

ଅରକ୍ଷଣୀୟା

ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ

ଅରକ୍ଷଣୀୟା

ଶରତ ଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ

ଅନୁବାଦ

ଦୁର୍ଗାମାଧବ ମିଶ୍ର

ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ

ISBN-81-237-0322-8

1993(ଶକାବ୍ଦ 1914)

ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ © ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ, 1993

ଟ 15.00

Original Bengali : Arakhyaniya

Oriya Translation : Arakshyaniya

ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ, ନ୍ୟାସନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ, ଏ-5,

ଗ୍ରୀନ୍ ପାର୍କ, ନୂଆ ଦିଲ୍ଲୀ-110 016 କର୍ତ୍ତୃକ ପ୍ରକାଶିତ ।

ଭୂମିକା

ସାହିତ୍ୟର ଇତିହାସକୁ ବିଚାରକୁ ନେଲେ ପ୍ରଥମ ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସ ରୂପେ ପ୍ୟାରାଡ଼ାନ୍ ମିତ୍ରଙ୍କର (1814-1883) “ଆଲୋଲେ ଘରେର ଦୁଲାଲ” (1858ରେ ପ୍ରକାଶିତ) ସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କରିଛି। କିନ୍ତୁ ତାହାର କିଛି କାଳ ପୂର୍ବରୁ ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସର ପୂର୍ବ ସୂଚନା କ୍ରମଶଃ ପ୍ରବଳ ଭାବରେ ଅନୁଭୂତ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା। ଏହି ସୂଚନା ଓ ପୂର୍ବାଭାସ ବୋଧହୁଏ ରହିଛି ମଧ୍ୟଯୁଗର “ମଙ୍ଗଳ” କାବ୍ୟର କୌଣସି କୌଣସି ଅଧ୍ୟାୟରେ; କିନ୍ତୁ ତାହା ମଧ୍ୟଯୁଗର ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପୂର୍ବାଭାସ ସମୟ, ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜର ବିବର୍ତ୍ତନରେ ଉପନ୍ୟାସର ଉପଯୁକ୍ତ ସ୍ୱସ୍ପଷ୍ଟ ପଟଭୂମି ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଅଥଚ ଛିଆସା-ସଂକୁଳ ଦିନଗୁଡ଼ିକରେ ରୂପ ପାଇଲା। ଏହି ଦିନଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଧାନ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଥିଲା ଜୀବନର ପୁରାତନ ଇକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ନୂତନ କରି ଗଢ଼ି ଉଠିଥିବା କେତେକ ଘଟଣା। ଯୁକ୍ତି ଓ ଚକ୍ରର ମୁଖାମୁଖି ହେବା, “ଯାହା ହେଉଛି” ତାହାର ଅନୁଗତ ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟରେ, “ଯାହା ହୋଇପାରେ” ଏହି ନୈତିକ ଅବଧାନତା ମିଶ୍ରିତ ହୋଇ ତିଆରି ହେଲା ନୂତନ ପଟଭୂମି। ଉଦାନୀଚରଣ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କର “ନବବାବୁ ବିଳାସ” ନିଃସନ୍ଦେହରେ ସେହି ନୂତନ ପଟଭୂମି ସମ୍ପର୍କରେ ସନ୍ଦେହନତାର ପ୍ରମାଣ। କାଳୀପ୍ରସନ୍ନଙ୍କର (1840-70) “ହୃତୋମ ପଞ୍ଜାବ ନକ୍ସା” ମଧ୍ୟ ସେହିପରି। ପଟଭୂମି ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ, ନୂତନ ଚରିତ୍ର ଓ ପାତ୍ରମାନଙ୍କର ବିଶେଷ “ପ୍ରୋଟାଗନିଷ୍ଟ” (ସପକ୍ଷବାଦୀ) ମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବେଶ ବଡ଼ ଦୋଦୋପାଞ୍ଚୁଆ “ଆଲୋଲେ ଘରେର ଦୁଲାଲ”, “ବରଦାବେଶୀ” ପ୍ରଭୃତିରେ ଚରିତ୍ରମାନେ ଇଂରାଜୀ ସ୍କୁଲର “ଗୁରୁ ବୟ”(ସୁନାପିଲା) ମାତ୍ର। “ମତିର ପ୍ରସଙ୍ଗ” ପରି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖକଙ୍କ ନିକଟରେ, ବିଷୟବସ୍ତୁ ଗୁରୁତ୍ୱ ପାଏ- ସେଇ “ଗୁରୁବୟ” ନ ହୋଇ ପାରିବା ଯୋଗୁଁ। ସୂଚନା କୁହାଯାଏ ବିଷୟବସ୍ତୁ ହିସାବରେ ଏହା ଅତି ଶୌଣ୍ଢ। କିନ୍ତୁ “ନବବାବୁ ବିଳାସ” ଅଥବା “ହୃତୋମ ପଞ୍ଜାବ ନକ୍ସା” ଅପେକ୍ଷା “ଆଲୋଲେ ଘରେର ଦୁଲାଲ” ଆତ୍ମମାନଙ୍କୁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଚେତନା ଆଣିଦିଏ ତିନୋଟି କାରଣରୁ। ପ୍ରଥମତଃ, ଏହାର ଉପନ୍ୟାସୋକ୍ତିତ ସଠିକ “ସ୍ତବ୍ଧଚରଣ”, ଦ୍ୱିତୀୟତଃ ଏହାର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଭାଷା ଏବଂ ତୃତୀୟତଃ ଏହାର ନିଖୁଣ ପଟଭୂମି-ଜ୍ଞାନ। ଭୂଦେବ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କର (1827-1894) ଗଦ୍ୟ କାହାଣୀ “ଅଜ୍ଞରାୟ ବିନିମୟ” (1857) ଅପେକ୍ଷା ପ୍ୟାରାଡ଼ାନ୍ଙ୍କର କାହାଣୀବିନ୍ୟାସର ଛାନ୍ଦଜ୍ଞାନ ଭିନ୍ନ ଥିଲା। ଗନ୍ଧ ଓ ପୁରର ଗୁଡ଼ି ରହସ୍ୟ ସେ ବୁଝୁଥିଲେ। ଭାଷାର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକତାରେ ସେ ତାଙ୍କର “ଥୁମ୍” ବା ବିଷୟଜ୍ଞାନର ଆଉ ଏକ ପରିଚୟ ଦେଲେ। ଯେଉଁ ଭାବରେ ହେଉ ତାଙ୍କର ଏହି ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଗଦ୍ୟଭାଷା ପାଠକ ସାଧାରଣ ବା “ରିଡ଼ିଙ୍ଗ ପବ୍ଲିକ୍”ଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ସନ୍ଦେହନତାର ପ୍ରମାଣ। ଏହି ସନ୍ଦେହନତା ଓ ତାଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସିକ ଭୂମିକା

ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବେ ହିଁ ଥିଲା ଅଛେଦ୍ୟ। କିନ୍ତୁ ଏହା ତ ବାହ୍ୟ। ସବୁଠାରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍‌କର ଥିଲା ତାଙ୍କର ପଟ୍ଟାଙ୍ଗନ। ନବୋଦ୍ଭୂତ କଳିକତା ନଗରୀ, ସେତେବେଳଙ୍କର ସହରତଳାର ବଡ଼ଲୋକଙ୍କର ବୈଠକଖାନା, ପଲ୍ଲୀବଙ୍ଗଳାର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଚାଷୀ, ଦେଶୀ ଜମିଦାର, ନୀଳଦାସ କରାଉଥିବା ସାହେବ, ପ୍ରାଚୀନ ଐତିହ୍ୟମୟୀ ନଗରୀ- ଗୋଟାଏ କଥାରେ ସାରା ଭାରତବର୍ଷର ଚର୍କାକାନ ପରିବେଶ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ପଟ୍ଟଭୂମି। ଅଦାଲତର ଚେହେରା ଆଉ କାଶୀର ଗଙ୍ଗାତୀର, ମଠର ଦୀର୍ଘ ପର୍ଯ୍ୟଟନ ସ୍ତମ୍ଭରେ ଅଙ୍କିତ ହୋଇଛି। ଉପଯୁକ୍ତ ନାୟକ କନ୍ଧନୀର ଅଭାବରେ ଏତେ ବେଶୀ ଆୟୋଜନ ନିଷ୍ଠକ ହେଲେ ବି ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ରଙ୍କର ମନନଦୀସ୍ତର ସମଗ୍ରାହୀ ମନ୍ତବ୍ୟଟି ଖୁବ୍ ସତ୍ୟ- ସେ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖାଇଲେ ଯେ, ଯେମିତି ଜୀବନରେ ସେମିତି ସାହିତ୍ୟରେ ଘରର ସାମଗ୍ରୀ ଯେତେ ସୁନ୍ଦର, ଅନ୍ୟର ସାମଗ୍ରୀ ସେତେ ସୁନ୍ଦର ବୋଧହୁଏ ନୁହେଁ। ପ୍ରକୃତପକ୍ଷେ ଆମର ଜାତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଆଦି “ଆଲୋଲେର ଘରେର ଦୁଲାଲ”।

ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଘଟେ ନିଶ୍ଚିତ ରୂପରେ ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ରଙ୍କର (1836-1894) ହାତରେ। ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗାଳିଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ମୂଳରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣ ବଙ୍ଗାଳୀ ଲେଖକଙ୍କର ଭୂମିକାକୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଟାଗୋରଙ୍କ ମନେ କରନ୍ତି ତାଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ହେଲେ ରାମମୋହନ, ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ର। ତାହା ନିଜେ ନିଜେ ବିକଶିତ ହୁଏ ନାହିଁ। ସେ ସୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ହିଁ ଚାରିଆଡ଼େ ମିଶିଥାଏ ବୋଲି ବିକଶିତ ହୁଏ। ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ର ଉପନ୍ୟାସରେ କଳ୍ପିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଗତର ପାଣିପବନରେ ବଙ୍ଗଳା ଚାଷୀ, ଉତ୍ତର କାଳରେ ସବୁ ରକମ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବାର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅର୍ଜନ କଲା। ସେ ପ୍ରାଚୀର ଲାଘି ଦସ୍ୟୁଦଳର ଅଧିନାୟକ ହୁଏ; ସ୍ୱାମୀ ହରିଗଲେ, ରାଜ ଖୋଜି ବାହାର କରିବା ଭଳି ଖୋଜି ବାହାର କରେ; ନିରୁଦ୍ଧି ନାୟକର ସନ୍ତାନ କରି ନିଜର ବିବାହ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନିଜେ ହିଁ ଚଳାଏ- ଫୁଲମାଳ ଗୁଡ଼େ, ପାନ ଭାଙ୍ଗେ, ଲାଠି ଚଳାଇ ଜାଣେ, ପହଁରା ଜାଣେ, ଗଛ ଚଢ଼େ, ଘୋଡ଼ା ଚଢ଼େ। ଏହି ଗତିଶୀଳ ଔପମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ର ଅଧିକାଂଶ ଉପନ୍ୟାସରେ “ଆଉଟ୍ ଡୋର୍” ପରିସ୍ଥିତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିଶେଷ ବିବେଚନା-ଯୋଗ୍ୟ। ନିୟତିର ବନ୍ଧାଭୂତ ଚରିତ୍ରସମ୍ପର୍କ ତାଙ୍କର ନାୟକମାନଙ୍କଠାରୁ ତାଙ୍କର ନାରୀ ଚରିତ୍ରମାନେ ଉପନ୍ୟାସର ଘଟଣା ସଂସ୍ଥାନରେ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି- ଯଦିଓ ଉପସଂହାରରେ ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ର ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ହିଁ ମଳିନ କରି ପକାନ୍ତି।

ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ର ସାମାଜିକ ଉପନ୍ୟାସର ନାଟକୀୟ ଗତିବେଗକୁ ଆଡ଼େଇଗଲେ, ସମସାମୟିକ କାଳରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣ ଔପନ୍ୟାସିକ ଗ୍ରାମ ଓ ସମାଜକୁ ପଟ୍ଟଭୂମି ହିସାବରେ ବ୍ୟବହାର କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଜଣେ ହେଲେ ତାରକନାଥ ଗଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟାୟ (1843-1891), ଅନ୍ୟ ଜଣଙ୍କ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ର ଦତ୍ତ (1848-1909)। ତାରକନାଥଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ “ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣକାତା” (1874) ଏବଂ ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ “ସଂସାର” (1886) ବାରବର୍ଷର ବ୍ୟବଧାନରେ ପ୍ରକାଶିତ। ଏଇ ଦୁଇଟି ଉପନ୍ୟାସରେ ହିଁ ପ୍ରଥମ ହୋଇ ଆମର ଗ୍ରାମୀଣ ପଟ୍ଟଭୂମିକୁ ବାସ୍ତବତା ସହିତ ବ୍ୟବହାର କରାହୋଇଛି। ଏ ଦିଗରୁ କୁହାଯାଏ- ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ର ସମୁଚ୍ଚ ଗୋଟାବୁର ପ୍ରାସାଦରୁ ଖସି ଆସି, ଏଇ ଦୁଇଟି ଉପନ୍ୟାସରେ ହିଁ ଆମେ ପ୍ରଥମେ

ଗ୍ରାମର କଥା ମାଟିର ଗନ୍ଧ ପାଇଲୁ । ରମେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦୁର୍ବଳତା ଥିଲା ସିଏ ବକ୍ତିମାନର ଆବେଗମୟ ଜୀବନାକୃତି ବା ଗଭୀର ଅନ୍ତର୍ଗାମୀ ସ୍ୱାଧୀନତା- ଏଇ ଦୁଇଟି ଭିତରୁ କୌଣସିଟିର ଅଂଶାଦାର ହୋଇ ପାରି ନାହାନ୍ତି । ତାରକନାଥଙ୍କର ତିଳେନ୍ଦ୍ରୀୟ ସ୍ୱାଧୀନତା ବୋଧ, ପରିଶତ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଓ ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧୃଷ୍ଟିର ଅଭାବରେ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଳିନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତଥାପି ବକ୍ତିମାନର ସମକାଳୀନ ଏଇ ଦୁଇ ଉପନ୍ୟାସିକଙ୍କର ଏଇ ଦୁଇଟି ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ପ୍ରଥମେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଛି ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉତ୍ତରାଧିକାର ରଚୟିତାର ଗୌରବମୟ କୀର୍ତ୍ତିର ସାମାବେଶତା କେଉଁଠାରେ ଥିଲା, ତା'ର ଇଚ୍ଛିତ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ(1861-1941) ସ୍ୱାୟତ୍ତ ସ୍ୱଭାବର ନିର୍ଦ୍ଦେଶମାନି ରୋମାନ୍ସର ରାଜପଥରେ ପାଦ ବଢ଼ାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆମ ଜୀବନବୃତ୍ତର ନିଜସ୍ୱ ଧାରାରେ ସେହି ରାଜପଥର ଚମତ୍କାରିତା ଯେ ଅନେକାଂଶରେ କୃତ୍ରିମ, ଏ ଜ୍ଞାନ ତାଙ୍କ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ “ରାଜଶି” (1887) ବା “ବୌଦ୍ଧାକ୍ରାନ୍ତୀର ହାତ” (1883) ଏଇ ଦୁଇ ଉପନ୍ୟାସ ଅତୀତର ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ଲେଖା ଇତିହାସଗନ୍ଧା ଉପନ୍ୟାସ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ବକ୍ତିମାନଙ୍କର ରୋମାନ୍ସର ଘନଘଟା ନଥିଲା । ବେଶ୍ କିଛି ବର୍ଷ ଧରି କ୍ଷୁଦ୍ରଗଳ୍ପ ଚର୍ଚ୍ଚା ପରେ ସେ ଯେବେ ପୁନରାୟ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବା ପାଇଁ କଲମ ହାତରେ ତୋଳି ନେଲେ ସେତେବେଳକୁ ସେ ଯେ “ମେଘ ଓ ରୌଦ୍ର” (1894) “ନିଷ୍ଠାନାଟ” (1901) ପ୍ରଭୃତି ବଡ଼ ଗଳ୍ପ ଭିତର ଦେଇ ପରିଶତ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପର୍କମୟ ସାମଗ୍ରିକ ବାସ୍ତବତାର ଆଲୋଚ୍ୟ ଅଙ୍ଗନରେ । “ଗୋଖେର ବାଲି” (1903) ତାହାର ପ୍ରମାଣ । ବକ୍ତିମାନଙ୍କର “କୃଷ୍ଣକାନ୍ତର ଉତ୍ତର” ପରେ ଏହାକୁ ହିଁ ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସ ସାହିତ୍ୟର ଦ୍ୱିତୀୟ ମାଇଲଖୁଣ୍ଟ କୁହାଯାଏ । ବାହାରର ବାସ୍ତବତା ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଗୁଡ଼, ଗାଢ଼, ଜଟିଳ ହେଉଛି ବ୍ୟକ୍ତିର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ବାସ୍ତବତା । ସମଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ସେହି ବାସ୍ତବତାର ଧାରକ । ଉପନ୍ୟାସରେ ଖୋଜିବାକୁ ହୁଏ ସମଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିକୁ । “ଗୋଖେର ବାଲି”ରେ ସେହି କଥା ଆମ ସାମନାରେ ଧରିଥିଲା ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ବିପ୍ଳବକର ଚରିତ୍ର ବିନୋଦିନୀ । ଗୋଟିଏ ଦିଗରୁ ଏଇ ଚରିତ୍ର କଳ୍ପନାରେ ରହିଛି ବକ୍ତିମାନଙ୍କର ଉତ୍ତରାଧିକାର, ଅନ୍ୟଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ଏଇ ଚରିତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱକୁ ନୂତନ ଆତ୍ମା ସ୍ପର୍ଶ କଲା ଉତ୍ତର କାଳରେ- ବିଶେଷ କରି ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ । ରୋହିଣୀ (କୃଷ୍ଣ କାନ୍ତର ଉତ୍ତର) ଛଡ଼ା ବିନୋଦିନୀ ପରି ଏତେ ପ୍ରାଣସହିତ ଚରିତ୍ର ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟରେ ଦୁର୍ଲଭ । ରୋହିଣୀକୁ ବିନୋଦିନୀ ଚପିଗଲା । ସିଏ କେବଳ ବାସନାବେଦ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେ ହୋଇ ଉଠିଲା ହୃଦୟବେଦ୍ୟ ଓ କିଛିଟା ମନନ-ବେଦ୍ୟ ।

ଏହାପରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ “ନୌକାତୁଟି”ର (1906) ମନଗଢ଼ା ଗଳ୍ପ ଯେ କି ଭାବରେ ଲେଖିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ କମ୍ ବିପ୍ଳବକର ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ କ୍ରମଶଃ ଗୋଟିଏ କଥା ସେ ଗୁଞ୍ଜୁଥିଲେ । ଉପନ୍ୟାସ ହୃଦୟଘଟିତ କାହାଣୀ କଥନ ଅପେକ୍ଷା ଆଉ ଟିକିଏ ବେଶୀ କିଛି । ବଙ୍ଗଳା ଭିକ୍ଟୋରିଆନ୍ କାମ୍ୟ ଷ୍ଟେବିଲିଟି ସାଧନା, ଦ୍ୱିତିଶ ଶତାବ୍ଦୀର ତଥାକଥିତ ଅପାର ମହିମା, “ମେଘ ଓ ରୌଦ୍ର”ର ଶଶୀ, ଓ ‘ଗୋରା’ (1910) ଉପନ୍ୟାସର ଗୋରା ଭଳି ନାନା ଅଭିଜ୍ଞତାର ଆଘାତରେ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥିଲା । ଯାହା ହେଉଛି (as-it-is) ଆଉ ଯାହା ହେବା ଉଚିତ (Should-be) ଏଇ ଦୁଇଟିର ସାମାଜିକ, ରାଜନୈତିକ ଓ ବୈଷ୍ଣବ

ଦ୍ରୁମର ବିରାଟ ପଟ୍ଟଭୂମିରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଲେଖିଲେ “ଗୋରା” । ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ମର୍ମତା ଯଦି ଏପରି ନ ହୁଅନ୍ତା- ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ଯଦି ଏପିକ୍ ନଭେଲ୍ ନ ହୁଅନ୍ତା- ତାହାହେଲେ ଏହା ଖାଲି ହୁଅନ୍ତା ଉପନ୍ୟାସ ଆକାରରେ “Polemic against convention” । କିନ୍ତୁ ଏହା ତାହା ହୋଇ ନାହିଁ । ପୁରାତନ ମହାକାବ୍ୟ ଭଳି ଏଥିରେ ଅଛି ବହିର୍ବାସ୍ତବତାର ସମଗ୍ରତା (Extensive totality of life); ପୁରାତନ ନାଟକ ଭଳି ଏଥିରେ ଅଛି ସଭାସାରର ସମଗ୍ରତାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ତାନ୍ତ୍ରୀ; ସ୍ୱାଭିଜ୍ଞାନ (identity) ସନ୍ଧାନରେ ଗୋରାର ଯନ୍ତ୍ରଣାମୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରୂପେ ପୁଟି ଉଠେ ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଶେଷପାତରେ ଆଧୁନିକ ସଂସ୍କୃତିର ଭାରତୀୟର ଅସ୍ଥିତର ଚିହ୍ନାସ । ଏଇ ଅର୍ଥରେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ଗୋରା ତ’ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସାରା ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ଏପିକ୍ ନଭେଲ୍ । ‘ଚତୁରଙ୍ଗ’ (1916) ‘ଘରେ ବାଇରେ’ (1916) ‘ଯୋଗାଯୋଗ’ (1929) ‘ଶେଷରେ କବିତା’ (1929) ‘କାର ଅଧ୍ୟାୟ’ (1934) ପ୍ରଭୃତିରେ ତରିଶର ଉଲ୍ଲୁକା ଦିନଗୁଡ଼ିକ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ବାରମ୍ବାର ଉପନ୍ୟାସର ନବନବ ଟେକ୍‌ନିକ୍‌ରେ ବାସ୍ତବତାର ନାନା ମହଲର ଦରଜା ଖୋଲିଦେଲେ । କେଉଁ କେଉଁ ନଭେଲ୍ ମଧ୍ୟ ବିପୁଳ ବିତର୍କ ସୃଷ୍ଟି କଲା- ‘ଘରେ ବାଇରେ’ ଓ ‘କାର ଅଧ୍ୟାୟ’ ଏଇ ଦୁଇ ରାଜନୈତିକ ଉପନ୍ୟାସର କଥା ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । କିନ୍ତୁ “ଗୋରା”ର ମର୍ମ କଣ୍ଠେ ଯେଉଁ ବାସ୍ତବ ସମଗ୍ରତାର ଉଦ୍‌ଘାଟକ, ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନିକଟରେ ତ ନିଶ୍ଚୟ- ତାଙ୍କ ନିଜ ନିକଟରେ ମଧ୍ୟ ଅନତିକ୍ରାନ୍ତ ।

ସୁତରାଂ ଏ ବିଷୟରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ପ୍ରଧାନ ଉପନ୍ୟାସଗୁଡ଼ିକରୁ ଅଧିକାଂଶ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକାଶିତ ହେଉଛି, ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ନିଜ ପାଇଁ କ୍ଷେତ୍ର ବାଛି ନେବା ଏକ ସୁଗମାର ମୌଳିକତାର ନିଦର୍ଶନ । ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ (1878-1938) ସେହି ମୌଳିକତାର ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ । ଏ କଥା ଯେତେବେଳେ ଚିନ୍ତାକରାଯାଏ ଯେ ‘ଚତୁରଙ୍ଗ’ ଓ ‘ଅରକ୍ଷଣୀୟା’ (1916) ଏକା ବର୍ଷ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ଆମର ବିସ୍ମୟର ଅବଧି ରହେନା । ପ୍ରଥମୋକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସଟି ପର୍ମର ଭଙ୍ଗା ଗଢ଼ା ତଥା ବ୍ୟକ୍ତିର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ପ୍ରାତିମ୍ଭିକ ବ୍ୟାକୁଳତା ଏକ ପୂର୍ବାପରବିହୀନ ଉପନ୍ୟାସ । ଆଉ ଦ୍ୱିତୀୟୋକ୍ତ ଉପନ୍ୟାସଟି ଏକାନ୍ତ ଭାବେ ହିଁ ଆମ ଘରକଥା । କଥା ଭଙ୍ଗାଟି ମଧ୍ୟ ଘରୁଆ । ଅନ୍ତରଙ୍ଗତାରେ ହାର୍ଦ୍ଦ୍ୟ । ତାଙ୍କର ନାରେଶନ୍ ଏକାନ୍ତଭାବେ ଦେଶର । କଥନ ଭଙ୍ଗା ମନେ ପକାଇଦିଏ- ତାଙ୍କର ପର୍ମାଜ୍ଞାନ, ତାଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ କନ୍‌ସେଣ୍ଟ୍, ଜ୍ଞାନର ନାମାନ୍ତର । ଏଇଠାରେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଖୁବ୍ ଶକ୍ତ ଭିତ୍ତିର ସନ୍ଧାନ ପାଇଲେ । ସେ ବ୍ୟର୍ଥତମ ରାଜନୈତିକ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଇନ୍‌ଟରକେକ୍‌ଟୁଆଲ ପାତ୍ରପାତ୍ରୀମାନେ ପ୍ରାୟତଃ କୃତ୍ରିମ । କିନ୍ତୁ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱେଦ ଭଲ ପାଇବା ଭରା ଭାରତୀୟର ସଂସାର ବୋଧରେ । ଆଜିକାଲି ଗୋଟାଏ ପ୍ୟାସନ୍ ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସାମାନ୍ୟତାକୁ ଦେଖାଇ ଦେବା ପାଇଁ ଅତିମାତ୍ରାରେ ଚତୁର୍ପରତା । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ପ୍ରକାର ସମାଲୋଚନା କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜେ ସେହି ଅଭିଯୋଗରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଛାଡ଼ି ପାଇ ନ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ କଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ରାଜିବାର ସମୟ ଆସିଛି । ଆଜି ପ୍ରାୟ ସାତ ଦଶକ ଧରି ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ଜନପ୍ରିୟତାର ଏକ ରେକର୍ଡ୍ ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷ କହିଲେ ଖାଲି ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ

ଚାରି ପାଞ୍ଚଟା ମେଟ୍ରୋପଲିସ୍ ନୁହେଁ। ଗ୍ରାମ ମଫସଲ ଓ ଅଜଣା ବିପ୍ଳବ ଭାରତବର୍ଷ, ବାହାରର ବହୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସତ୍ତ୍ୱେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରେ ଏବେ ବି ନାରାୟଣା ଭଳି ରାଉଜଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରତୀକ୍ଷା, ସିଦ୍ଧେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ପରି ବହୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପ୍ରଣତି, ରାଜରାଜର ସମ୍ପର୍କ, ‘ଗରୀର ପ୍ରେମ ଯେ ଖାଲି ପାଖକୁ ଟାଣେ ନା, ଦୂରକୁ ବି ଠେଲିଦିଏ’- ପ୍ରଭୃତି ଭାବାବର୍ଣ୍ଣ ଆଜି ବି ସାଧାରଣ ଭାରତୀୟ ପାଖରେ ମୂଲ୍ୟ ହରାଇନି। ବହିର୍ଜଗତରେ ଅନ୍ତରିତାର୍ଥ କିନ୍ତୁ ଉଦାସୀନ ତାଙ୍କର ପୁରୁଷମାନଙ୍କ ପାଇଁ କୃତିରୂପିଣୀ, ଆଶ୍ରୟଦାତ୍ରୀ ନାରୀମାନେ ଆଜି ବି ଭାରତୀୟ ନାରୀତ୍ୱରେ ପ୍ରମୁର୍ତ୍ତ ସଂଜ୍ଞାର୍ଥ। ସେଥିପାଇଁ ଭାରତବର୍ଷର ସବୁ ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଯୋଜକମାନେ ନିଶ୍ଚିତ ଯେ, ଶରତ୍ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କୌଣସି ଗଳ୍ପ ରୂପେଲି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିଲେ ତା’ର କ୍ଷତି ନାହିଁ। ଥିଏଟର ମାଲିକ ଜାଣନ୍ତି ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଆଜି ବି ବକ୍ସ ଅପିସକୁ ଗରମ ରଖିବାକୁ କ୍ଷମ। ଏହା ତା’ ମନକୁ ହୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ। ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି ଏକ ଅଖଣ୍ଡ ଓ କାଳୋତ୍ତର ଭାରତୀୟତ୍ୱର ଶକ୍ତ ଭୂମିରେ। କୌଣସି ସମାଲୋଚନା ତାଙ୍କ କେଶାବ୍ର ସର୍ତ୍ତ କରି ପାରେ ନା। ‘ଅରକ୍ଷଣୀୟା’ ଓ ‘ଚତୁରଙ୍ଗ’ କଥା ଏକ ସଙ୍ଗରେ ଭାବିଲେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ମନେ ହୁଏ- ଏହିଠାରୁ ବଙ୍ଗଳା ଉପନ୍ୟାସ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହେଲା- ଶିଳ୍ପବାଦୀ ଓ ଜୀବନବାଦୀ। ଯଦିଓ ଏ ପ୍ରକାର ବିଭାଗ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିରର୍ଥକ।

ସମ୍ପ୍ରତି କୌଣସି କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ମନୀଷୀ ସମାଲୋଚକମାନେ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରି କରି ଦେଖାଇଛନ୍ତି ଯେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଭିତରେ କେମିତି ଦୁର୍ମର ଥିଲା ସାମନ୍ତ ଯୁଗୀୟ ପଣ୍ଡା ଆକର୍ଷଣ। କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରକାର ଆଲୋଚନା ବେଳେ ସେମାନେ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ଯେ ଉପନ୍ୟାସର Explicit ସ୍ତର ଓ implicit ସ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସଂପର୍କ ଅଛି। ଉପନ୍ୟାସରେ ଯାହା ଆପାତ ପ୍ରତୀୟମାନ ସେ ହେଲା ବାହାରର ଅଙ୍ଗ। କିନ୍ତୁ ଏହି ବାହାରର ଅଙ୍ଗଟା ବଡ଼ କଥା ନୁହେଁ- ତାହାର ଆନ୍ତଃନିହିତ ବାସ୍ତବତା ଅସଲ କଥା। ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କର ‘ବାମୁନେର ମେୟେ’ (1920) ବା ‘ପଲ୍ଲୀସମାଜ’ (1921) ଉପନ୍ୟାସରେ ଯେଉଁ ଗଳ୍ପ କହିଛନ୍ତି, ତାହାର ଭିତର କଥା ଆମର ତତ୍କାଳୀନ ଗ୍ରାମୀଣ ଅର୍ଥନୈତିକ ଜାଣି ସପକ୍ଷରେ ଓକିଲାତି କରୁ ନଥିଲା। କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ। ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସୁବିଖ୍ୟାତ ଉପନ୍ୟାସ “ଦଲା” (1918) ର ନାୟିକା ଜମିଦାର କନ୍ୟା- ଏହାର ଉଲ୍ଲେଖ ଯଦି ଏତିକିରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ରହିଯାଏ, ତେବେ ତାହା ହେବ ଅର୍ଥହୀନ। ବରଂ ଆମେ ଆନନ୍ଦର ସହିତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଁ ଯେ, ବକ୍ସିମନ୍ତ୍ର “ରାଧାରାଣୀ” (1881) ରେ ଏବଂ ଏ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର “ଦଲା”ରେ ଏହି ସତ୍ୟଟିକୁ ହିଁ ଦେଖାଇ ଦେଲେ ଯେ, ଝିଅମାନେ ନିଜର ବିବାହ ସଂପର୍କରେ ସ୍ୱାଧୀନ ମତାମତ ସେତେବେଳେ ଦେଇ ପାରନ୍ତି ଯେତେବେଳେ ସେମାନେ ଆର୍ଥିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୁନିର୍ଭର। ନାରୀ ସ୍ୱାଧୀନତାର କୌଣସି ଅର୍ଥ ହିଁ ନାହିଁ ଯଦି ତାହା ଆର୍ଥିକ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦ୍ୱାରା ସମର୍ଥିତ ନ ହୁଏ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଯଦି ଏହି କଥା ଏହି ଭଳି କହିଥାଆନ୍ତି ତାହାହେଲେ ଏହି ତଥ୍ୟ କେବେହେଲେ ସାମନ୍ତତନ୍ତ୍ରର ସପକ୍ଷରେ ଯାଉ ନାହିଁ। “ଶ୍ରୀକାନ୍ତ” (1917) ଉପନ୍ୟାସରେ ‘ରାଜଲକ୍ଷ୍ମୀ’ ନିଜର ବାଇଜୀ-ଜୀବିକା-ଲକ୍ଷ ସ୍ତ୍ରୋପାର୍ଜିତ ଟଙ୍କା ପଇସାର ଅଧିକାରୀ ବୋଲି ହିଁ ସେ ନିଜର ପ୍ରେମାସଦକୁ କୌଣସି ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସଂପର୍କ ବ୍ୟତିରେକେ ଯେତେବେଳେ ସେତେବେଳେ ଆଶ୍ରୟ ଦେଇପାରିଛି। ଏହାକୁ ସାମନ୍ତତନ୍ତ୍ର ପଛରୁ ଟାଣିବାର

ନିଦର୍ଶନ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ। କେବଳ ସେତିକି ନୁହେଁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା- ଶରତ୍ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେଉଁ ସମୟରେ ଲେଖନୀ ଧାରଣ କରିଥିଲେ, ତାହାର ପ୍ରାକାଶ ଓ ସମକାଳ 'ନ ଯଯୋ, ନ ତତ୍ତ୍ଵୋ' ଅବସ୍ଥାରେ ଜଡ଼ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା। କାହିଁକି ନା, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ସାହିତ୍ୟିକ ନିରୀକ୍ଷା ଏବଂ ସତ୍ତ୍ଵସାହିତ୍ୟିକ ସାର୍ଥକତା ବଙ୍ଗାଳୀ ଆନ୍ଧରେଇ ପାଠକମଣ୍ଡଳୀର ଆତ୍ମୀୟ ନ ଥିଲା। ସ୍ଵାଧୀନ ବ୍ୟକ୍ତିମତାର ଯେଉଁ ପ୍ରଶ୍ନ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଭାରତବର୍ଷର ଦେଶକାଳର ପଛଭୂମିରେ ବାରମ୍ବାର ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଛନ୍ତି ତାକୁ ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପାଇଁ ଜନଜୀବନର ବ୍ୟାପକ ରୂପାନ୍ତରର ପ୍ରୟୋଜନ ଥିଲା। ଶତ ବନ୍ଧନ-କାଳ ଜଟିଳ, ଖୁନ୍, ଅପରିତ୍ୟକ୍ତ ଆମର ଔପନିବେଶିକ ଜୀବନରେ, ଗ୍ରାମରେ ଓ ସହରରେ, ପରିବାରରେ ଏବଂ ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ସାମାନ୍ୟ ତାତ୍ତ୍ଵିକ ଶେଷ ବନ୍ଧନ ସହଜରେ ଛିନି ହୋଇ ପଡ଼ି ନାହିଁ ଓ ଛିନି ହୋଇ ପଡ଼େ ନାହିଁ। ପକରେ ଉପନ୍ୟାସର ଦର୍ପଣରେ ବ୍ୟାପକ ପାଠକମଣ୍ଡଳୀ ଯେତେବେଳେ ଆତ୍ମ-ପ୍ରତିବିମ୍ବ ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ ଦ୍ଵାରା ସେ ଆଶା ମେଣ୍ଟୁ ନଥିଲା, ଆଶ୍ଚ ବାନ୍ଧି ହୋଇ ଯାଉଥିଲା। ସେଇଥିପାଇଁ ଏଇ ସମୟରେ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରତ୍ୟେକରେ ତିନୋଟି ଧାରା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଏ:- (କ) ଉପନ୍ୟାସରେ ରବୀନ୍ଦ୍ର କାବ୍ୟର ରୋମାଞ୍ଚିକ ପ୍ରସାଦର ତରଳାକରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ। ପ୍ରେମ, ବିରହ, ମିଳନକୁ ଉପଜୀବୀ କରେ ଏମାନଙ୍କର ଉପନ୍ୟାସ। ମୁଖ୍ୟତଃ ବିଶିଷ୍ଟ ଲେଖକ ସୌରାନ୍ତ୍ର ମୋହନ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ (ପ୍ରେମାକୂର ଆଡ଼ମ୍ବୀ) ବା ମନାନ୍ତକାଳ ବସୁ (ରମଳା ଖ୍ୟାତ) ପ୍ରମୁଖ ଏହିପ୍ରକାର ଲେଖକ ଗୋଷ୍ଠୀ ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ନ୍ତି। (ଖ) ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତି-ମାନର ପରୀକ୍ଷା-ନିରୀକ୍ଷାର ଅକ୍ଷମ ଅନୁସରଣ ଓ ତାହାର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ତରଳାକୃତ ରୂପସୂଚନ ଏ ଯୁଗର ଆଉ ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ। ନରେଶ ସେନଗୁପ୍ତ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଗଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କର ବେଶ୍ କିଛି ରମ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ଏହା ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ। (ଗ) ଏହି ଧାରାର ପାଖାପାଖି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧାରା ମଧ୍ୟ ଏହି ଯୁଗରେ କ୍ରମଶଃ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ହେଉଥିଲା। ତାହା ହେଲା ଗନ୍ତ ଗିତର ଦେଇ ପାଠକ ଶ୍ରେଣୀର ପରିତୋଷଣ ବା entertainment । ପ୍ରଭାତ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ (1973-1932) ନରେଶ ସେନଗୁପ୍ତ ଏବଂ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଗଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟାୟଙ୍କର ବେଶ୍ କିଛି ରଚନା ଏହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଡ଼େ। ମୋଟାମୋଟି ଏହି ତ୍ରିଧାରାର ପ୍ରତିନିଧି-ସ୍ଥାନୀୟ ଲେଖକ ଥିଲେ ପ୍ରଭାତ ମୁଖୋପାଧ୍ୟାୟ ଏବଂ ପରେ ନରେଶଚନ୍ଦ୍ର ସେନଗୁପ୍ତ ଓ ଉପେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଗଙ୍ଗୋପାଧ୍ୟାୟ।

ଭାରତୀୟ ଯୁଗର ରୋମାଞ୍ଚିକତା ଏବଂ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ଵପ୍ରୀତି ଜାତିର ମର୍ମମୂଳ ସହିତ ଗ୍ରହଣ ନ ଥିଲା। ଏହା ସବୁ ଯେମିତି ସ୍ଵପ୍ନରୂପରେ ବଙ୍ଗାୟ ଆଧାରରେ ବିଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରସାଦ। ଏହା ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଥିଲା ଅର୍ଜିତ ଅଧ୍ୟୟନର ଫଳ, ସେହି ପରିମାଣରେ ଲେଖକମାନଙ୍କର ସ୍ଵାୟ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଦାନ ନୁହେଁ। କୃତ୍ରିମତା ଏ ଯୁଗର ସାହିତ୍ୟକର୍ମର ପ୍ରଧାନ କଥା। ସ୍ଵାଭାବତଃ ଆନ୍ଧରେଇ ବଙ୍ଗାଳୀ ପାଠକର ମନୋରାଜ୍ୟରେ ସେତେବେଳେ ଅରାଜକତା। ସେମାନେ ନା ପାରୁଛନ୍ତି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କୁ ଗ୍ରହଣ କରି, ନା ପାଉଛନ୍ତି ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଲେଖକବୃନ୍ଦଙ୍କ ନିକଟରୁ ପ୍ରାଣର ପ୍ରତିଧ୍ଵନି। ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଲେଖକବୃନ୍ଦ ମଧ୍ୟ, ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଆଧୁନିକ ସମାଲୋଚକଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରି କାହାରି ଭଳି ମନେ ଝରିଥିଲେ ହୁଏତ ଏହା

କବିତ୍ୱ କିମ୍ବା ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱର ପରିଣାମ। ସମଗ୍ର ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ବ୍ୟାପାରଟି ଅନୁଧ୍ୟାନ କରି ନ ପାରିବା ହେତୁ, ଏବେ ବି ଯେମିତି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ନିକଟରୁ ସଂଗ୍ରହ କରାହୁଏ ତାହା, ସେତେବେଳେ କେବଳ ଲୁଗା ରଙ୍ଗାର ଯୋଗା ହେବାର ବାସନା ଥିଲା ଅନେକଙ୍କର। ଫଳ ହୋଇଥିଲା ଆହୁରି ମାରାତ୍ମକ। ଦେଶ କାଳର ନିୟମକୁ ଲଙ୍ଘନ ନ କରି ଶିଳ୍ପବୃଦ୍ଧିର ବିକାଶ ଓ ପରିଣତି ଘଟିଥାଏ। “ଭାରତୀ” ଏବଂ “ଉତ୍ତର ଭାରତୀ” ଯୁଗରେ ଅଧିକାଂଶ ଲେଖକଙ୍କର ଶିଳ୍ପବୋଧର ପ୍ରେରଣା କେନ୍ଦ୍ରରେ ସର୍ବଦାହିଁ ଥିଲା ବିଦେଶୀ ହାସ୍ତାର ଦୋଳି। ସେଇ ଦୋଳିରେ କେମିତି ଫଳ ପୁଟେଇବାକୁ ହୁଏ ତାହା ଜାଣିବାକୁ ହେଲେ ମୃତ୍ତିକାର ମୂଳ ସହିତ ନିବିଡ଼ ପରିଚୟ ପ୍ରୟୋଜନ। ତାହା ଏମାନଙ୍କର କାହାରି ନଥିଲା। ସିଆଡ଼େ ପାଠକ ସମାଜରେ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱ ବା ରୋମାଣ୍ଟିକ କାହାଣୀ ଅପେକ୍ଷା ଭିନ୍ନତର କାହାଣୀର ଅପେକ୍ଷା ରହିଛି। ଆମର ଗ୍ରାମୀଣ ଜୀବନବୋଧ ଏବଂ ଜୀବନାଚରଣ ଏହି ଦୁଇ ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ଜଟା ଥିଲା ଆମ ନିକଟରେ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ୍ୟ। ଏହା ମଧ୍ୟ ଯେମିତି ସତ୍ୟ; ଶହେ ବର୍ଷର କଳିକତାଶ୍ରୟୀ ନବକାଳର ସଂଘର୍ଷରେ ଯେ ହୋଇପଡ଼ିଲେ ନାନା ସମାଲୋଚନାର ବିଷୟ, ଏହା ବି ସେମିତି ସତ୍ୟ। ସେତେବେଳେ ପାଠକ ମଣ୍ଡଳୀର ମନୋଭାବର ଏହି ଦୁଇଟି ଲକ୍ଷଣ ପରିହୁଟ ଥିଲା ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଯେଉଁ ବଙ୍ଗାଳୀ ପାଠକ ଜୟମାଲ୍ୟ ଦେଇଛନ୍ତି ତାହାର ଅନ୍ତନିହିତ କାରଣ ଏହିପାରେ।

ମିତ ପରିସରରେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଏହି କାରଣରୁ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ଜୀବନ ରସିକ। ତାଙ୍କର “ମୋନ ବିଦି”, “ନାରାୟଣୀ”, ‘କନ୍ଦୁନାଥ’, ‘ଅନ୍ଧା ବିଦି’ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଯେ ବଙ୍ଗଳା ଦେଶର ଘରେ ଘରେ ରାମାୟଣ ଓ ମହାଭାରତର ଚରିତ୍ରମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବିରାଜମାନ କରନ୍ତି, ତା’ର ଏକମାତ୍ର କାରଣ ଲେଖକଙ୍କର ଜୀବନ-ପ୍ରେମ। ବୃହତ୍ ଉପନ୍ୟାସର ବିସ୍ତୃତ ପଟ ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଅନୁଧ୍ୟାବନୀୟ ନଥିଲା। -ଏହି ଦୌର୍ବଲ୍ୟ ତାଙ୍କର ସମଗ୍ର ଉପନ୍ୟାସ ପରିକଳ୍ପନାରେ ପରିହୁଟ। ରମେଶ, ଶ୍ରୀକାନ୍ତ, ଜୀବାନନ୍ଦ- ସମସ୍ତ ଉପନ୍ୟାସ ନାୟକ ଉପନ୍ୟାସ-ପଟର ବହାରପଟୁ ପ୍ରକ୍ଷିପ୍ତ ନାୟକ- ପଟରେ ଏମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାରର ସଙ୍ଗତି ସୂତ୍ର ରକ୍ଷା କରିବାର ପ୍ରୟୋଜନ ଲେଖକଙ୍କୁ ମାନିବାକୁ ହୋଇନି। ପକ୍ଷାତ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ବ୍ୟକ୍ତି ଚରିତ୍ରର ଅସାମାନ୍ୟତାକୁ ଏପଟରେ ପରିହୁଟନ କରିବା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ ଅସାଧାରଣ। ସିଏ ଯେ ଆମ ସାଙ୍ଗରେ ଚିରଦିନ ରହିବେ ତାହା କେବଳ ଏହି କାରଣରୁ। ତାଙ୍କର କ୍ଷୁଦ୍ର ପଟରେ ଧୃତ ଚରିତ୍ର ପାତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରଧାନ ଉପାଦାନ ମଣିଷମାନଙ୍କର ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଭଲ ପାଇବା। ଏହା ନିକଟରେ ସବୁ ଅପ୍ରିୟ ସମାଲୋଚନା ହିଁ- ତାହା ଯେତେ ସତ୍ୟ-ଦର୍ପିତ ହେଉନା କାହିଁକି- କିଛିଟା ଆତ୍ମାନୁଶୋଚନାରେ ଦକ୍ଷ ନ ହୋଇ ରହିପାରେ ନା।

“ଅରକ୍ଷଣୀୟା” ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ପର୍ବର ସୃଷ୍ଟି- “ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନ” (1931) ବା “ବିପ୍ରଦାସ” (1935)ଙ୍କ ଭଳି ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷୀ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ସୃଷ୍ଟି ନୁହେଁ। ଯେଉଁ କାରଣରୁ ସିଏ ଆଜି ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଭାରତୀୟ ପାଠକଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପାତ୍ର, ସେହି କାରଣଟି ଏଠାରେ ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ବିଦ୍ୟମାନ। ତାହା ହେଲା ମାନବିକ ମମତା। “ଜ୍ଞାନଦା”- ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ନାୟିକା- ଗୋଟାଏ ହିସାବରେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାୟିକାଙ୍କଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍। ତେବେ ବି ଲେଖକଙ୍କର ମମତାରେ ଆମେ ଭାରତବର୍ଷର ଅସଂଖ୍ୟ ପିତୃ ହୃଦୟର ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତାର ଛାୟା ଦେଖି। ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ଭାରତବର୍ଷର ଅଗ୍ରଣୀ ଅଂଶର ସଜାଗ ପ୍ରଫେଷା ସତ୍ତ୍ୱେ ବି ନିମ୍ନମଧ୍ୟବିର ପରିବାରର ରୂପ ଓ ଚାକଟକ୍ୟବିହୀନ ଝିଅଟିଏ ଗୋଟିଏ ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟାର କାରଣ, ସେତେବେଳେ ଏହି ବହି ଆମର ଭାବନା ବିବେଚନାକୁ ଅନେକଟା ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ସନ୍ଦେହନ କରି ତୋଳିପାରିବ। “ଅରକ୍ଷଣୀୟା”ର ବିଚିତ୍ର ଭାଷାରେ ଅନୁବାଦରେ ତାପର୍ଯ୍ୟ ଏହିଠାରେ। “ଅରକ୍ଷଣୀୟା” ପ୍ରକାଶିତ ହେବାପରେ ଛଅ ଦଶକ ଅତ୍ରିକାନ୍ତ ହୋଇଯାଇଛି। ଏବର ଭାରତରେ “ଜ୍ଞାନଦା”ମାନେ ଅନୁରୂପ ଅବସ୍ଥାରେ ପଢ଼ିଲେ ଗୁମର ରୂପସାମାନଙ୍କ ପଛରେ ଧାବମାନ “ଅତୁଲ”କୁ ପତ୍ରପାଠ ବିଦାୟ କରିଦେବେ। କିନ୍ତୁ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ନିରର୍ଥକ ଯେ ସେଦିନ କାହିଁକି ବିଦାୟ ଦେଇ ପାରିନି ଜ୍ଞାନଦା। ଅଥଚ ସତର୍କ ପାଠକଙ୍କ ଆଖିରେ ପଡ଼ିବ, ଜ୍ଞାନଦା ଜରିଆରେ ସେହି କଥାହିଁ ଲେଖକ ଭାବିଥିଲେ। କିନ୍ତୁ ସେ ତାହା ଚାହିଁ ନାହାନ୍ତି। ସିଏ ଏଇ ଭାବରେ ଘଟଣାଟାକୁ ଠିଆ କରାଇବାକୁ ଚାହିଁଥିଲେ ଯେ, ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଥିଲେ, ଅନ୍ତତଃ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ବି କରିବା ଚଳେ। ଜ୍ଞାନଦାର ତାହା ବି ନଥିଲା। ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳର ଅତି ଦରିଦ୍ର୍ୟ ବିଧବା ମାଆର ରୂପହୀନା ଝିଅ ଭବିତବ୍ୟକୁ ମାନି ନେଇ ଥିଲା। ଆମେ ଶୁଣିଛୁ କୁଆଡ଼େ ଉପନ୍ୟାସଟିର ପରିସମାପ୍ତିର ପ୍ରାଥମିକ କଟକଣା ଥିଲା grim ଗମ୍ଭୀର। ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ପରିକଳ୍ପିତ ସେହି ସମାପ୍ତି କଥା ଭାବିଲେ, ଆମର ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ ସେହି ସମୟର ପାଖାପାଖି ଗୋଟିଏ ମର୍ମହୃଦ ଘଟଣା ଯାହା ସମ୍ଭାବ୍ୟତାରେ ଖୁବ୍ ହେତେ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା। ସୂତ୍ରାଂ ଏକଥା ମନେହେବାଚାହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ ଯେ, ଦରଦା ଲେଖକ ଗୋଟିଏ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନେଇ ଏହି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିଥିଲେ। ତାଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନଥିଲା ଜ୍ଞାନଦା, ଲକ୍ଷ୍ୟ ଥିଲା ସେହି ହୃଦୟହୀନ ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମାଜ- ଯେ ମଡ଼ା ବାସି ହେଲେ କି କି ବିଧି ପାଳିତ ହେବ ତାହାର ଚାଲିବା ଦିଏ। କିନ୍ତୁ ଯୋଗାଇ ପାରେ ନି ବିଧି ପାଳନର ସାମର୍ଥ୍ୟ, ଯିଏ ତଥାକଥୃତ ସାମାଜିକ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଆଉ ବଢ଼େଇ କହିପାରେ, ବଖାଣିପାରେ, କିନ୍ତୁ ଦେଖିପାରେନା ତା’ର ନିଜର ଅତି ଲଢ଼ବଢ଼ିଆ ଅବସ୍ଥା।

ନାୟିକା ଜ୍ଞାନଦା ଅପେକ୍ଷା ଗ୍ରାମ୍ୟ ସମାଜ ତାଙ୍କ ଆକ୍ରମଣର ଲକ୍ଷ୍ୟ ବେଶୀ ପରିମାଣରେ ଥିଲା। ତେଣୁ ସେହି ନାୟିକାକୁ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଶାଳିନୀ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି ଯିଏ କି ହୃଦବୋଧ କରିପାରେ ଯେ, ତା’ର ସାମାଜିକ ଓ ଚାରିପାଖରେ ଥିବା ବାସ୍ତବତା ବସ୍ତୁତଃ କେତେ ଅବାଚ୍ଛନ୍ନ। ତାହା ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ କଥା, ଏହି ସମାଜ ମାଆକୁ ମଧ୍ୟ କନ୍ୟାର ପ୍ରତିକୂଳରେ ନେଇଯାଏ। ସମାପ୍ତିର ଯେଉଁ କଟକଣା ତାଙ୍କର ଥିଲା ବୋଲି ବୁଝାଯାଏ, ତାହା ଅପେକ୍ଷା ବର୍ତ୍ତମାନର ସମାପ୍ତି ସେହି କାରଣରୁ ଆହୁରି ଅର୍ଥବଦ୍ଧ ହୋଇ ପାରିଛି। ଜ୍ଞାନଦାକୁ ଲେଖକ ସମାଜର ବହୁ ଅପମାନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ନେଇ ଶୁଣାନରେ ମାଆର ଚିନ୍ତା ସମାଜରେ ଶେଷ ଅପମାନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଛନ୍ତି- ଅତୁଲ ସହିତ ପୁନର୍ନିଜନର ଦୃଶ୍ୟ ତିଆରି କରି। ସେ ପୁନର୍ନିଜନରେ ନାୟକର ପ୍ରେମର ଗୌରବ ନାହିଁ, ଅଛି ତା’ର ଅନୁକମ୍ପାର ନିର୍ଲଜ୍ଜ ପ୍ରଦର୍ଶନ। ଏହାହିଁ ଜ୍ଞାନଦା ଚରିତ୍ରକୁ ଆହୁରି ବେଶୀ ଦୁଃସହ କରି ତୋଳିଛି। ଏହା ଲେଖକଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ରୂପକ ଛଦ୍ମବେଶରେ ନାୟିକାକୁ ଅପମାନ (ଯାହା

ଶ୍ରବେୟ ସମାଲୋଚକ ତଃ ଶ୍ରୀକୂମାର ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ କହିଛନ୍ତି) କରିବା ନୁହେଁ। ଏହା ଜ୍ଞାନଦାର ନାରୀତ୍ବର ଲାଞ୍ଜନାକୁ ନିହିତ ବସ୍ତବ୍ୟରେ ତୋଳି ଧରିବା। ସିଏ ଯେତେବେଳେ ନିଜକୁ ଲୋଭନୀୟ କରି ତୋଳିବା ପାଇଁ ନିଜକୁ ସଜାଉଥିଲା, ଆଉ ଯେତେବେଳେ ମାଆର ଶବ୍ଦର ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଅତୁଳର ଲୁପ୍ତ ବିବେକକୁ ପୁନରୁଦ୍ଧାର କରି ବସିଲା- ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରକଟ ହୋଇଛି ତା’ର ଗତ୍ୟାନ୍ତର- ବିହୀନ ନରୁପାୟତା। ଏହାହିଁ ଆଜିର ପାଠକମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଶରତଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର “ପଏଞ୍”। ଅଥଚ ପ୍ରତିବାଦରେ ବିସ୍ଫୋରିତ ହେବାକୁ ଯେଉଁ ଝିଅମାନେ ସକ୍ଷମ, ତା’ର ପ୍ରମାଣ ଜ୍ଞାନଦାର ମାଛ “ଭାମିନୀ”- ଯାହାକୁ ସମସ୍ତେ “ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା” ବୋଲି କୁହନ୍ତି। ଗ୍ରାମୀୟ ଏକାନ୍ତ ଆଉରେଇ ରୁକ୍ଷଭାଷିଣୀ ସେହି ମହିଳାଟି ଦୂର ନିପଟ ମଫସଲରେ ମାନବିକ ବିବେକର ମଶାଲଟି ସହସା ପ୍ରକୃଳିତ କରି ଜ୍ଞାନଦାକୁ ଗୋଟାଏ ସଙ୍କଟରୁ ରକ୍ଷା କରି ଦେଇଥିଲେ।

ଆଜି ବି ଏହି ବହିର ସମସ୍ତ ମମତା, ହୃଦୟହୀନତା, ବିଶ୍ୱାସ ଘାତକତା ସମାନ ସତ୍ୟ। ସେଥିପାଇଁ ଏହି ବହି ସହିତ ଏ କାକର ଭାରତୀୟ ଝିଅମାନଙ୍କର ସମସ୍ତଙ୍କର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ଅତୀତ ପ୍ରୟୋଜନୀୟ- ସେମାନଙ୍କର ନିଜର ରାସ୍ତା ନିଜେ ଦେଖିବା ପାଇଁ।

ସରୋଜ ବନ୍ଦୋପାଧ୍ୟାୟ

ଏକ

— ମଝିଆ ମାଉସୀ, ମା' ମହାପ୍ରସାଦ ପଠାଇଛନ୍ତି । ଏଇ ନିଅନ୍ତୁ ।

— କିଏ ଅତୁଳ ? ଆ, ବାବା, ଆ... କହି ଦୁର୍ଗାମଣି ରୋଷେଇଘରୁ ବାହାରି ଆସିଲେ । ଅତୁଳ ପ୍ରଣାମ କରି ତାଙ୍କର ପାଦଧୂଳି ନେଲା ।

— ନୀରୋଗୀ ହୁଅ ବାବା, ଦୀର୍ଘଜୀବା ହୁଅ ! ଆଲୋ ଏ ଜ୍ଞାନଦା, ତୋ'ର ଅତୁଳ ଭାଇ ଫେରି ଆସିଛନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କ ପାଇଁ ଖଣ୍ଡିଏ ଆସନ ପକାଇ ଦେ, ଆଉ ଏ ମହାପ୍ରସାଦ ଘରେ ରଖିଦେ । ହଁ, କାଲି ସାଢ଼େ ନଅଟା ଦଶଟାରେ ରାସ୍ତା ଉପରେ ଘୋଡ଼ାଗାଡ଼ି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଭାବିଲି, କିଏ ଆସିଲା ବୋଧହୁଏ । ଯଦି ଜାଣିଥାନ୍ତି ନାନୀ ଆସିଛନ୍ତି, ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ପାଦଧୂଳି ନେଇ ଥାଆନ୍ତି । ଏମିତି ଲୋକ କଣ ଆଉ ସଂସାରରେ ଅଛନ୍ତି ? ଯାହା ହେଉ, ନାନୀ ଭଲ ଅଛନ୍ତି ତ ? ଏବେ ପୁରୀରୁ ଆସିଲ ବୋଧହୁଏ ?

କ'ଣ କରୁଛୁ ମା' ? ତୋ ଅତୁଳ ଭାଇ ଯେ ଠିଆହୋଇ ରହିଲେ ।

ମା'ଙ୍କ ତାଙ୍କ ଶୁଣି ବାରତେର ବର୍ଷର ସାବେନୀ ଝିଅଟିଏ ଆସନ ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଏବଂ ମୁଣ୍ଡକୁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ତଳକୁ ଯୋଡ଼ି ଆସନଟି ପକାଇ ଦେଇ ଅତୁଳକୁ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିଲା । କଥା କହିଲାନି କି ମୁହଁ ଟେକି ଚାହିଁଲା ନି । ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ସାରି ମହାପ୍ରସାଦ ଜାଗାଟି ଧରି ଆସେ ଆସେ ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ଭଲ କରି ଦେଖୁଥିଲେ ଜଣା ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା, ଝିଅଟିର ମୁହଁ ଓ ଆଖିରୁ ଯେମିତି ଚପା ହସ ଉଠୁଳି ପଡୁଥିଲା ।

ଖାଲି ଝିଅଟି ନୁହେଁ । ଏପଟେ ମଧ୍ୟ ଯୁବକଟିର ମୁହଁରେ ଖେଳିଗଲା ଏକ ଦାସ୍ତ୍ର ଓ ଅଦୃଶ୍ୟ ଚଢ଼ିତ୍ର ପ୍ରବାହ ପରି ତାହା ମିଳାଇଗଲା ମୁହୂର୍ତ୍ତକରେ ।

ଅତୁଳ ଆସନରେ ବସି ଚାପିଯାତ୍ରା ସମ୍ପର୍କରେ ଗପିବାରେ ଲାଗିଗଲା । ଅତୁଳର ବାପା ସେ କାଳର ଜଣେ ସରକାରୀ ଅଧିକାରୀ ଥିଲେ । ଅନେକ ଟଙ୍କା ପଇସା, ବିପୁଳ ସମ୍ପତ୍ତି କରି ସାରି ପେନ୍‌ସନ୍ ନେଇ ଘରେ ଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ଚାରି ବର୍ଷ ତଳେ ମରିଯାଇଛନ୍ତି । ବି.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଇସାରି ଅତୁଳ ମା'କୁ ଚାପି କରାଇବାକୁ ନେଇଥିଲା ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାସ ତଳେ । ରାମେଶ୍ୱର ପୁରୀ ପ୍ରଭୃତି ଦେଖିସାରି କାଲି ଘରକୁ ଫେରିଛନ୍ତି ।

ଚାପିଯାତ୍ରା ଗପ ଶୁଣି ଦୁର୍ଗାମଣି ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ “ଆଉ ମୁଁ ଏପରି ପାପୀ ଯେ, ଆଉ କିଛି ନୋହୁ ପଛେ ଥରେ କାଶା ଯାଇ ବାବା ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କୁ ଦେଖିଆସନ୍ତି ଅଥଚ ହୋଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଅତୁଳ କହିଲା, “କାଶା ହେଉ କି ଆଉ କେଉଁ ଜାଗା ହେଉ, ମାଉସୀ, ସବୁ ଛାଡ଼ିଛୁଡ଼ି ଜୋର କରି ବାହାରି ନ ପଡ଼ିଲେ ମୋଟେ ଯାଇ ହେବ ନାହିଁ । ମୁଁ ସେମିତି ଜୋର ଜବରଦସ୍ତ କରି ନେଇ ଯାଇ ନଥିଲେ ମା' କ'ଣ ଯାଇ ପାରି ଥାଆନ୍ତା ?”

ଦୁର୍ଗାମଣି ଆଉ ଥରେ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ବାସ ପକାଇ କହିଲେ ଜାଣୁଛ ପୁଅ ସବୁ କଥା । କ’ଣ ନେଇ ଜୋର କରିବି କହିଲୁ ଦେଖୁ ? ଡିରିଜିଟି ଟଙ୍କା ଦରମାରୁ ଖାଇପିଇ, ଲୌକିକତା କରି, ତାଙ୍କର ବୈଦ୍ୟର ଔଷଧ ଖର୍ଚ୍ଚ ତୁଳାଇ ଆଉ କେତେ ଟଙ୍କା ବଳିବ କହିଲୁ ? ଆଉ ଏଇ ଝିଅଟା— ଚାହୁଁ ଚାହୁଁ ତେରରେ ପାଦ ଦେଲାଣି । ତୋତେ ସତ କହୁଛି ଅତୁଳ, ତା ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଦେଲେ ମୋ ବୁକୁ ଭିତରର ରକ୍ତ ଯେମିତି ହୁ ହୁ କରି ଶୁଖୁ ଯାଉଛି । ଓଃ ! ଏତେ ବଡ଼ ଶତ୍ରୁ ପେଟରେ ଧରି ମା’କୁ ନାଳନପାଳନ କରିବାକୁ ପଡ଼େ !!

କହୁ କହୁ ତାଙ୍କର ଆଖି ଦୁଇଟି ଲୁହରେ ଛଳଛଳ ହୋଇଗଲା ।

କିନ୍ତୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା, ଏତେ ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଓ କାତରୋକ୍ତି ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ଅତୁଳ ଠିକ୍ କିନା ହସିଦେଲା ଆଉ କହିଲା, “ମାଉସାଙ୍କର ସବୁକଥା ବଢ଼େଇ କହିବା ଅଭ୍ୟାସ ! ଆଜ୍ଞା ଆଉ କାହାର ଝିଅ ହେଉନାହାନ୍ତି ନା ତୁମର କେବଳ ଗୋଟିଏ ଝିଅ— ଆଉ ତାକୁ ନେଇ ରାଜ୍ୟଯାକର ଦୁର୍ଜୀବନା ତୁମର ?

ଦୁର୍ଗାମଣି କହିଲେ, “ମୋର ଠିକ୍ ଦୁର୍ଜୀବନା ନୁହେଁ ଅତୁଳ । ଏ ମୋର ଯେପରି ମୃତ୍ୟୁ ଯନ୍ତ୍ରଣା । ସମାଜକୁ ମୁଁ ଜାଣିଛି ତ । ଝିଅର ବିବାହ ଦେଇ ନପାରିଲେ ଜାତି ଯିବ । କିନ୍ତୁ ବିବାହ ଦେବି କେମିତି ? ଟଙ୍କା ଦରକାର । ଟଙ୍କା ପାଇବି କେଉଁଠୁ ? ଏଇ ଘର ଖଣ୍ଡିକର ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଛଡ଼ା ତ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ ବାବା !”

ଅଧଃସ୍ଥାପ ପୂର୍ବରୁ ଏଇ ଝିଅକୁ ନେଇ ସ୍ବାମୀ ସ୍ବାଳ ମଧ୍ୟରେ କଳି ଲାଗି ଯାଇଥିଲା । ସ୍ବାମୀ ଅଧା ଖାଇ ଭାତଥାଳି ଠିଙ୍ଗି ପୋପାଡ଼ି ଅପିସ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ଆଲୋଡ଼ିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ଓ ଟପ୍ ଟପ୍ କରି ଦୁଇ ବୁଦା ଆଖି ପାଣି ଗାଲ ଦେଇ ବହିଗଲା । ହାତରେ ତାକୁପୋଛି ଦେଇ କହିଲେ, “ଆଉ ଜନ୍ମରେ କେତେ ସ୍ତ୍ରୀ ହତ୍ୟା, ବ୍ରହ୍ମହତ୍ୟା କରିଥିଲି ଅତୁଳ, ଯାହା ପାଇଁ ଏ ଜନ୍ମରେ ଏ ଝିଅକୁ ପେଟରେ ଧରିଲି ।”

ନାଁ ମାଉସୀ, ଆଉ ହେବନି । ମୁଁ ତାହାହେଲେ ଯାଉଛି । ତା’ ନ ହେଲେ ତୁମେ ତୁମ୍ଭ ହେବନି ।

ଦୁର୍ଗାମଣି ଆଉ ଥରେ ଆଖି ପୋଛିପକାଇ କହିଲେ—

“ନା, ବାବା, ଆଉ ଟିକିଏ ବୟା । ତୋ ପାଖରେ ଟିକିଏ କାନ୍ଦିଦେଲେ ବୁକୁ ଭିତର ହଲୁକା ହୋଇଯାଏ । ସେଇଥି ପାଇଁ କହୁଥିଲି— ଭଗବାନ— ହତଭାଗିନୀକୁ ମୋ କୋଳରେ ଯଦି ଦେଲେ, ରକ୍ଷାଟା ଟିକିଏ ଗୋରା କରି ପଠାଇଲେ ନି କାହିଁକି ? କାଳୀ ବୋଲି ‘ବହି ଯେ ତାକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଦରକାର ସୁଦରା ଝିଅ । .ରେ ପୋଡ଼ା ସମାଜ, ତୁ ଯଦି କୁଳ-ଶାଳ, ସୁଭାବ ଚରିତ୍ର କିଛି ଦେଖୁଛୁ ନି, ଝିଅଟି ଖାଲି କଳା ବୋଲି କାହାଘରେ ତାକୁ ଆଶ୍ରୟ ଦେବୁନି, ତେବେ ସେ ଝିଅର ବାପାମାଆଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବୁ କାହିଁକି ?”

ଅତୁଳ କହିଲା, “କଳା ଝିଅମାନଙ୍କର କ’ଣ ବିବାହ ହେଉନି ? ରଥଁର କଳା, କୋଳିକି ବି କଳା । ସେମାନଙ୍କର କ’ଣ ଆଦର ନାହିଁ ? ଏସବୁ ତ ଚିରକାଳର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ— ମାଉସୀ ।”

ଦୁର୍ଗାମଣି କହିଲେ, ହଁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଖାଲି ବନ୍ଧୁ ରହିଛି ପୁଅ, ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ସେଥିରେ ଆଉ ସାବୁନା ପାଉନି ମୁଁ, ବଳ ମଧ୍ୟ ପାଉନି । ଗିରାଶ ଭଙ୍ଗାଦାୟୀର ଝିଅର

ବିବାହ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖୁ ହାତଗୋଡ଼ ଯେମିତି ମୋର କାଠ ହୋଇଯାଇଛି। ଠିକ୍ ଆମରି ପରି, ନା ଥିଲା ତା'ର ଚକାର ବଳ, ନା ଥିଲା ଝିଅର ରୂପ। ତେଣୁ ପାତ୍ରର ବୟସ ପ୍ରାୟ ଷାଠିଏ ପାଖାପାଖି। ତା' ମାଆର କାନ୍ଦଟା ମୁଁ ଆଜି ବି ଶୁଣି ପାରୁଛି।

ଅତୁଳ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲା, ଷାଠିଏ ପାଖାପାଖି କ'ଣ କହୁଛ ମାଉସୀ ?

ତା ହେବ ନି ପୁଅ ! ହରି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀର ନାତୁଣୀ ଜ୍ଞାଙ୍କୁ ଆଉ ସାହିର ନିତାଇ ଚାଟାର୍ଜୀ । ନିତାଇର ଆଠ ଦଶବର୍ଷର ଝିଅ । ହିସାବ କରି ଦେଖୁନୁ ?

ଶୁଣି ଅତୁଳ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲା ।

ଦୁର୍ଗାମଣି କହି ଚାଲିଲେ, ସେ ଝିଅ ଯଦି ଘୃଣାରେ ବିଷ ଖାଏ କି ବେକରେ ଦଉଡ଼ି ଦିଏ କିମ୍ବା ବଂଶରେ କଳା ବୋଲି କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଏ, ମା' ହୋଇ ଅନ୍ତର ଭିତରୁ ତାକୁ କେମିତି ଅଭିଶାପ ଦେବୁ କହିଲୁ ଦେଖୁ ?

ଅତୁଳ ଚୁପ୍ କରି ରହିଗଲା । ଦୁର୍ଗାମଣି ହଠାତ୍ ତା'ର ହାତଟା ଚାପି ଧରି କହିଲେ, ବାବା ଅତୁଳ, ଆଜିକାଲି ସମସ୍ତେ କହୁଛନ୍ତି, ତୁମ ପୁଅମାନଙ୍କର ମନରେ ଦୟା ଧର୍ମ ଅଛି, ଚିକିତ୍ସା ଦେଖୁ ପୁଅ, ତୁମ ସ୍କୁଲ କଲେଜର କେହି ପିଲା ଯଦି ଦୟା କରି ଝିଅଟାକୁ ତା'ର ପାଦତଳେ ଚିକିତ୍ସା ଆଶ୍ରୟ ଦିଏ, ତାହାହେଲେ ମଲାଯାଏ ମୁଁ ତୋ ପାଖରେ ରଣା ହୋଇ ରହିବି ।

ଅତୁଳ ସବ୍ୟସ୍ତେ ହାତ ଛଡ଼େଇ ନେଇ ମାଉସୀଙ୍କର ପାଦଧୂଳି ମୁଣ୍ଡରେ ମାରି ଆର୍ଦ୍ର କଣ୍ଠରେ କହି ପକାଇଲା— କାହିଁକି ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛ ମାଉସୀ ? ମୁଁ କଥା ଦେଉଛି—

କିନ୍ତୁ କଥାଟା ସେ ଦେଇ ପାରିଲାନି । ସହସା ଲଜ୍ଜାରେ ତା'ର କାନମୁଣ୍ଡା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନାଲି ହୋଇଯାଇ କଣ୍ଠରୁ ହୋଇଗଲା । ଦୁର୍ଗାମଣି ଯଦିଓ ଏହା ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେନି, କିନ୍ତୁ ଆଉ କେହି ସେଠି ଥିଲେ ନିଶ୍ଚୟ ସନ୍ଦେହ କରିଥାଆନ୍ତା । କି ଗୋଟାଏ ଝୁଙ୍କରେ ଏମିତି କହି ଦେଇ ଅତୁଳ ଚୁପ୍ କରିଗଲା, କାହିଁକି ?

ଅତୁଳ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ଉଠି ପଡ଼ିଲା । ସହଜ ଭାବରେ ଖାଲି କହିଲା, “ଆଜ୍ଞା, ଚେଷ୍ଟା କରିବି, କିଲୋ ଜ୍ଞାନଦା, ପାନପାନ ଖଣ୍ଡେ ଦେବୁନିକି ? ଯାଏଁ ଘରକୁ ।”

ଦୁର୍ଗାମଣି ରାଗରେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ ।

ତୋ ଅତୁଳଭାଇକୁ ପାନଖଣ୍ଡେ ଦେ ଝେନି । ପୋଡ଼ାମୁହଁ ଟୋକାର ନା ଅଛି ରୂପ, ନା ଅଛି ଗୁଣ ! ଏ ସବୁ କଥା କ'ଣ ଶିଖାଇବାକୁ ହୁଏ, କହିଲୁ ଦେଖୁ ? ମହାପ୍ରସାଦତଳ ନେଇ ସେଇ ଯେ ଘରେ ପଶିଛି । ଆମ ବାହାରିବାକୁ ମନ ହେଉନି । ଶୀଘ୍ର ପାନ ଆଣ ।

— ଆଜ୍ଞା ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ପାନ ଆଣୁଛି । କୋଉ ଘରେ କିଲୋ ଜ୍ଞାନଦା— ବୋଲି ବଡ଼ ପାଟିରେ ଡାକି ଡାକି ଅତୁଳ ଶୋଇବାଘରେ ପଶିଲା ।

ପାନ ସରଞ୍ଜାମ ସାମନାରେ ଥୋଇ ଝିଅଟି ଚୁପ୍ କରି ବସିଛି । ଅତୁଳ ଘର ଭିତରେ ପଶି ଉତ୍ସାହ ହୋଇ କହିଲା, ମାଉସୀ କହୁଥିଲେ, ପୋଡ଼ାମୁହଁ ଝେନିର ନା ଅଛି ରୂପ, ନା ଅଛି ଗୁଣ । ତାକୁ ଗୋଟେ ଷାଠିଏ ବର୍ଷର ବୁଢ଼ା ସଙ୍ଗେ ବିବା ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଜ୍ଞାନଦା ଉତ୍ତର ଦେଲାନି । ଅବନତ ମୁଖରେ ପାନ ଦି'ଖଣ୍ଡି ବଟାରୁ କାଢ଼ି ହାତ ଟେକି ବଢ଼ାଇ ଧରିଲା ।

ଅତୁଳ ପଛରୁ ଆସି ହାତରୁ ପାନ ନେଇ କହିଲା— କିନ୍ତୁ ପାନଭଜା ଭଲ ହୋଇଥିଲେ ଖମା କରାଯାଇ ପାରେ। ଷାଠିଏରୁ କମି, ନ ହେଲାବେଳକୁ କୋଡ଼ିଏ ଏକୋଇଶିରେ...

ଜ୍ଞାନଦା ଲାଜରେ ମୁହଁକୁ ବଟା ଭିତରକୁ ପୋତିଦେଲା। ଅତୁଳ କଷ୍ଟ ଶ୍ବାଶ କରି କହିଲା, ଆଉ ଟିକିକରେ ମାଉସାଙ୍କ ଆଗରେ କହି ଦେଇଥାଆନ୍ତି, ବୁଝିଲୁ? ଆଜ୍ଞା, ବେଳ ହେଲା, ଯାଉଛି।

ଜ୍ଞାନଦା ଏକଥାର ମଧ୍ୟ ଜବାବ ଦେଲାନି। ଯେମିତି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ଲାଜ ସତ୍ତ୍ୱେ ହୋଇ ବସିଥିଲା। ସେମିତି ବସି ରହିଲା।

— ବଥା କୁହ ହେଉନି, ନୁହେଁ? ଆଜ୍ଞା—

କହି ଝିଅଟିର ଓଦାବାଳରୁ ଗୋଛାଏ ଟାଣି ଧରି ଅତୁଳ କହିଲା, କିନ୍ତୁ ଆସୁଛି ହରି ଚକ୍ରବର୍ତ୍ତୀ ପରି ରୁଡ଼ାଟିଏ... ଚାଲିଲି... କହି ହସି ହସି ଘର ଭିତରୁ ବାହାରିଗଲା।

ମାତ୍ର ବାହାରେ ପାଦ ନ ଦେଉଣୁ ବଡ଼ ପାଟିରେ ତାଙ୍କ ପକାଇଲା, ମାଉସା ଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ମାଆ ବନ୍ଧେରୁ ହଳେ କାଟୁ ଦିଶିଥିଲେ। ଦେଖିବ ଆସ—

କାନ୍ଦର ରଙ୍ଗ ଓ କାରୁଣ୍ୟ ଦେଖି ଦୁର୍ଗାମଣି ଅତି ପୁଲକିତ ଚିତ୍ତରେ ଦାତାର ଭୂୟସା ପ୍ରଶଂସା କରି ବସିଲେ। କାନ୍ଦର ଜିନିଷ ସତ। କିନ୍ତୁ ଏତେ ସୁନ୍ଦର ମୂଲ୍ୟବାନ କାନ୍ଦ ମପସର ଗାଆଁରେ ନାହିଁ, କଲିକତାରେ ମଧ୍ୟ ମିଳିବ ନି। ସତରେ, କାନ୍ଦ ଯୋଡ଼ିକର ଗଠନ, ପାଲିସ୍ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ। ମା' ଲାଗି ନିଜ ଟଙ୍କାରେ ବନ୍ଧେରୁ କିଣି ଆଣିଥିଲା ଅତୁଳ।

ମା'ଙ୍କ ତକାହକାରେ ଘରୁ ବାହାରିଲା ଜ୍ଞାନଦା ଏବଂ ନିଃଶବ୍ଦ ନତ ମୁଖରେ ସ୍ନେହର ଏହି ପ୍ରଥମ ଉପହାର ହାତ ପତାଇ ଗ୍ରହଣ କଲାବେଳେ ହାତ ମୁଠା ତାର କମ୍ପିଗଲା। ତା'ପରେ ଦାତାର ପାଦତଳେ ପ୍ରଣାମ କରି ସେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅପସରି ଗଲା। ସେ ଗୋଟିଏ ପଦ କଥା କହି ନାହିଁ— କିନ୍ତୁ ଆଜି ତାର ଅନ୍ତରର କଥା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଜାଣିଲେ। କେବଳ ପଛରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ଦୁଃଖଯାକ, କିଶୋରୀଟିର ଅନିନ୍ଦ୍ର ଗଠନ ଓ ଗତିଭଙ୍ଗ ସମ୍ବେଦ ମୁଗ୍ଧ ନେତ୍ରରେ ବାହାଁ ରହିଲେ।

ଦୁଇ

ବଡ଼ଭାଇ ଗୋଲକନାଥ ମରିଯିବା ପରେ ତାଙ୍କର ବିଧବା ପତ୍ନୀ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଞ୍ଜରୀ ନିର୍ବଂଶ ପିତୃକୁଳର ଯତ୍ନାମାନ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କ ବିକ୍ରୀ କରି, ହାତରେ କିଛି ନଗଦ ପୁଞ୍ଜି ଧରି, ସାନ ଦିଅର ଅନାଥନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଆଶ୍ରୟ ନେଇ ରହିଥିଲେ। ମଝିଆଁ ଭାଇ ପ୍ରିୟନାଥ ଠିକ୍ ଏଇ ଦିନ ସାନଭାଇ ଅନାଥ ସହିତ ଜଳହ କରି, ବାସସ୍ଥାନ ବିଚାର କରିନେଇ ଯେତେବେଳେ ଅଗଣା ମଝି ପାଟେରୀରେ ଗୋଟିଏ କବାଟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରଖିବା ପ୍ରୟୋଗ ନେଇ କଲେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଏ ପ୍ରକାର ବ୍ୟବହାର ଦେଖି ବିଧାତା ପୁରୁଷ ନିଶ୍ଚୟ ହସୁଥିଲେ। କାରଣ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ପୁରଣ ହୋଇ ନାହିଁ, ପ୍ରାଚୀରର ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନିଷ୍ଫଳ କରି, ସେଇଦିନ ପ୍ରିୟନାଥ ମାତ୍ର ସାତ ଦିନର ବୁଢ଼ରେ ବିନା ଟିକିସାରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ।

ମୃତ୍ୟୁର ପୂର୍ବଦିନ— ମରଣ ସମ୍ଭବରେ ଯେତେବେଳେ କେଉଁଠି କିଛି ଆଉ ଅନିଷ୍ଠିତତା ନ ଥିଲା, ଏବଂ ସେଇକଥା ଦେଖିବାକୁ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଦଳଦଳ ହୋଇ ଘରେ ପଶି, ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଠିଆ ହୋଇ ଅସୁବୁଧ କଳ-କଣ୍ଠରେ ହା-ହୁତାଣ କରୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରିୟନାଥଙ୍କର ସଂଜ୍ଞା ଲୋପ ପାଇ ନଥିଲା । ଅତୁଳ ଗାଁରେ ନ ଥିଲା — କଳିକତା ମେସ୍‌ରେ ଏହି ଦୁଃସମ୍ଭାଦ ପାଇ ଆଜି ଧାଇଁ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ଗିଡ଼ ଠେଲି ରୋଗୀର ଘରେ ପଶିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲାବେଳେ, ପାଗଳା ଭଳି କେଉଁଠୁ ଧାଇଁ ଆସି ଜ୍ଞାନବା ତା'ର ପାଦ ଦୁଇଟି ଉପରେ କଟାଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ି ମୁଣ୍ଡ ପିଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯେଉଁମାନେ ତାମସା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ, ସେମାନେ ଏଇ ଅଭାବନୀୟ ଏକ ଦୃଶ୍ୟରେ ବିସ୍ମୟାପନ୍ନ ହୋଇ ମନେ ମନେ କ'ଣ ହୋଇପାରେ ବୋଲି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ, କିନ୍ତୁ ଅତୁଳ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ଦୁଃଖ ଓ ଲଜାରେ ହତବୁଦ୍ଧି ହୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

କ୍ଷଣକ ପରେ ସେ ସାମାନ୍ୟ ପ୍ରକୃତିସ୍ଥ ହୋଇ ଜ୍ଞାନବାକୁ ଉଠାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲାବେଳେ, ଜ୍ଞାନବା ଜୋର କରି ପାଦ ଉପରେ ମୁହଁ ଟାପି ରଖି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

— ବାପାଙ୍କର ମରଣ ସମୟରେ ତୁମେ ନିଜ ମୁହଁରେ ଟାଙ୍କୁ ଘୋଟେ ବିଛି ସାବୁନା ଦେଇଯାଅ । ମୋ ଭାଗ୍ୟରେ ଯାହା ଆଉ । ଏହି ଅନ୍ତିମ ସମୟରେ ମୋ ସ୍ୱର୍ଗରେ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ ଯେପରି ସେ ଏଇଠି ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଯାଇପାରନ୍ତି । ଆଉ ତୁମ ପାଖରୁ ମୁଁ କେବେ କିଛି ଚାହିଁବି ନାହିଁ ।

କହି ସେ ମୁଣ୍ଡ ପିଟି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ତା'ର ଦୁଃଖିକାଗ୍ରସ୍ତ ହୃତରାଗ୍ୟ ପିତା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅସମୟରେ ଅକାଳରେ ମରିବାକୁ ଯାଉଛନ୍ତି — ଆଜି ତା'ର ଆଉ କାନ୍ଥଜ୍ଞାନ ରହିଲା ନାହିଁ । ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ସେ କ'ଣ କରୁଛି — କ'ଣ କହୁଛି, କିଛି ଭାବି ଦେଖି ପାରିଲା ନାହିଁ । କ୍ରମାଗତ ଏକା ଭାବରେ ମୁଁ ପିଟିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ଅତୁଳ ସଂଯମୀ । ଜ୍ଞାନବାର ଏହି ବ୍ୟବହାରରେ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଯେତେ କ୍ଳେଶ ଅନୁଭବ କରୁ ନା କାହିଁକି, ବାହାରେ ଏତେଗୁଡ଼ିଏ କୌତୁହଳୀ ଚକ୍ଷୁ ସମକ୍ଷରେ କଠିନ ହୋଇ ଉଠିଲା ସେ । ଜୋର କରି ଗୋଟି ଛଡ଼ାଇ ନେଇ ମୁହଁ ଚିରସାର ସ୍ୱରରେ କହିଲା —

— ଛିଃ, ଶାନ୍ତ ହୁଅ, କଯାକହି କର ନାହିଁ, ମୋର ଯାହା କହିବାର ମୁଁ କହିବି ନିଶ୍ଚୟ ।

କହି ମୁମୁର୍ସୁର ଶଯ୍ୟାର ଏକାଂଶରେ ଯାଇ ବସିଗଲା ସେ । ଦୁର୍ଗାମଣି ସ୍ୱାମୀଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସିଥିଲେ । ଅତୁଳ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ନିଃଶବ୍ଦରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପଡ଼ୋଶୀ ନୀଳକଣ୍ଠ ଚାଟାର୍ଜୀ ଦ୍ୱାର ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ଥିଲେ । ଅତୁଳର ବିକଳ ଦେଖି କହିଲେ —

— ପ୍ରିୟନାଥର ଏତେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଅଛି ବାବା । ଯାହା କହିବ ଚିକିତ୍ସ ବଡ଼ ପାଟିରେ କହିଲେ ସେ ବୁଝି ପାରିବ ।

କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ବୁଦ୍ଧିଙ୍କର ଏହି ପ୍ରସାବକୁ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ସମର୍ଥନ କଲେ ।

ଏତେ ଗୁଡ଼ାକ ଲୋକଙ୍କୁ ଘର ଭିତରେ ଦେଖି ଅତୁଳ ପ୍ରଥମେ କ୍ରବ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ତା'ଉପରେ ଏମାନଙ୍କର ଅଶୋଭନୀୟ କୌତୁହଳରେ ସେ ମନେ ମନେ ଜଳିଯାଇ କହିଲା —

— ଆପଣମାନେ ଅକାରଣେ ନିରର୍ଥକ ଭିଡ଼ କରି ତ କିଛି ଉପକାର କରି ପାରିବେ ନି। ଟିକିଏ ବାହାରେ ଯାଇ ବସିଲେ ମୋର ଯାହା କହିବାର କଥା ମୁଁ କୁହନ୍ତି।

ନୀଳକଣ୍ଠ ରାଗିଯାଇ କହିଲେ,

— ନିରର୍ଥକ କ’ଣ? ପ୍ରତିବେଶୀର ବିପଦରେ ପ୍ରତିବେଶୀ ହିଁ ଆସିଥାଏ। କେଉଁ ସାଥୀକ ଉପକାର କରିବାକୁ ତୁମେ ଯାଇ ବିଛଣାରେ ବସିଯାଇଛ ବାବୁ?

ଅତୁଳ ଛିଡ଼ାହୋଇ ପଡ଼ି ଦୃଢ଼ ସ୍ଵରରେ କହିଲା, “ମୁଁ ଉପକାର କରେ କି ନକରେ, ଏପରି ପବନ ପ୍ରତିରୋଧ କରି ଆପଣମାନଙ୍କୁ ଅପକାର କରିବାକୁ ଦେବିନି। ସମସ୍ତେ ବାହାରି ଯାଅ।

ତା’ର ଭାବ ଦେଖୁ ନୀଳକଣ୍ଠ ଦୁଇ ପାଦ ପଛେଇଯାଇ କହିଲେ, “ସେଦିନର ଟୋକା — ଟୋର ତ ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେଖୁଛି ରେ।

କିଏ ଜଣେ ତାଙ୍କ ପଛରୁ ଆଇ କହିଲା, “ଏମ୍.ଏ. ବି.ଏ. ପାଶ୍ କରିଛି କିନା?

ଗୋଟିଏ ଦଶବାରବର୍ଷର ପିଲା ଭିକି ମାରୁଥିଲା। ଅତୁଳ କାହା କଥାର କିଛି ଜବାବ ନଦେଇ ତାକୁ ଯେଲିଦେଲା। ସେ ଯାର ଅନ୍ୟଜଣକ ଉପରେପଡ଼ିଲା। ଯାହା ଉପରେ ପଡ଼ିଲା ସେ ଅସ୍ତ୍ର ଶ୍ଵରରେ ସରକାରୀ ଚାକିରିଆର ପୁଅ ପ୍ରଭୃତି ଗାଳି କରି ବାହାରକୁ ଚାଲିଗଲା। ନୀଳକଣ୍ଠ ପ୍ରଭୃତି ଭଦ୍ରଲୋକମାନେ ଅତୁଳ କ’ଣ କହିବ ଶୁଣିପାରିବାର ଆଉ କୌଣସି ଆଶା ନ ଦେଖୁ ଗାଳି ଦେଇ ଦେଇ ଚାଲିଗଲେ।

ବାହାରର ସବୁ ଲୋକ ଚାଲିଗଲା ପରେ ଅତୁଳ ମୁହଁସ୍ଥର ମୁହଁ ଉପରେ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ି ଚାଲିଲା, ମଉସା।

ପ୍ରିୟନାଥ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଚକ୍ଷୁ ଖୋଲି ମୁହଁ ପରି ଚାହିଁ ରହିଲେ। ଅତୁଳ ପୁଣି ଭଜ କଣ୍ଠରେ ପଢ଼ାରିଲା, ମତେ ଚିହ୍ନିପାରୁଛ? ପ୍ରିୟନାଥ ଆଖି ବୁଜି ଦେଇ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଗଳାରେ କହିଲେ — ଅତୁଳ।

— ଏବେ କେମିତି ଅଛନ୍ତି ଆପଣ? ପଢ଼ାରିଲା ଅତୁଳ।

— ଭଲ ନାହିଁ, ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇ ପ୍ରିୟନାଥ ସେଇ ଅସ୍ତ୍ର ଗଳାରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ।

ଅତୁଳର ଦୁଇ ଆଖି ଲୁହରେ ପୂରିଗଲା। ବହୁ କଷ୍ଟରେ ନିଜକୁ ସମାଳି ନେଇ, ଅଶ୍ରୁ-ରୁଦ୍ଧ କଣ୍ଠ ପରିଷ୍କାର କରି କହିଲା —

— ଆପଣ ନିଶ୍ଚିତ ହୁଅନ୍ତୁ! ଆଜିଠାରୁ ଜ୍ଞାନଦାର ଭାବ ମୁଁ ନେଲି।

ପ୍ରିୟନାଥ କଥାଟା ବୁଝିପାରିଲେ ନାହିଁ। ଏପଟ ସେପଟ ଚାହିଁ କହିଲେ — ଜ୍ଞାନଦା କାହିଁ?

ଦୁର୍ଗାମଣି ସ୍ଵାମୀଙ୍କ ମୁହଁ ଉପରେ ଝୁଙ୍କି ପଡ଼ି ଅଶ୍ରୁବିକୃତ କଣ୍ଠରେ ପଢ଼ାରିଲେ, ଜ୍ଞାନଦାଙ୍କୁ ଥରେ ଦେଖୁବ?

ପ୍ରିୟନାଥ ପ୍ରଥମେ କିଛି ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ। ଶେଷକୁ କହିଲେ — ନା।

ଦୁର୍ଗାମଣି କାହିଁ ପକାଇ କହିଲେ “ଅତୁଳ କ’ଣ କହିଲା ଶୁଣିଲ? ସେ ତୁମ ଜ୍ଞାନଦାର ଭାବ ନେବାକୁ ଆସିଛି। ଆଉ ତୁମେ ଚିନ୍ତା କରନି — ହତଭାଗିନୀକୁ ଅନେକ ଗାଳି କରିଛ। ଆଜି ଥରେ ତାଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଯାଅ।

ପ୍ରିୟନାଥ ତୁମ୍ଭ କରି ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଦୁର୍ଗାମଣି ଆଉଥରେ ସେଇ କଥା ଆବୃତ୍ତି କଲା ପରେ, ତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଦୁଇଟୋପା ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା । ଅକ୍ଷୟ ହାତଟି ଅନେକ କଷ୍ଟରେ ଉଠାଇ ଅତୁଳର କପାଳରେ ସ୍ପର୍ଶ କରି କର ଲେଉଟାଇ ଶୋଇଲେ । ତାଙ୍କ ମୁହଁରୁ କୌଣସି କଥା ବାହାରିଲା ନି ସତ, କିନ୍ତୁ ଏହି ଶେଷ ସମୟରେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଗୋଟିଏ ଗୁରୁତାର କାଢ଼ି ନେଇ ପାରିଛି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ଅତୁଳ ଅକସ୍ମାତ୍ ଛୋଟ ପିଲାଟି ପରି ଉଲ୍ଲସିତ ହୋଇ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା । ସାକ୍ଷୀ ରହିଲେ ଦୁର୍ଗାମଣି ଆଉ ଭଗବାନ ।

ପରଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ, ଶତକରା ୫୦ ବଙ୍ଗାଳୀ ଯାହା କରନ୍ତି ପ୍ରିୟନାଥ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ କଲେ । ଅପିସ୍ବର ଚିରିଣି ଟଙ୍କାର ଚାକିରାର ମାୟା କାଟି, ଛବିଶ ବର୍ଷର ବିଧବା ଓ ତେର ବର୍ଷର ଅନୁଜା କନ୍ୟାର ମାୟା ତାଙ୍କ ଦୁର୍ଗାମଣି କୌଣସି ଏକ ଆତ୍ମୀୟର ମୁଣ୍ଡରେ ଲଦି ଦେଇ, ବଚିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ପ୍ରାୟ ବିନା ଚିକିତ୍ସାରେ ଅଣାବର୍ଷ ବୟସର ସମତୁଲ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଜୀର୍ଣ୍ଣ କଳାଳ-ସାର ଦେହ ତୁଳସୀ ବେଦୀ ମୂଳେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗଙ୍ଗା-ନାରାୟଣ-ବ୍ରହ୍ମା ଶୁଣି ଶୁଣି ବୋଧ ହୁଏ ହିନ୍ଦୁ ବିଷ୍ଣୁ ଲୋକକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ଚିନି

ଛୋଟଭାଇ ଅନାଥନାଥକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଗଣାର ପାଟେରୀରେ ଗୋଟିଏ କବାଟ ଲଗାଇବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ବଡ଼ଭାଇଙ୍କର ଅନ୍ତ୍ୟେଷ୍ଠିୟା ସରିବାର ପନ୍ଦର ଷୋଳଦିନ ପରେ, ଦିନେ ସେ ଅପିସ୍ବର ଯିବା ବେଳକୁ ଦୁଆରବନ୍ଧରେ ଠିଆ ହୋଇ ପାନ ଚୋବାଉ ଚୋବାଉ କହିଲା ।

— ଆଉ ନ କହି ରହି ପାରୁନି ଭାଇ । ତୁମେ ତ ସବୁ ଛୁଝି ପାରୁଛ । ତୁମକୁ ଓଜିକରେ ବକତେ ଖାଇବାକୁ ଦେବା ପାଇଁ ମୁଁ କାତର ହେଉନି, ଭାଇନା ମୋ ସହିତ ଯାହା ଖରାପ ବ୍ୟବହାର କରି ନଥିଲେ ବା କାହିଁକି ? କିନ୍ତୁ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଝିଅର ବିବାହ ଭାର ତ ସତରେ ମୁଁ ନେଇ ପାରିବି ନି । କହି ବସିଲେ ମୋର ଦରମା ଦେବୁଣି ତଙ୍କା ସତ, କିନ୍ତୁ ହୁଆ ପିଲା ତ କିଛି କମ ନୁହନ୍ତି । ଟା'ଛଡ଼ା ମୋ ନିଜ ଝିଅଟାକୁ ବାର ପୂରିବ, ଦେଖୁ ପାରୁଥିବ ତ । ତେଣୁ ମୁଁ କ'ଣ କହୁଛି କି, ଝିଅକୁ ଧରି ତମେ ଥରେ ହରିପାଲ ଯିବା ଉଚିତ ।

ଦୁର୍ଗାମଣି ରୋଷେଇଘରର ଗୋଟିଏ ଖୁଣ୍ଟିରେ ଆଉଜି କୌଣସି ମତେ ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ଗୟ ଓ ସଂକୋଟରେ କହିଲେ,

— ଭାଇଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ତ ତୁମେ ଜାଣ ଅନାଥ । କିଛି ଟା'ର ନାହିଁ । ଏତେ ବଡ଼ ବିପଦର କଥା ଶୁଣି ଥରେ ଦେଖିବାକୁ ବି ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଟା'ଛଡ଼ା, ସେ ଆସି ନେଇ ନ ଗଲେ ମୁଁ ଯିବି ବା କେମିତି ?

ବଡ଼ଯାଆ ସ୍ବର୍ଣ୍ଣମଞ୍ଜରୀ ତିଅରଙ୍କର ପାଖରେ ପାଟେରୀ ଆଦୁଆଳରେ ଥିଲେ । ଚିକିଏ ସ୍ବର ବଢ଼େଇ କହିଲେ —

— ଭାଇଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଭଲ ନୁହେଁ ଜାଣିଛି। କିନ୍ତୁ ତୁମ ଦିଅର କେଉଁ ଲାଟ ସାହେବ କି? ଖାଲି ଶୁଣିବାକୁ ଦରମା ଦେବୁନାହିଁ! କିନ୍ତୁ ଯାହା କରି ମୁଁ ସଂସାର ଚଳାଉଛି, ମୁଁ ଜାଣେ। ଆଉ ମଧ୍ୟ କହି ଦେଉଛି, ଏତେ ବଡ଼ ବଢ଼ିଲା ଝିଅ ତୁମ ବେକରେ ବନ୍ଧା। — କିଏ ତୁମକୁ ନିଜମାନକୁ ତାଙ୍କି ନେଇ ଆଶ୍ରୟ ଦେବ? କିନ୍ତୁ ତା ବୋଲି ମାନ ଅଭିମାନ କରି ବସି ରହିଲେ ଚଳିବନି।

ଦୁର୍ଗାମଣି ଧୀର ସ୍ଵରରେ କହିଲେ,

— ନାହିଁ ନାନୀ, ମୋର ଆଉ ମାନ ଅଭିମାନ କ'ଣ?

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଦିଅରକୁ ବାଆଁ ହାତରେ ପଛକୁ ପେଲି ଦେଇ ନିଜେ ଆଗକୁ ଆସି କହିଲେ

— ତୋତେ ମନ୍ଦ କଥା ତ କହିନି ଦୁର୍ଗାମଣି। ଏମିତି କଥାଗୁଡ଼ାକ ଚୋବେଇ ଚୋବେଇ କହୁଛୁ କାହିଁକି? ସେ ଯାହାହେଉ, ତୁ ରାଗ କର କି ବିରକ୍ତ ହୁଅ, ତୋର ଏ ଡେଣାକଟା ପରାକୁ ଆମେ ବିବାହ ଦେଇ ପାରିବୁ ନି। ଛୋଟ ବୋହୂ ବି ତ ଝିଅ ଜନ୍ମ କରିଛି। ଯଦି କିଏ ସେମାନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଥରେ ଚାହିଁ ଦିଏ, ମୁହଁ ପେରେଇ ଚାଲିଯାଇ ପାରିବନି। ସତକଥା କହୁଛି, ତୋ ଝିଅର ଯେଉଁ ଛଇ, ସେଥିରେ ହରିପାଲ ଯାଇ କେଉଁ ଗୋଟେ ଚଷାଭୁଷା ଦେଖୁ ତାକୁ ଛନ୍ଦି ଦେ— ଅତୁଆ ତୁଟିଯାଉ। ଶୁଣିଛି, ସେଠାର ଲୋକେ ସୁନ୍ଦର ଅସୁନ୍ଦର ବାଛନ୍ତି ନାହିଁ। ଝିଅଟିଏ ମିଳିଗଲେ କାମ ଚଳିଲା।

ଦୁର୍ଗାମଣି ରୁପ୍ ରହିଗଲେ। ଯେଉଁ ବିଷୟ କ୍ଳାଳାରେ ଦିନେ ସେମାନେ ଭିନ୍ନ ହୋଇଯାଇଥିଲେ, ସେହି ବିଷୟଟା ଆଉରି ଥରେ କାମୁଡ଼ିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ଦେଖୁ, ସେ ଭୟରେ କାଠ ହୋଇଗଲେ।

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ କହି ଚାଲିଗଲେ,

— ଯାହାକୁ ଯେମିତି। ତୋତେ ତ ଆଉ କେହି ନିନ୍ଦା କରିବେ ନି। କିନ୍ତୁ ମୋତେ କରିବେ। ତିନି ପାଶରୁ କମ୍ କରିଥିବା କ୍ଳାଉଁ ଆଣିଲେ ଦେଶସାରା ଚହଳ ପଡ଼ିଯିବ। ସମସ୍ତେ କହିବେ— ଏତେ ବଡ଼ ଦେଠେଇ ଘରେ ଆଉ ଆଉ ଦୁର୍ଗାପ୍ରତିମାଟିକୁ ପାଣିରେ ଉସାଇ ଦେବେ। ନା କ'ଣ କହୁଛୁ ଅନାଥ?

କହି ଅନାଥ ଆଡ଼େ ଆଖି ମାରିଦେଲେ ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଜରୀ।

— ହଁ ତା ସତ, କହି ଅନାଥ ବଡ଼ ଭାଉଜଙ୍କର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ରକ୍ଷା କରି ଡେରି ହୋଇଯାଉଛି ବୋଲି କହି ଅପିସ୍ ଚାଲିଗଲା।

ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣକହିଲେ, “ତୋ ଭାଇକୁ କହି ପୋଛି କାହାକୁ ଗୋଟାକୁ ଆଣି ବୁଟେଇ ଦେ। ସେଥିରେ ତୋତେ ଲାଜ ଲାଗିବନି। କେହି ନିନ୍ଦା ବି କରି ପାରିବେ ନି। ଦରମା ତ ମାତ୍ର ତିରିଶ ଟଙ୍କା ଥିଲା। କିଏ ତାକୁ ଜାଣିଥିଲା ନା ଚିହ୍ନିଥିଲା। ଏଇମାନଙ୍କର ଭାଲ ବୋଲି ତାକୁ ଯାହା ଟିକିଏ ଲୋକେ ଜାଣିଥିଲେ। ମୁଁ କ'ଣ କହୁଛି କି, କାଲି ଦିନବାର ଭଲ ଅଛି କାଲି ଚାଲିଯା।

ଦୁର୍ଗାମଣି ମନେ ମନେ ଅତୁଳ କଥା ଭାବିଲେ। କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଆଗରେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ। ବାରଣ ଏଇ ବଡ଼ପାଆଙ୍କର ସମ୍ପର୍କ ହେତୁ ଅତୁଳ ସହିତ ତାଙ୍କର ପରିଚ୍ଛା। ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣ ଅତୁଳର ମାଆର ମାମୁଁଝିଅ ଭଉଣୀ।

ସେଦିନ ଯେମିତି ଜ୍ଞାନଦା ଅତୁଳର ଗୋଡ଼ ଡଳେ ପଡ଼ି କଦାକଦା କରିଥିଲା, ତାହା ଦୁର୍ଗାମଣି ଦେଖୁଥିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଏତେବଡ଼ ବିପଦ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଥିବାରୁ ତାହାର ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ଭାବି ଦେଖୁ ନଥିଲେ। ମାତ୍ର ଦୁଃଖୀର ଘରେ ତ ନିରୋନାରେ ବସି ଦୁଃଖ କରିବାର ଅବସର ନାହିଁ। ତେଣୁ ସ୍ବାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁର ପରିଦିନଠାରୁ ସେ ସେହି କଥା ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ। ଘରେ ଯାଇ ଦେଖିଲେ, ଝିଅ ତୁମ୍ଭ ହୋଇ ଭୂର୍ତ୍ତରେ ବସିଛି। ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତା ପାଖରେ ବସି କହିଲେ

— ଦେଠେଇ ଯାହା କହିଲେ ଶୁଣିଛୁ ତ ?

ଝିଅ ମୁଣ୍ଡ ଟୁଙ୍ଗାରି ହଁ କଲା।

ତା’ପରେ ସେ ଆଉ କ’ଣ କହିବେ ଭାବି ପାରିଲେ ନି। କିନ୍ତୁ ଝିଅ ନିଜେ ତା’ର ସୁବିଧା କରିଦେଲା। କହିଲା

— କେବେ ତ ବାପଘର ଯାଇନୁ, ମା’, ଏ ସମୟରେ ଥରେ ଚାଲୁନୁ ?

ମାଆ କହିଲେ,

— ଆଉ ମରିଗଲେଣି। ମାମୁଁ କେଉଁ ଦିନ ଖବର ଅନ୍ତର ବୁଝିଲେ ନାହିଁ। ଏତେବଡ଼ ବିପଦ ଖବର ପାଇ ତିନି ଖଣ୍ଡେ ମଧ୍ୟ ଲେଖିଲେ ନାହିଁ। କେମିତି ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ନିଜ ମନକୁ ଯିବି କହିଲୁ ମା ?

ଝିଅ କହିଲା।

— ଦୁଃଖୀର ଖବର କେହି ସ୍ବେଚ୍ଛାରେ ନିଏ ନି ମା’। ସେମାନେ ନେଇ ନାହାନ୍ତି। ଏମାନେ ବି ନେବେ ନାହିଁ। ବରଂ ଏମାନେ ଚାଲିଯିବାକୁ କହିଲେଣି। ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ମାନ-ଅଭିମାନ ବାବା ଚାଲିଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଲିଯାଇଛି, ମା’। ଚାଲ ଆମେ ସେଠି ଯାଇ ରହିବା।

ମା’ଙ୍କର ଆଖିରୁ ଲୁହ ଝରିବାକୁ ଲାଗିଲା। ଝିଅ ସସ୍ବେହେ ପୋଛି ଦେଇ କହିଲା,

— ମୁଁ ଜାଣିଛି, କେବଳ ମୋରି ପାଇଁ ତୁ କୁଆଡ଼େ ଯିବାକୁ ଚାହୁଁନୁ। ନ ହେଲେ, ଦେଠେଇଙ୍କର କଥା ଶୁଣି, ଗୋଟାଏ ଦିନ ବି ତୁ ଏଠାରେ ରହନ୍ତୁ ନାହିଁ। ମୋ ପାଇଁ ତୋତେ ଟିକିଏ ହେଲେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନି। ଚାଲ କେତେଦିନ ପାଇଁ ଆମେ ଆଉ କୁଆଡ଼େ ଚାଲିଯିବା। ଏଠି ରହିଲେ ତୁ ମରିଯିବୁ।

ମା’ ଆଉ ସମାଜି ପାରିଲେନି। ଝିଅକୁ ଛାଡ଼ି ଭିତରକୁ ଟାଣିନେଇ ଭୋରୋ କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ। ଝିଅ ବାଧା ଦେଲାନି। ଶାନ୍ତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲାନି। କେବଳ ନୀରବରେ ମା’ ଙ୍କର ଛାତିରେ ମୁହଁ ଗୁଞ୍ଜି ବସି ରହିଲା। ଅନେକ ସମୟ ପରେ ଦୁର୍ଗାମଣି ନିଜ ମନକୁ ଟିକିଏ ଶାନ୍ତ ହୋଇ ଆଖି ପୋଛି କହିଲେ

“ତତେ ସତ କହୁଛି ଜ୍ଞାନଦା, ତୁ ନ ଥିଲେ ଯେଉଁଦିନ ସେ ସବୁଦିନ ପାଇଁ ଚାଲିଗଲେ। ସେହିଦିନ ଆଖିଯୋଡ଼ାକ ଯୁଆଡ଼େ ନେଇ ଯାଇଥାଆନ୍ତା, ସେଆଡ଼େ ଚାଲିଯାଇ ଥାଆନ୍ତି। କେବଳ ତୋରି ପାଇଁ ପାରିଲି ନି।”

‘ମୁଁ ଜାଣିଛି ମା’

ଆଜ୍ଞା, ଗୋଟିଏ କଥା ମୋତେ ସତ କରି କହ ମା’ ସେଦିନ ଅତୁଳ କାହିଁକି ସେକଥା କହିଲା? ନା ଜ୍ଞାନଦା, ଏମିତି ମୁହଁ ପୋତି ରହନା, କାଜ କରିବାର ସମୟ

ଏ ନୁହେଁ। ମୁଁ ଜାଣିଛି ମିଛ କହିବା ପିଲା ସେ ନୁହେଁ। ତେବେ ସେ ତାଙ୍କର ମରଣ ଜାଳରେ କାହିଁକି ଏ ପରି ଭରସା ଦେଲା ଆଉ ତୁ ମଧ୍ୟ କାହିଁକି ତା ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ଏମିତି କାନ୍ଦିଲୁ?।

ଜ୍ଞାନବା ମା'ର ଛାତି ଭିତରୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ସ୍ଵରରେ କହିଲା — ‘ମୁଁ ଜାଣିନି ମା’

ଦୁର୍ଗାମଣି ଜୋର କରି ଝିଅର ମୁହଁଟି ଟେକି ଧରି ଦେଖିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ କିନ୍ତୁ ସେ ଜୋର କରି ମୁହଁ ଛାତି ଭିତରେ ଗୁଞ୍ଜିଦେଲା। ବିପଳ-କାମ ହୋଇ ସେ ପୁଣି କହିଲେ।

ତୋ’ ବାବା ବଞ୍ଚୁଥିଲାବେଳେ ମୋର ମନରେ କିଛି ପଣ ନଥିଲା, କିନ୍ତୁ ସେହିଦିନ ଠାରୁ ଭାବି ଭାବି ଏବେ ସତେ ଯେମିତି ଅନେକ କଥା ବୁଝି ପାରୁଛି। ଅତୁଳର ତୁଣ୍ଡରକେତେ ଛୋଟ ଛୋଟ କଥା କାହିଁକି ମୋର ମନେ ପଡ଼ିଯାଉଛି।

କହୁ କହୁ ସେ ଅଜସ୍ଵାର୍ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ଝିଅର ହାତ ଯୋଡ଼ିକ ନିଜ ହାତରେ ଚାପି ଧରି ପଢ଼ାରିଲେ —

— ସତ, କହ ମା’, ମୁଁ ଯାହା ଭାବିଛି, ତାହା କ’ଣ ମିଥ୍ୟା? ମୁଁ ଏତେଦିନ କ’ଣ କେବଳ ସ୍ଵପ୍ନ ଦେଖୁଛି?

ଜ୍ଞାନବା ସେଇ ପରି ମୁହଁ ଢାଳି ରଖି ମୃତୁ ସ୍ଵରରେ କହିଲା, କେଜାଣି ମା’, ତାଙ୍କର ଧର୍ମ ତାଙ୍କ ପାଖରେ।

ଦୁର୍ଗାମଣି ଆନନ୍ଦର ଆବେଗରେ କାନ୍ଦି ପକାଇ କହିଲେ,

— ମୋତେ ସନ୍ଦେହରେ ରଖୁ ଆଉ କଷ୍ଟ ଦେ ନା ମା’। ଅରେ ମୁହଁ ଖୋଲି କହ। ମୁଁ ତୋର ବାବା ପାଇଁ ଅରେ ହେଲେ ପ୍ରାଣ ଖୋଲି କାନ୍ଦେ। ମୋର ଏ କାନ୍ଦଣା ଆଜି ସେ ଶୁଣି ପାରିବେ।

ଝିଅ ଥରି ଥରି କହିଲା —

— କାନ୍ଦୁନୁ ମା’, ମୁଁ ତ ତୋତେ କାନ୍ଦିବାକୁ ମନା କରିନି। ବାବାଙ୍କୁ ଡଣାଇବାକୁ କହିଥିଲି। ସେ ନିଜେ ଜଣେଇ ଦେଇଛନ୍ତି। ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ଧର୍ମ।

ଦୁର୍ଗାମଣି ଏଥର ଆଉ ମାନିଲେ ନି। ଜୋର କରି ଝିଅର ଆରତ୍ନ ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁ ମୁହଁଟି ଡୋକି ଧରି ଅକ୍ଷୟ ତୁମ୍ଭ ନେଖିଦେଲେ ଓ ପୁଣି ବୁକୁ ଭିତରେ ଚାପିଧରି ବହୁ ସମୟଯାଏ ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କଲେ। ପରେ ଆଖି ପୋଛି ଧୀରେ ଧୀରେ କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ

— ତା ସତ, ତା ସତ। ଅତୁଳ ମୋର ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହେଉ। ତା’ର ଧର୍ମ — ତା’ର ସତ୍ୟ — ଏ କଥା ଆମ କାହାର ଅରକ୍ଷ ପାଇଁ ମନେ ପଡ଼ୁ ନଥିଲା। କିନ୍ତୁ ତୁ ଯେ ତାକୁ ମରଣ ମୁହଁରୁ ବଞ୍ଚାଇଥିଲୁ। ସେ ବର୍ଷ, ଲୋକେ କହିଲେ ବେରୀ-ବେରୀ ରୋଗ। ସେ ଯେଉଁ ରୋଗ ହେଉନା କାହିଁକି, ସେଥିରେ ପୁଲି, ପାଟି, ଘାଆ ହୁଏ। ଆରେ ତା’ର ମାଆ, ତା’ପରେ ଅତୁଳ। ଅତୁଳର ତ କିଛି ଆଶା ଆଉ ନ ଥିଲା। ଭୟରେ ଯେତେବେଳେ କେହି ତା’ର ପାଖ ମାତୁ ନଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଏଡ଼େ ବକଟେ ତୁ ଯମ ସହିତ ଲଢ଼େଇ କରି ତାକୁ ଫେରାଇ ଆଣିଥିଲୁ। ସେ ଧର୍ମ ସେ ରଖିବ ନି? ସାବିତ୍ରୀ ପରି ଯାହାକୁ ତୁ ଯମ ହାତରୁ ଛଡ଼େଇ ଆଣିଥିଲୁ। ତାକୁ କ’ଣ ଭଗବାନ

ଆଉ କାହା ହାତରେ ଟେକି ଦେଇ ପାରିବେ? ଏ ଧର୍ମ ଯଦି ନାହିଁ, ତେବେ ଚନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବେ ଉଠୁଛନ୍ତି କାହିଁକି ?

ଟିକିଏ ଅଟକି ଯାଇ ପୁଲକିତ ଚିତ୍ତରେ କହି ଚାଲିଲେ ଦୁର୍ଗାମଣି,

—ଏବେ ତୁ ଯୁଆଡ଼େ ଯିବାକୁ କହିବୁ ଯିବି। କିନ୍ତୁ ତୁ ତ ଆଉ ତାକୁ ନ ପଡ଼ାରି ଯାଇ ପାରିବୁ ନି ମା'। ସେଇକଥା। ସେଇ କଥା! ସେଥିପାଇଁ ମୋ ପୁଅ ଫେରି ଆସି ସକାଳ ହେଉ ନ ହେଉଣୁ ଦୁଇପଟ କାଟି ଦେବାର ବାହାନାରେ ମୋ ମା'କୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲା! ଆହା, କାହିଁକି ଆଉ ବର୍ଷଟାଏ ବଞ୍ଚିଯାଇ ନିଜ ଆଖିରେ ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଗଲାନି ?

କହି ଉଛୁସିତ କାନ୍ଦଣା ଲୁଗାକାନିରେ ବନ୍ଦ କଲେ।

— କିଲୋ ମଝିଆଣୀ.... ?

ଦୁର୍ଗାମଣି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଝିଅକୁ ଛାଡି ଭିତରୁ ଫେଲିଦେଇ ଆଖି ପୋଛି ପକାଇ କହିଲେ —

— କ'ଣ ହେଲା ନାନୀ ?

ବଡ଼ଯାଆ ଘର ଭିତରେ ଦୃଷ୍ଟି ବୁଲାଇ ନେଇ କଠିନ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ,— ତୁମ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନର ସିନା ଦୁଃଖ ଯେ ଭୋକ ଶୋଷ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ଘରର ଆଉ ସମସ୍ତେ ତ ଉପାସ ରହି ପାରିବେ ନି। ବାହାରକୁ ଆସି କେତେବେଳେ ହେଲା ଦେଖୁଲୁ।

ଦୁର୍ଗାମଣି ଶଶବ୍ୟସ୍ତେ ଘର ବାହାରେ ଆସି ଛିଡ଼ା ହେଲେ। ବେଳ ଗଡ଼ିଯାଇ ଥିବାର ଦେଖି ଲଜିତ ମୁଖରେ ଝିଅର ନାମ ନେଇ କିଛି ଟିକିଏ କେପିୟର ଦେଇ ଦେଉ, ସ୍ଵର୍ଣ୍ଣମଞ୍ଜରୀ ତାଙ୍କ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ,

— ବେଶ୍ ତ। ଖାଇବା କାମ ତୁଟାଇ ଦେଇ, ଝିଅ ପାଖେ ଧାରାଦିନ ବସି ବୁଝାଇ ଥା, ମୁଁ ପଦେ କିଛି କହିବିନି। କିନ୍ତୁ ମୋ ପୁଅଝିଅମାନେ ଯେ ପିତୃପତି ମରିଯିବେ, ନା ବାବା, ଏମିତି ଅନିଷ୍ଟକର କାଣ୍ଡ ମୁଁ ସହିପାରିବି ନି।

କହି ନିଃସନ୍ତାନ ବଡ଼ ଯାଆ ସାନଯାଆର ସନ୍ତାନମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ମାତୃସ୍ନେହର ପରାକାଷ୍ଠା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି, ଉତ୍ତର ପାଇଁ ଅପେକ୍ଷା ନରଖି ଚାଲିଗଲେ।

ଅନାଥର ସଂସାରରେ ପୁନର୍ବାର ପ୍ରବେଶ କଲା ଦିନଠାରୁ ଦୁର୍ଗାକୁ ରୋଷାକଘରର ସମସ୍ତ ଭାର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହୋଇଛି। ତେଣୁ ବଡ଼ ଯାଆ ଓ ସାନ ଯାଆ ଉଭୟେ ସାରାଦିନ ଛୁଟି ଫାଇ ଜଣେ ସାହି ସାହି ବୁଲି ଏବଂ ଖର୍ଚ୍ଚପତ୍ର ଖୁବ୍ ବେଶୀ ହେଉଛି ବୋଲି କଳି କରୁ ଓ ଆଉ ଜଣେ ଶୋଇବସି, ନଭେଲ ପଢ଼ି ଗଡ଼ି କରି ସମୟ କଟାଉଛନ୍ତି।

ଅନାଥ ସାଡ଼େ ଆଠଟାରେ ଡେଲି ପାସେଞ୍ଜାର୍। ଭୋରରୁ ଉଠି ଠିକ୍ ସମୟରେ ତା'ର ଖାଇବା ତିଆରି କରିଦେବା ଏ ଘରେ ଅତି ଦାରୁଣ ଅଶାନ୍ତିର ବ୍ୟାପାର ଥିଲା। ଏଥି ପାଇଁ ବଡ଼ ଯାଆ ଓ ସାନ ଯାଆଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ କଥା କଟାକଟି ଓ ମନ କଷ୍ଟା କଷ୍ଟି ଚାଲେ। ଏଇ କେତେଦିନ ହେଲା ଅନେକ ଦିନ ପରେ ପୁଣି ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଭିତରେ ଭଲ ପାଇବାର ସୂଚନା ଦେଖାଯାଇଛି। କିନ୍ତୁ ଆଜି ସକାଳେ, ହଠାତ୍ ସେହି ବନ୍ଧନଟା ଆଉ ଥରେ ଛିଣ୍ଡି ଯିବାର ଉପକ୍ରମ ହେଲା। ତାହାର କାରଣ ହେଉଛି, ସକାଳ ସାତଟା

ବେଳେ ଚାକରାଣୀ ଆସି ସତ୍ୟ ନିଦ୍ରୋତ୍ତ୍ରିତ ଛୋଟ ବୋହୂକୁ ଜଣାଇଲା ଯେ, କୋଇଲା ଚୁଲିର ଆଞ୍ଚ ଉଠିଯାଇଛି । ଟିକିଏ ଶାନ୍ତ ଶାନ୍ତ ରାନ୍ଧଣା କରିଦେବା ଦରକାର ।

ସାନବୋହୂ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ପଢ଼ାରିଲେ

— କାହିଁକି ମଝିଆଁ ନାନା କ’ଣ କରୁଛନ୍ତି କି ? ସକାଳ ସାତଟା ବାଜିଲାଣି । ଆଜି କ’ଣ ତାଙ୍କର ଚେତା ପଶୁ ନାହିଁ ?

ଚାକରାଣୀ କହିଲା,

— ଚେତା ପଣିବ ନି କାହିଁକି ? ସକାଳୁ ଉଠି ମାଆ-ଝିଅ ଜିନିଷପତ୍ର ସଜାଡ଼ି ବନ୍ଧାବନ୍ଧିରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଏହି ଆଠଟା ଗାଡ଼ିରେ ହରିପାଲ ନା’ କୁଆଡ଼େ ଯିବେ ।

ଛୋଟ ବୋହୂର କାଳିକଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । କିନ୍ତୁ ଟିକିଏ ହେଲେ ପ୍ରସନ୍ନ ନ ହୋଇ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲା—

— ଯିବୁ କହିଲେ ଚାଲିଯିବେ ନା କଅଣ ? ବାବୁଙ୍କ ଠାରୁ ଅନୁମତି ନେଇଛନ୍ତି ? ବଡ଼ ନାନୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଛନ୍ତି ?

ଚାକରାଣୀ କହିଲା—

— ବାବୁଙ୍କ କଥା ଜାଣିନି ଛୋଟ ବୋହୂମା’ କିନ୍ତୁ ବଡ଼ ମା’ ତ ନିଜେ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ଯିବାକୁ କହିଥିଲେ ।

— ତେବେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ଯାଇ କହ ସାଡ଼େ ଆଠଟାରେ ଭାତ ଦେବେ । ମୁଁ କିଛି ଜାଣିନି । କହି ଛୋଟ ବୋହୂ କ୍ରୋଧରେ ଅଗ୍ନିମୂର୍ତ୍ତି ହୋଇ କିଛି ଗୁଡ଼ାଖୁ ପାଟିରେ ପକାଇ ଗାମୁଛାଟା ଧରି ଝରକା ପାଖକୁ ଦୁମ୍ ଦୁମ୍ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ରାକରାଣୀ କହିଲା—

— ଥିଲେ ସିନା କହିବି । ସେ ତ ଗଲେଣି ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରି । କହି ସେ ନିଜ କାମରେ ଚାଲିଗଲା ।

ଛୋଟବୋହୂକୁ ଫେରିବାକୁ ହେଲା, କାରଣ ଅଫିସର ସାହେବ ତା’ ରାଗର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୁଝିବେ ନି । ଯାହା କିଛି ବିଜ୍ଞାପି ସିଝେଇ ଦେବାକୁ ହେବ ନ ହେଲେ ସ୍ବାମୀ ନ ଖାଇ ଚାଲିଯିବେ । ଦୁଇଟାରୁ ଗୋଟାଏ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଫେରି ଆସି ଛୋଟ ବୋହୂ ଦୁର୍ଗାମଣି ଘର ଦୁଆର ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ତୀକ୍ଷ୍ଣ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ,

— ଯିବ ତ ଯିବ । କିନ୍ତୁ ଏମିତି କଳିଆ କରି ନ ଗଲେ ହୁଅନ୍ତା ନି ମଝିଆଁ ନାନୀ ?

ଏହି ଅଭାବନୀୟ ଆକ୍ରମଣରେ ଦୁର୍ଗାଦେବୀ ଅବାଦ୍ ହୋଇଗଲେ ।

ଛୋଟ ବୋହୂ କହିଲା—

— ଆମେ କେହି ଜାଣିନୁ ତୁମେ ସକାଳେ ଯିବ ବୋଲି । ବଡ଼ ନାନୀ ଯାଇଛନ୍ତି ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରି । ମୁଁ ତ ଏଇ ଉଠିଛି । ଠିକ୍ ଟାଙ୍ଗମ୍ରେ ଭାତ କେମିତି ବାଡ଼ିବି କହିଲ ଦେଖ ?

— ସକାଳୁ ସକାଳୁ ନମସ୍କାର, ମାଉସାମାନେ । କହି ଅତୁଳ ଏତିକିବେଳେ ବାରଣ୍ଡାରେ ଆସି ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଛୋଟ ବୋହୂ ଫେରିପଡ଼ି କହିଲେ—

— ତୁମେ ହଠାତ୍ ଯେ ଅତୁଳ ?

ଅତୁଳ କଲିକତାରେ ମେସରେ ଥାଏ । ସେଠି ଚିଠି ପାଇ ସିଧା ଏଠାକୁ ଛୁଟି ଆସିଛି । ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଘରକୁ ଯାଇ ନି । କହିଲା ।

— ସକାଳେ ମଝିଆଁ ମାଉସୀ ହରିପାଳ ଚାଳିଯିବେ ଗଙ୍ଗାଯାତ୍ରା କରି। ଶେଷ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିବି ନି? ହରିପାଳ! ଅର୍ଥାତ୍ ମାଲେରିଆର ଡିପୋ। ଆଜ୍ଞା, ଆଶ୍ୱିନର ଏଇ ସୁପ୍ରତାମରେ ଏପରି ସୁବୁଦ୍ଧି ତୁମକୁ କିଏ ଦେଲା ମଝିଆଁ ମାଉସୀ? ବାଃ, ବନ୍ଧାବନ୍ଧି ପୁରାପୁରି କମ୍ପଲିଟ୍ ଯେ!

କହି ସହାୟେ ଘର ଭିତରକୁ ଦୃଷ୍ଟି ନିକ୍ଷେପ କରୁ କରୁ ଘରର ଗୋଟିଏ କଣରୁ ଏକ ଯୋଡ଼ା ଜଳପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରକ୍ତ ଚକ୍ଷୁର ଚେଳିଗ୍ରାମ ପାଇ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଅଟକିଗଲା ସେ।

ଛୋଟ ବୋହୂ ପଚାରିଲେ—

— ତୁମେ କେମିତି ଖବର ପାଇଲ, ଅତୁଳ?

— ମୁଁ? ବାଃ!

କହି ଅତୁଳ ତା'ର କୈଫିୟତ ଶେଷ କଲା।

ଅକସ୍ମାତ୍ ପ୍ରାଙ୍ଗଣର କେଉଁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଞ୍ଜରୀଙ୍କର କଣ୍ଠସ୍ୱର ଶବ୍ଦରେନା ବାଣ ସଦୃଶ ସମସ୍ତଙ୍କର କାନରେ ବିନ୍ଧି ହୋଇଗଲା। ଅର୍ଥାତ୍, ସେ ଗଙ୍ଗା-ସ୍ନାନ ସାରି ଶାନ୍ତ ଶୁଦ୍ଧି ହୋଇ ଘରେ ଗୋଡ଼ ଦେଉ ଦେଉ, ଚାକଗାଣୀ ମୁହଁରୁ କୋଇଲା ଚୁଲିର ଖବର ପାଇ ଯାଇଛନ୍ତି। ସୁତରାଂ ମଝିଆଁ ଜାଆର ସଦ୍ୟ ବୈଧବ୍ୟର ଯଥାର୍ଥ କାରଣଟା ମୁକ୍ତକଣ୍ଠରେ କହି କହି ଆସୁଥିଲେ—

— ଚାରି ପାଆ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ରଗବାନ କାହାର କେବେ ସର୍ବନାଶ କରନ୍ତି କି? କରନ୍ତି ନାହିଁ। ଏ ତାଙ୍କର ଧର୍ମର ସଂସାର। ଏଠି ଅଧର୍ମ ହେବାର ତୁ' ନାହିଁ।

ସିଧା ଚାଲି ଆସି ଘର ଦୁଆରବନ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ପାଦ ରଖି କହିଲେ—

— ମତଲବଟା ତୋର ଏଇ ନା ମଝିଆଣୀ, ଯେ ସାନ ଦିଅର ଉପାସରେ ଅଫିସ୍ ଯାଉ। ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ପିଉପଡ଼ି କ୍ଷୁର କରି ଘରକୁ ଫେରି ଆସୁ। ତା'ପରେ ନିଜର ଯେମିତି ହୋଇଛି, ଆଉ ଜଣକର ସେମିତି ସର୍ବନାଶ ହେଉ।

ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କ ମନ ଭିତର ଶିହରି ଉଠିଲା। କହିଲେ—

— ଏ କପାଳ ଯାହାର ପୋଡ଼ିଛି ନାନୀ, ସେ ଅତି ବଡ଼ ଶତ୍ରୁର ମଧ୍ୟ ସେପରି ହେଉ ବୋଲି କାମନା କରେ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ମୁଁ ତୁମର କ'ଣ କରିଛି ଯେ, ଉଠୁଣୁ ବସୁଣୁ ଏମିତି କଟୁକଥା ସବୁ କହୁଛ?

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ହାତ ହଲାଇ, ମୁହଁ ବିକୃତ କରି କହିଲେ—

— କଅଁଳିଆ ଝିଅଟିଏ ତ!! ମୋତେ କହିବାକୁ ହେବ କ'ଣ କରିଛୁ? ସାତେ ସାତ ବାଜିବ— ଟାଙ୍ଗମ ଅନୁସାରେ ଭାତ ରାନ୍ଧିବ କିଏ?

ଅତୁଳ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବାକ୍ ହୋଇ ଶୁଣୁଥିଲା। ବଡ଼ ମାଉସୀକୁ ତା'ର ସେ ଭଲଭାବେ ଜାଣେ। ତେଣୁ ସେ ତାଙ୍କ ସହିତ ବଡ଼ ବେଶୀ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରେନା। କିନ୍ତୁ ଆଉ ସହି ନ ପାରି, ନିଜେ ପ୍ରଶ୍ନର ଜବାବ ଦେଇ ବସିଲା—

— ସତକଥା କହିଲେ ତୁମେ ରାଗିବ ମାଉସୀ। କପାଳ ନିହାତି ନ ପୋଡ଼ିଲେ କେହି ତୁମର ଭାତ ଖାଇବାକୁ ଆସେ ନାହିଁ। ସେକଥା ତୁମେ ଜାଣ ଓ ସାହିର ଆଉ ପାଞ୍ଚଜଣ ମଧ୍ୟ ଜାଣନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଆଜି ଯିବା ଦିନରେ ହତରାଗିନୀ ଦୁହଁକୁ ଟିକିଏ କ୍ଷମା କରିଦେବେ ମହାହାରତ ଅଶୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାଆନ୍ତା ନି, ମାଉସୀ।

ହଠାତ୍ ଅତୁଳର କଥାର ଚାନ୍ଦ୍ରତାରେ ଦୁଇଯାଆଙ୍କର ବିସ୍ମୟର ସୀମା ରହିଲାନି । କେତେ ମିନିଟ୍ ଧରି କାହା ମୁହଁରୁ କଥା ବାହାରିଲାନି । କିଛି ସମୟ ପରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କହିଲେ —

— କଲିକତାରୁ ତୁ ଆମ ସହିତ ଝଗଡ଼ା କରିବାକୁ ଆସିବୁ ନା କ’ଣ ?

ଛୋଟ ବୋହୂ କହିଲେ — ଝଗଡ଼ା କରିବାକୁ ଆସିବ କାହିଁକି ନାନୀ ? ତା’ର ମଝିଆଁ ମାଉସୀକୁ ଆମେ ହରିପାଳକୁ ଗଙ୍ଗାଯାତ୍ରାରେ ପଠାଇ ଦେଉଛୁ ନା, ତେଣୁ ଶେଷ ଦେଖା କରିବାକୁ ଆସିଛି ।

— ଓ ସେଇଆ ତେବେ !

ଛୋଟ ବୋହୂ କହିଲେ — ହଁ ସେଇଆ ଦିଦି, ସେଇଆ । ତେଣୁ ସେତିକିବେଳେ ଭାବୁଛି, ଆମେ ଘରଲୋକେ କେହି ଜାଣିଲୁନି ତୁମ ପୁରୁରାଟି କଲିକତାରେ ବସି ଜାଣିଲା କେମିତି ? ତାହାହେଲେ ଲୋକେ ଯାହା କହନ୍ତି ତା ମିଛ ନୁହେଁ ଦେଖୁଛି ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରାଗରେ କାଣ୍ଡଞ୍ଚାନ ହରାଇ ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲା — ବାବ୍ୟରୁ ତାର ଝରି ପଡୁଥିଲା ବିହ୍ୱଳ । ବେଶ୍ ତ ପୁଅ, ଏତେ ଯଦି ଦରଦ, ତେବେ ତୋର ଶାଶୁକୁ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନରେ ପଠାଇବୁ କାହିଁକି, ଘରକୁ ନେଇଯା । ଗାଆଁ ଯାକର ଲୋକେ ବାହାବା କରିବେ ।

ସେଇ ବିଷୟ ଜ୍ୱାଳାରେ ଅତୁଳର ମୁଣ୍ଡ ମଧ୍ୟ ଖରାପ ହୋଇଗଲା । ସେ କହିଲା, ବେଶ୍ ମାଉସୀ, ତୁମେ ସବୁ ନିଜର ଲୋକ କଥାଟା ଯଦି ଦି’ ଦିନ ଆଗରୁ ଜାଣିପାରିଲ ତେବେ ତ ଭଲ ହେଲା । ସେ ମୋ ଘରକୁ ଗଲେ ତାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ବସାଇ ନେଇ ଯିବାକୁ ରାଜି ଅଛି । ସେଥିରେ ତୁମ ଗାଆଁ ଲୋକେ ବାହାବା କରିବେ କି ଛି ଛି କରିବେ ତାକୁ ମୋ’ର ଭ୍ରଷ୍ଟେପ ନାହିଁ ।

କଥାଟା କହି ଦେଇ ଅତୁଳ ନିଜେ ଲଜିତ ହୋଇଗଲା । ତା’ର ଗୁରୁଜନ ସ୍ଥାନୀୟା ନାରୀ ଦୁହେଁ ତା’ଠାରୁ ଅଧିକ ଅସହ୍ୟ ବିସ୍ମୟରେ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଗଲେ । ସତେ ଯେପରି କେଉଁଠୁ ଏକ ପ୍ରବନ୍ଧ ଘୁଣ୍ଟିବାୟୁ ଛୁଟି ଆସି ଲଜା ସରମ ସପ୍ରତିକତା ସବୁ କିଛି ଆଖିର ପଲକରେ ଭାଙ୍ଗି ତୁରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକ ଖୋଲା ପଡ଼ିଆରେ ଠିଆ କରାଇଦେଲା ନିମିଷକରେ । କାହା ନିକଟରେ କାହାର ଆଉ ଗୋପନ କରି ରଖିବାର, ତାଙ୍କି ଦେବାର ଜାଗା ରହିଲାନି ।

ଅତୁଳ ରୂପତାପ୍ତ ଚାଲିଗଲା । ଯଦୁ ଗୋରୁଗାଡ଼ା ଆଣି କହିଲା, ସମୟ ହେଲା । ଜିନିଷପତ୍ର କଣ ଦେବ ଦିଅ । ଏବଠୁ ନ ବାହାରିଲେ ଷ୍ଟେସନରେ ଗାଡ଼ି ଧରି ପାରିବ ନି । କହି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଟିଣ ଟ୍ରଙ୍କ ଉପରେ ବିଛଣାଟା ଥୋଇ ମୁଣ୍ଡରେ ବସି ନେଇ ବାହାରିଗଲା । ବଡ଼ ଯାଆ, ସାନଯାଆ ଦୁହେଁ ହୃତ ପଦରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ । ଦୁର୍ଗାମଣି “ଦୁର୍ଗା” “ଦୁର୍ଗା” ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଘରେ ତାଲା ଦେଇ, ଝିଅର ହାତ ଧରି ନିଃଶବ୍ଦରେ ଗାଡ଼ିରେ ଯାଇ ବସିଲେ । ଝିଅଟି ମୁହଁତ ପରି ମାଆଙ୍କ କୋକରେ ଆଖିବୁଜି ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ଚାରି

ଏଗାର ବର୍ଷ ପରେ ଦୁର୍ଗାମଣି ବାପଘରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଶରତର ସଂଧ୍ୟା — ଏପରି ଏକ ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକର ଝାପ୍‌ସା ଧୂଆଁ ଗାଆଁ ଖଣ୍ଡକ ଘେରି ଯାଇଥିଲା ଯେ ତାହା ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରେ ଦୁର୍ଗାମଣିଙ୍କର ବୁକୁ ଚିତରଟା ଚମକି ଉଠିଲା । ଘରେ ବାପା ମାଆ ନାହାନ୍ତି । ବଡ଼ ଭାଇ ଅଛନ୍ତି । ଶମ୍ଭୁ ଚାଟାର୍‌ଜୀଙ୍କର ସେଦିନ ଥିଲା ଉପରବେଳାର ପାକିକ୍ତରର ଦିନ । ଅତଏବ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ପରେ ସେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ବିଛଣା ଧରିନେଇଥିଲେ । ଖବର ପାଇ ଅତିପୁରୁଣା ମଫଳରେ ମୁଣ୍ଡ ଓ ଦୁଇ କାନ୍ଧ ଟାଙ୍ଗି କଠୋର ଖର୍ ଖର୍ କରି ବାହାରକୁ ଆସିଲେ ଓ ଭଉଣୀକୁ ଚିହ୍ନି ପାରିଲେ ।

— କିଏ, ଦୁର୍ଗା ଆସିଲୁ ନା କଅଣ !

ଦୁର୍ଗା କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଆଗେଇ ଯାଇ ଭାଇଙ୍କ ପାଦତଳେ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ଆନନ୍ଦ ପ୍ରଣାମ କଲା ପରେ ଶମ୍ଭୁ ଚାଟାର୍‌ଜୀ କହିଲେ —

— ଏଇ ତୋ' ଝିଅ ନା ? କେଉଁଠି ବାହା ଦେଲୁ ତା'ର ?

ଦୁର୍ଗା କୁଣ୍ଡିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ,

— ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ ଦେଇ ପାରିନି, ଭାଇ । ଯେଉଁପରି ହେଲେ ଶାସ୍ତ୍ର....

— ଏ ବାହା ଦେଇନୁ ? ଏ ତ ବେଶ୍ ବଡ଼ ହୋଇଗଲାଣି ଲୋ ଦୁର୍ଗା !

ଅନେକ ଦିନ ଅଦର୍ଶନ ପରେ ଭଉଣୀ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଈଷତ୍ କରୁଣ କଣ୍ଠସ୍ୱର ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଶୁଷ୍କ ହୋଇଗଲା । କହିଲେ —

— “ସେଇଆ ତ । ଏଠି ଯେମିତି ବନ୍ଧାବନ୍ଧୁ ଲୋକ ସବୁ ଅଛନ୍ତି, ଜାଣି ପାରିଲେ... ନାଁ କ'ଣ କହୁଥିଲି କି... ତାକୁ ରୋଷାଇ ଘର କି ଠାକୁର ଘରେ ଯିବାକୁ ଦେବୁନି । ଏ ଦେଶର ସମାଜ କଥା ତ ଜାଣୁ । ବିଶେଷତଃ ହରିପାଲ ଗାଆଁ — ଏପରି ପାକି ଜାଗା ଏ ଭୂଭାଗରେ ଅଛି ? ହଉ ଆ, ଘର ଭିତରକୁ ଆ । ଏତେ ବଡ଼ ଝିଅ, ତାକୁ ତା'ର କଙ୍କେଇ ପାଖେ ଛାଡ଼ି ଦେଇ ଆସିଥିଲେ, ତୁ ନିଜ ଘରେ ଆରାମ କରି ପାରିଥାନ୍ତୁ । ଏଠି ରହିଲେ ତ ଆଉ, ବୁଝିଲୁ ଦୁର୍ଗା, ହଉ ଯା' ଯା' ହାତ ଗୋଡ଼ ଧୋଇ ନେ— ଆରେ କୁଆଡ଼େ ଗଲ... କୁଆଡ଼େ ମ...”

କହି କହି ଶମ୍ଭୁ ଚାଟାର୍‌ଜୀ ପୁଣି କଠୋର ଖର୍ ଖର୍ କରି ଘର ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । କି ଦୁଃଖରେ ଦୁର୍ଗା ଓ ତାଙ୍କର ଝିଅ ସେ ଘରକୁ ଶମ୍ଭୁଙ୍କର ପଛେ ପଛେ ପଶିଲେ, ତାହା କେବଳ ଭଗବାନ୍ ଦେଖି ପାରିଥିବେ ।

ଶମ୍ଭୁର ସ୍ତ୍ରୀ ଟ୍ରିତାୟ ପକ୍ଷ । ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଦୁର୍ଗା ଦେଖିଥିଲେ । ଏହାକୁ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି । ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ସେ ଯିମିତି କଲା ସେମିତି ତେଜେଇ ଆଉ ରୋଗା । ମାଲେରିଆ ଜ୍ୱର ରୋଗି ରୋଗି ଦେହଟା ଯେମିତି ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା ରାଗର । ଚିନିଦିନର ଗୋବର ଅଗଣା

ମଝିରେ ଜମା ହୋଇଥିଲା । ତାକୁ ସବୁ ଘଷି ପକାଇ, ହାତଗୋଡ଼ ଧୋଇ ବଳିତା ବଳୁଥିଲା ସେ । ସ୍ବାମୀର ଡାକରା ଶୁଣି ଉଠି ଆସି ଯାହା ଦେଖିଲା ସେଥିରେ ଥ’ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଶମ୍ଭୁର କ୍ଳର ଆସୁଥିଲା । ସ୍ବାକୁ ଆଗନ୍ତୁକ ଦୁହିଁକର ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ପରିଚୟ ଦେଇ, ଅଭ୍ୟର୍ଥନାର ଭାର ସ୍ବାକୁ ଦେଇ ସେ ନିଜର ଘରେ ପଶିଗଲା ।

ଶମ୍ଭୁର ସ୍ବାରମାମ ଚାମିନୀ । ମେଦିନୀପୁର ଜିଲ୍ଲାର ଝିଅ । କଥା ଟିକିଏ ବଙ୍କା ବଙ୍କା । ଉପର ଓ ତଳ ସମସ୍ତ ମାଢ଼ୀ ଦେଖାଇ ହସି ହସି ସେ ନଣନ୍ଦର ହାତ ଧରି ନେଇ ଯାଇ ରୋଷେଇ ଘରେ ପିଢ଼ା ପକାଇ ବସା ଦେଲା । ତା’ର ହସ ଓ କଥା କହିବାର ଢଙ୍ଗ ଦେଖି ଦୁର୍ଗା ଦେବୀଙ୍କର ବୁକୁ ଭିତର ଶୁଖିଗଲା ଯିମିତି ।

ଆସିଲାବେଳେ ଦୁର୍ଗା ହାଣ୍ଡିଏ ରସଗୋଲା ଆଣିଥିଲେ । ତାକୁ ତଳେ ଥୋଇଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ପଲେ ପିଲା କୁଆଡୁ କେଜାଣି ପଙ୍ଗପାଳ ପରି ଛୁଟି ଆସି ସେ ହାଣ୍ଡିଟାକୁ ଝିକି ନେଲେ । ଚୈଁ ଚାଁ ଚୈଁ ଚାଁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ସତେ ଯେମିତ ହାଟ ବସିଗଲା ଘର ଭିତରେ । ମାଆ ହାଣ୍ଡିଟା ଟାଣି ନେଇ କାହାକୁ ଫାଳେ କାହାକୁ ଚଉଠେ କାହାକୁ ଟିକିଏ ଦେଇ ଶୋଇବା ଘରେ ଶିକାରେ ତୁରନ୍ତ ସାଇତି ରଖିଲା । ପିଲାତଳ ଯାହା ମିଳିଲା ଖାଇ ଦେଇ ହାତ ପାପୁଲିରୁ ସିରା ଚାଟି ଚାଟି ପୁଣି ବାହାରିଗଲେ ।

ଦୁର୍ଗା ଏଠାରେ ରାତି ନୀତି କିଛି ଜାଣନ୍ତି କାରଣ ସେ ଏଇ ଗାଆଁର ଝିଅ । କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନଦା ଆଠ ଦଶବର୍ଷ ବୟସରେ ପୁଅ ପିଲାଗୁଡ଼ାକୁ ଲଙ୍ଗଳା ଦେଖି ଲାଜରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ରହିଲା । ଝିଅମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ସେହି ଅବସ୍ଥା । ଯାହା ଟିକିଏ ଟିକିଏ କନା ଅଛି ଦିହରେ, ସେ ପ୍ରାୟ ଲଙ୍ଗଳା ସଙ୍ଗେ ସମାନ ତାଙ୍କ ନିଜ ଗାଆଁଟା ସହର ନୁହେଁ ସତ, କିନ୍ତୁ ସେଠି ରାସ୍ତାଘାଟ ଅଛି । ଏମିତି ଆୟ ପଣସ ବାଉଁଶ ଗଛ ମୁଣ୍ଡ ଉପରେ ଅନ୍ଧାର କରି ବଢ଼ି ନଥାନ୍ତି । ଏମିତି ଗୋବର ଓ ଝୋଟ— ପଢ଼ାଇବା ଗନ୍ଧ ଚାରିଆଡୁ ଆସି ଶ୍ବାସ-ପ୍ରଶ୍ବାସର କ୍ରିୟାକୁ ଜାମାକ୍ରାନ୍ତ, ବ୍ୟାକୁଳ କରିଦିଏ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଫର୍ଯ୍ୟତ ଅନ୍ଧାର ହୋଇ ନାହିଁ ଅଥଚ ବିଲୁଆଟାଏ ଅଗଣାରେ ଆସି ହାଜର । ବଡ଼ ପୁଅଟା ତାକୁ ଡଢ଼ି ଦେଲା । ଚାରିଆଡ଼େ ଝିଙ୍କାରା ବିରାଟ ଶବ୍ଦ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ । ପାଡ଼ିଗା ଦେହରେ ଗୋଟାଏ ଶୁଖିଲା ଡାକରେ ହଠାତ୍ ଅଶ୍ରୁତପୂର୍ବ ଗୋଟାଏ ବିଶ୍ରୀ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଜ୍ଞାନଦା ସଜାୟେ ଚୁନି ଚୁନି କହିଲା— ଏଇଟା କ’ଣ ମା ? ମାଉଁ ଶୁଣି ପାରି କହିଲେ—

— ସେଇଟା ଯେ ତୋଷୋପ

ଜ୍ଞାନଦା ଶିହରି ଉଠି ପଢ଼ାରିଲା

— ତୋଷୋପ କ’ଣ ? ତକ୍ଷକ ସାପ ?

ମାଉଁ କହିଲେ — ହଁ ମା, ସେଇଆ । କେଉଁ ଜଣେ ରାଜାକୁ ଇଏ କାମୁଡ଼ିଥିଲା ପରା... ପ୍ରତି ଗଛରେ ଏଗୁଡ଼ାକ ଭରି ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ।

ଉତ୍ତରଶୁଣି ଜ୍ଞାନଦା ମାଆର ମୁହଁକୁ ଅରେ ଚାହିଁଲା । ତାହା ପୂର୍ବରୁ କାନ୍ଦଣାରେ ଚାହାର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ବକ୍ଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ।

ଏଥର ସେ ମାଆ କୋଳରେ ଲୋଟିପଡ଼ି ପୁରାପୁରି ରାହା ଧରି କାହିଁ ଉଠି କହିଲା, “ଏଠୁ ପକାଇବାଳ ମା, ଏଠି ମୁଁ ଦଣ୍ଡେ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚି ପାରିବି ନି—”

ମାଲିଆ ଶୁଣି ଶେଷେ କହିଲେ

“ଭୟ କ’ଣ ? ସେମାନେ ଯେ ଦେବତା ! କେବେହେଁ କାହାର ଅପକାର କରନ୍ତି ନି । ଆଉ ସାପ-କାମୁଡ଼ାରେ କେତେ ଲୋକ ମରୁଛନ୍ତି ମାଆ ? ବରଂ ଭୟ ଏଇ ମାଲେରିଆକୁ ଥରେ ଧରିଲେ, ଆଉ ଛାଡ଼େ ନାହିଁ । ଏବର୍ଷ କୋଟିଏ ଦିନ ହେବ ତୋ ମାମୁଁଙ୍କୁ ଧରିଛି । ଏହା ଭିତରେ କେମିତି ଶୀତ-କାର୍ଣ୍ଣ କରି ସାରିଲାଣି । ଆଉ କେତେଦିନ ପରେ କିଏ କାହା ମୁହଁରେ ପାଣି ଦେବ ଏ ଗାଆଁରେ, ତା’ର କିଛି ଠିକ୍ ଠିକଣା ନାହିଁ ।

ଜ୍ଞାନଦା ମନେ ମନେ ଅତୁଳର ଶେଷକଥାଗୁଡ଼ିକ ତୁଳନା କରି ନୀରବରେ ପଢ଼ି ରହିଲା । ସେ ରାତିସାରା ମୋଟେ ଶୋଇ ପାରିଲାନି । ମାଆ ଛାତି ପାଖରେ ମୁହଁ ରଖି ବାରମ୍ବାର ଚମକି ପଡ଼ୁଥିଲା । ଏଇମିତି ସକାଳ ହୋଇଗଲା । ନୂତନ ସ୍ଥାନରେ ନୂତନ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଦେଖି ବିସ୍ମୟାନ୍ତ ତାହାର ଆନନ୍ଦୋଦୟ ହେଲା ନାହିଁ । ବରଂ ସମସ୍ତ ଆବହାଉଆ, ଆଲୁଅ, ପବନ ଯେପରି କାଲି ଅପେକ୍ଷା ଆହୁରି ଜୋରରେ ତାକୁ ଚାପି ଧରିଲା ।

ଏତେ ବଡ଼ “ବୁଢ଼ା” ଝିଅଟାକୁ ଦେଖି ପଡ଼ା ଲୋକେ ଭୟାନକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ଆମ ବଙ୍ଗଦେଶରେ ଅନୁଜ୍ଞା ଝିଅର ବୟସ ଠିକ୍ କରି କହିବାର ରୀତି ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି ବାପାମାଆ ମାନେ ଦୁଇତିନି ବର୍ଷ କମାଇ କରି କହନ୍ତି । ତେଣୁ ଦୁର୍ଗା ଯେତେବେଳେ କହିଲେ ତେରବର୍ଷ, ସମସ୍ତେ ବୁଝିଲେ ପନ୍ଦର । ତାହା ଛଡ଼ା, ଗୋଟିଏ ବୋଲି ଝିଅ । ତେଣୁ ନିଜେ ନ ଖାଇ ଝିଅକୁ ଭଲମନ୍ଦ ଶୁଆଉଥିଲେ । ସେଇ ନିତ୍ୟେକ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ବର୍ତ୍ତମାନ କାଳ ହେଲା । ସେହି ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ ଜ୍ଞାନଦାର ପ୍ରକୃତ ବୟସର ବିରୁଦ୍ଧରେ ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଦୁଇ ଦିନ ନ ଯାଉଣୁ ଶମ୍ଭୁ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଭଉଣୀକୁ କହିଲେ, “ଝିଅଟା ପାଇଁ ତ ଆଉ ଏ ପଡ଼ାରେ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ହେଉନି । ଗୋଟିଏ ଭଲ ସୁ ପାତ୍ର ଅଛି ।”

ଦୁର୍ଗା କହିଲେ, “କ୍ଷାମ୍ଭୁ ମୁଁ ସ୍ଥିର କରି ସାରିଛି । ଆଉ କେଉଁଠି ହୋଇ ପାରିବ ନି ।

ଶମ୍ଭୁ କହିଲେ, “ତାହାହେଲେ ତ ଭଲ କଥା । କିନ୍ତୁ ଏମିତି ସରପାତ୍ର ସେତିକି ଭାଗ୍ୟ ଥିଲେ ମିଳେ । ସେଇଥି ପାଇଁ କହୁଥିଲି । କୋଟିଏ ପଡ଼ିଶି ବିଦ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମୋତ୍ତର ପୋଖରୀ, ବଗିଚା, ଧାନ ଗୋଲା— ଲେଖାପଡ଼ାରେ ବି—”

ଦୁର୍ଗା କଥାଟା ଶେଷ କରିବାକୁ ନ ଦେଇ କହିଲେ

— ନା, ଭାଇ, ଆଉ କେଉଁଠି ହେବାର ତାରା ନାହିଁ । ଏଇ ବର୍ଷଟା ପରେ ମୋତେ ସେଇଠି ବିବାହ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ଶମ୍ଭୁ କହିଲେ, “କିନ୍ତୁ ମୋ ବିବେଚନାରେ — ଏଇ ଆସନ୍ତା ମାର୍ଗଶୀରରେ ଉଦ୍‌ଯୋଗ କରିବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।”

ଦୁର୍ଗା ଆଉ ନିରର୍ଥକ ପ୍ରତିବାଦ ନ କରି — କାମ ଅଛି କହି ଉଠିଗଲେ । ବ୍ରମଣ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । ଏଇ ସୁପାତ୍ରଟି ଶମ୍ଭୁର ଏ ପକ୍ଷର ବଡ଼ ଶକା । ତା’ର ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରାୟ ଛ ମାସ ହେଲା ମରିଯାଇଛି । ସେ ବେଳାର ହୋଇ ବସିଛି । ଆଉ ବେଶୀ ଦିନ ବସି ରହିବା କେହି ସମ୍ଭବ ମନେ କରୁ ନାହାନ୍ତି । ବିଶେଷତଃ ଘରେ ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପିଲା — ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ସମର୍ଥ ସ୍ତ୍ରୀ ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼ିଛି ।

ସେଥିପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଦୁର୍ଗା ବାରମ୍ବାର ଅସ୍ବାକାର କରିବା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏଇ ସୁପାତ୍ରଟି

ସହସା ଦିନେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଜ୍ଞାନଦାକୁ ନିଜ ଆଖିରେ ଦେଖି ନେଲେ ଓ କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ, ତାକୁ ପସନ୍ଦ କରି ଫେରିଗଲେ। ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଭଉଣୀ ପ୍ରତି ଶମ୍ଭୁନାଥର ସ୍ନେହର ଅନୁରୋଧ ନିର୍ଯ୍ୟାତନାର ଆକାର ଧରି ଠିଆ ହେଲା। ସେ ଘଷ କହିଦେଲା ଯେ, ପ୍ରିୟନାଥ ମରିଯିବା ପରେ ସେ ନିଜେ ଭାଣିକାର ଯଥାର୍ଥ ଅଭିଭାବକ। ତେଣୁ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଏଇ ଆସନ୍ତା ମାର୍ଗଶୀରରେ ସେ ଜୋର କରି ବିବାହ କରାଇଦେବେ।

ଭାଇ ସଙ୍ଗେ ବାଦନୁବାଦ କରି, ଦୁର୍ଗା ଘରେ ପଶି ଝିଅକୁ ଚାହିଁ ବୁଝିପାରିଲେ, ସେ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣିସାରିଛି। ତା'ର ଦୁଇ ଆଖି ପୁଲି ନାଲି ହୋଇ ଉଠିଛି। ତାକୁ ବୁକୁ ଭିତରକୁ ଟାଣି ନେଇ କହିଲେ, “ମୁଁ ବଞ୍ଚି ଆଉ ଆଉ ଭୟ କ'ଣ ମା?” ମୁହଁରେ ଅଭୟ ଦେଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ଭୟରେ ନିଜର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୁଖି ଯାଇଥିଲା। ଏଇ ସବୁ ଦେଖିରେ ଏମିତି ଜୋର କରି ବିବାହ ଦେବା ଯେ ଏକ ସତ୍‌ଚାରୁର ଘଟନା, ତାହା ତାଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ ନ ଥିଲା। ମାଆର ବୁକୁରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ ଝିଅ ଉଲ୍ଲସିତ କାନ୍ଦଣାରେ ଅସ୍ଥିର ହୋଇଗଲା। ମାଆ ତା'ର କପାଳ ଓ ଛାତିରେ ହାତ ମାରି ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ଜ୍ୱରରେ ଖଇ ପୁଟି ଯାଉଛି। ଆଖି ପୋଛି ପଡ଼ାରିଲେ, “କେତେବେଳେ ଜ୍ୱର ହେଲା ମା?”

— କାଲି ରାତିରୁ

— ମୋତେ କହିଲୁନି କାହିଁକି? ଆଜିକାଲି ଯେ ଭୟାନକ ମେଲେରିଆ ସମୟ—

ଝିଅ ତୁମ୍ଭ କରି ରହିଲା। କିଛି ଚିକିତ୍ସା ଦେଲା ନାହିଁ।

ଭାଉଜ ସହିତ ଦୁର୍ଗା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଘନିଷ୍ଠ ହେବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ନାହାନ୍ତି। କେବଳ ଯେ ତା'ର ବିକଟ ଚେହେରା ଓ ତତୋଧିକ ବିକଟ ହସ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କର ଦେହ ଜଳିଯାଏ ନାହିଁ। ମଫସଲର ସ୍ତ୍ରୀଲୋକାମନେ ସାଧାରଣତଃ ଟିକିଏ ବଡ଼ ପାଟିରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଭାଉଜର କଥାଟିକିଏ ଦୂରରୁ ଶୁଣିଲେ ଝରଡ଼ା କଲାପରି ମନେ ହୁଏ। ତାହା ଉପରେ ସେ ଯେପରି ମୁଖରା ସେହିପରି, ଯୁଦ୍ଧବିଶାରଦା। କିନ୍ତୁ ତାହାର ଗୋଟିଏ ଗୁଣ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଆଖିରେ ପଡ଼ିଛି— ସେ ଉପରେ ପଡ଼ି ଝରଡ଼ା କରିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ। ତାହାର ଗନ୍ତବ୍ୟ ପଥ ଛାଡ଼ିଦେଲେ, ସେ କାହାକୁ କିଛି କହେ ନାହିଁ। ପିଲାପିଲି, ଘର ସଂସାର ନେଇ ଥାଏ। ପର କଥାରେ କାନ ଦିଏ ନାହିଁ।

ପ୍ରଥମେ ପ୍ରଥମେ ଦୁର୍ଗା ଦିନେ ଅଧେ ତାକୁ ରକ୍ଷାବଦ୍ଧରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ। ସେଥିରେ ସେ ଘଷ କହିଦେଲା, ତୁମେ ଦି' ଦିନ ପାଇଁ ଆସିଛ। ତୁମକୁ କାମ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ। ମୁଁ ରକ୍ଷା ଘର, ଭଣ୍ଡାର ଘର କାହାକୁ ହେଲେ ଦେଇ ପାରିବି ନି।

ସେହି ଦିନଠାରୁ ଦୁର୍ଗା ଏକପ୍ରକାର ନିଷ୍ପିତ ହୋଇଥିଲେ।

ଆଜି ଟିକିଏ ବେଳ ହୋଇଯିବାରୁ ଭାଉଜ ଦୁଆର ମୁହଁରେ ଆସି ସ୍ବାଭାବିକ ଚିତ୍କାର ସ୍ବରରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା, “ଆଜି କ'ଣ ଖୁଆପିଆ ହେବ ନି? ଅଇଁଠା ପକାଇ ବସିଥିବି?”

ଦୁର୍ଗା ମୁହଁ ଉଠାଇ କହିଲେ, “ଝିଅଟାର ଭାରି ଜ୍ୱର ହୋଇଛି, ଭାଉଜ। ତୁମେ ସବୁ ଖାଇଦିଅ। ଆମେ ଦୁହେଁ ଆଜି ଖାଇବୁନି।”

ଭାଉଜ କହିଲେ, “ଝିଅକୁ ସିନା ଜର, ତୁମର କଅଣ ହେଲା? ଜ୍ୱର କାହାକୁ ଅବା ହେଉନି। ଉଠ, ଉଠ, ଖାଇବ ଆସ।”

ଦୁର୍ଗା କାତର କଣ୍ଠରେ କହିଲେ,

— ନାହିଁ ଭାଉଜ, ମୋତେ ଖାଇବାକୁ କୁହ ନାହିଁ। ଝିଅକୁ ପକାଇ ଦେଇ ମୁଁ ଆଉ ମୁହଁରେ ଭାତ ଦେଇ ପାରିବି ନି ।

— ତୁମମାନଙ୍କର ସବୁ କଥାରେ ବଢ଼ାବଢ଼ି ।

— କ୍ଷୁର ହୋଇଛି । କବିରାଜ ତାଙ୍କ ପାଟନ ସିଝାଇ ଦିଅ । ମାଲେରିଆ କ୍ଷୁରରେ ଖାଏ ନାହିଁ କିଏ ? ଆମର ଏଠି ସେ ସବୁ ଉପାସ ପ୍ରପାସରେ ବିଶ୍ୱାସ ନାହିଁ ।

କହି ସେ ନିଜ କାମରେ ମନ ଦେଲା ।

ଅପରାହ୍ନରେ ନିଜେ ପାଟନ ସିଝାଇ ଗୋଟାଏ ଗିନାରେ ଆଣି କହିଲା

— “ଏ ଗେନି, ଉଠ, ଉଠ । ପାଟନ ପିଇଦେ । ଭାତରେ ପାଣି ପୂରାଇ ରଖୁଛି । ଖାଇବୁ ତାଲା ।”

ମାଉଁଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନଦା ଭାଷଣ ତରୋ । ବିନାବାକ୍ୟରେ ଉଠି ଚିକିଏ ପାଟନ ପିଇ ଦେଇ ସବୁଯାକ ବାନ୍ଧି କରିଦେଲା ଆଉ ବିଛଣାରେ ଶୋଇପଡ଼ିଲା । ମା ଘରେ ନଥିଲେ । ବାନ୍ଧି ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ଭିତରକୁ ଆସି ସବୁ ବ୍ୟାପାର ଦେଖି ନିଃଶବ୍ଦରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ ।

ମାଉଁ ରାଗିଯାଇ ଅଗଣାରେ ଠିଆ ହୋଇ ସାଇ ପଡ଼ିଶାକୁ ଶୁଣାଇ ଚିତ୍କାର କରିବାରେ ଲାଗିଲା ।

— ଏମିତି ସବୁ ମେମ୍ ସାହେବ ଝିଅ ଧରି ଆମ ପରି ଗରୀବ ଦୁଃଖୀ ଘରକୁ କାହିଁକି ଏମାନେ ଆସନ୍ତି କେଜାଣି ?

ସେହିଦିନ ଠାରୁ ଜ୍ଞାନଦାର ଦେହ ଖରାପ ବଢ଼ି ଚାଲିଲା । ତାହାର ଭାମିନୀ ମାଉଁ ସେଇ ଯେ ପ୍ରଥମ ଦିନ କହିଥିଲେ, “ଏ ମଫସଲ ଗାଆଁରେ ସାପକାମୁଡ଼ାରେ କେଜାଣି ଲୋକ ମରନ୍ତି ଝିଅ, ମରନ୍ତି ଯେଉଁମାନେ ସେ ମାଲେରିଆରେ, ଅରେ ଧରିଲେ ରକ୍ଷା ନାହିଁ ।” ସେଇ କଥାର ସତ୍ୟତା ପ୍ରମାଣ ହେବାକୁ ବେଶୀ ତେରି ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଜ୍ଞାନଦାକୁ ଶଯ୍ୟାଗତ କରି ପକାଇଲା ।

ସେଦିନ କାର୍ତ୍ତିକ ସଂକ୍ରାନ୍ତି । ଦୁର୍ଗା ଘରେ ପଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଦେଖିଲା, ଭାଉଜ ଜ୍ଞାନଦାର ମୁଣ୍ଡ ପାଖରେ ବସି କପାଳରେ ହାତ ବୁଲାଇଦେଉଛନ୍ତି । ପ୍ରଥମେ ତ ସଂସାରର କାର୍ଯ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଏଇ ସବୁ ବାଜେ କାମ କରିବାର ଅବସର ତା’ର ନାହିଁ, ତାହାଛଡ଼ା ଅନ୍ୟର ଝିଅ ପ୍ରତି ଏ ଅଯାଚିତ ସେବାଟା ଏପରି ଏକ ବିସଦୃଶ କାଣ୍ଡ ବୋଲି ଦୁର୍ଗାର ମନେହେଲା ଯେ, ସେ ଭାଇର ପ୍ରସ୍ତାବିତ ସେଇ ବିବାହ ବ୍ୟାପାରଟା ସ୍ମରଣ କରି, ଆଶଙ୍କାରେ କଣ୍ଠକିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ଭାମିନୀର ଯତ୍ନେ ଯେ ସେଇ କାରଣରୁ ସେଥିରେ ଆଉ ଚିକିଏ ହୋଇ ସହେହ ରହିଲା ନାହିଁ । କାରଣ, ସେ ଯେ ନିଜ ଭାଇ ସହିତ ଜ୍ଞାନଦାର ବିବାହ କରାଇଦେବା ପାଇଁ ସ୍ୱାମୀକୁ ନିୟୋଜିତ କରିଛି ଏବଂ ଭିତରେ ଭିତରେ ଉରେଜିତ ହେଉଛି ପ୍ରଥମରୁ ଏଇ କଥାଟା ଦୁର୍ଗା ସ୍ୱତଃସିଦ୍ଧ ପରି ମାନି ନେଉଥିଲେ । ଭାଉଜ ଆଜି ସ୍ମରଣ ଚିକିଏ ଛୋଟ କରି କହିଲା, ତାରକେଶ୍ୱରରେ ପାଣ୍ଠି କରା ତାହାର ଅଛି, ତୁମ ଦାଦାକୁ ଆଣିବାକୁ ପଠାଇ ଦେଇଛି ଦୁର୍ଗା । ଜର ପ୍ରତିଦିନ ବଢ଼ି ଚାଲିଛି, ଏଇଟା ଚଳ ନୁହେଁ ।

ଦୁର୍ଗା ଅବ୍ୟକ୍ତ ସ୍ଵରରେ ଯାହା କହିଲେ ତାହା ଶୁଣାଗଲା ନାହିଁ। କାରଣ ଏଇ ସୁସଂବାଦ ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ସେ ଅନ୍ତର ଭିତରୁ ପ୍ରସନ୍ନ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ।

ଭାଉଜ ଘର କାମରେ ଚାଲିଗଲା। ଜ୍ଞାନଦା ତକିଆତକୁ ଚିଠିଟିଏ କାଢ଼ି କହିଲା, “ଉତ୍ତର ଦେଇଛନ୍ତି।”

“ଦେଖୁ କ’ଣ କ’ଣ, କହି ମାଆ ଚିଠି ଖଣ୍ଡିକ ଏକପ୍ରକାର ଝିଅ ପାଖରୁ କାଢ଼ି ନେଲେ। କିନ୍ତୁ ପରମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅସହ୍ୟ ଆଗ୍ରହ ବ୍ୟକ୍ତ କରି ଚିଠିଟି ଦୁଇ ମୁଠାଭିତରେ ଧରି ଚୁପ୍ କରି ବସି ରହିଲେ। ଥରେ ଭାବିଲେ ଖୋଲିକରି ପଢ଼େଁ। ପୁଣି ଭାବିଲେ, ନା, ଉଡ଼ିତ ନୁହେଁ। ଝିଅ ସିନା ହାତକୁ ଦେଇଦେଲା। ମାଆ ହୋଇ ସେ ପଢ଼ିବେ କିମିତି? ମୃଦୁ ସ୍ଵରରେ ପଚାରିଲେ

“କ’ଣ ଲେଖିଛି ଅତୁଳ?”

ଜ୍ଞାନଦା ଏହା ମଧ୍ୟରେ କର ମାଡ଼ି ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା। କହିଲା, ଲେଖିଛନ୍ତି, ଆସିବା ଉଡ଼ିତ ନଥିଲା — ଏଇ ସବୁ ଚିଠିର ଦୁଇପଦ କଥା ଶୁଣି ମାଆଙ୍କ ଆଖିରେ ଲୁହ ଭରିଗଲା। ସେ ମନେ ମନେ ଆବୃତ୍ତି କଲେ “ଆସିବା ଉଡ଼ିତ ନଥିଲା — ଏଇ ସବୁ!” ଅତୁଳର ମୁହଁଟି ମନେ ପକାଇ ତାକୁ ଅସଂଖ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଦୁର୍ଗା ମାତୃସ୍ନେହରେ ବିଗଳିତ ହୋଇ ମନେ ମନେ କହିଲେ, ନ ଜାଣେ, ପିଲାଟିର କେତେ ଅଭିମାନ, କେତେ ମର୍ମାନ୍ତକ ବ୍ୟଥା ଏଇ ଦୁଇପଦ କଥାରେ ଲୁଚି ରହିଛି। ଏଠିକି ଆସି ଜ୍ଞାନଦା ଜରରେ ପଡ଼ିଛି। ସେଇଥିପାଇଁତ ସେଦିନ ରାଗ କରି କହିଥିଲା ଏଇମାନଙ୍କର ଗଙ୍ଗାଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ କଲିକତାରୁ ଆସିଥିଲି। ସତେ ତ, ମୁଁ ନିଜେ ଯାହା କରୁଁ, ଯୁଆଡ଼େ ଯାଏଁ, ସେ ଅଲଗା କଥା। କିନ୍ତୁ ଝିଅଟିକୁ ସାଥରେ ଧରି ଆସିବା ମୋର କଦାପି ଉଡ଼ିତ ନଥିଲା। ଯେତେ କଷ୍ଟ ହେଉପକ୍ଷେ, ସହ୍ୟ କରି ଆମର ସେଇଠି ପଡ଼ିରହିବା ଉଡ଼ିତ ଥିଲା। କାଗଜ ଖଣ୍ଡିକ ଅପୂର୍ବ ମମତାରେ ମୁଠା ମଧ୍ୟରେ ଏପଟ ସେପଟ କରୁ କରୁ କେତେ କଥା ଆଜି ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା। ସ୍ଵାମୀର ମୃତ୍ୟୁଶଯ୍ୟାରେ ଅତୁଳର ପ୍ରତିଜ୍ଞା, ସେଇ ଦୁଇପଦ ଚୁଡ଼ି ଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମହାପ୍ରସାଦ ନେଇ ଆସିବା, ବିଶେଷ କରି ଆସିବା ଦିନ ମାଉସୀ ସହିତ ତା’ର କଳହ। ଏ କଥା ତା’ର ମାଆ ଶୁଣିଛନ୍ତି। ସାହି ଲୋକେ ଶୁଣିଛନ୍ତି — କାହିଁକି ସେ କଲିକତାରୁ ଛୁଟି ଆସିଥିଲା। ଆନନ୍ଦରେ, ଗର୍ବରେ ତାଙ୍କର ମାତୃବକ୍ଷ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଲା। ମନେ ମନେ କହିଲେ, “କାକୀ ଝିଅ!! ମୋ’ର କାକୀ ଝିଅର ଗୌରବ ଦେଖନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ। ଆରେ, କୋରଲି ତ କଳା, ଭ୍ରମର ଯେ କଳା।” ଜ୍ଞାନଦା ଡାକିଲେ —

— ଏବେ କେମିତି ଲାଗୁଛି ମା ?

— ଚଳ ଲାଗୁଛି

— ହଁ, ମୋ କଥା ଅତୁଳ କିଛି ଲେଖିଛି ?

— ପଢ଼ି ଦେଖ ମା।

କୌତୁହଳ ଆଉ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲେ ନାହିଁ। ଝରକା ପାଖରେ କାଗଜ ଖଣ୍ଡି ଖୋଲି ଦେଖିଲେ। ଏତେବଡ଼ କାଗଜରେ ମାତ୍ର ଦୁଇଧାଡ଼ି ଲେଖା ଦେଖି ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କର ମନେ

ହେଲା, ଝିଅ କ'ଣ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଆଉ ଗୋଟାଏ କଥା ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ଦେଇଛି । ପରକ୍ଷଣରେ “ଶ୍ରୀଚରଣେଷୁ” ପାଠ କରି ମନେ ମନେ ହସି କହିଲେ, ଓ, ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ପଢ଼ିବାକୁ ଦେଇଛି । ଏଇଟା ମୋ ପାଖକୁ ଲେଖୁଥିବା ଚିଠି । ଲେଖା ଅଛି, “ସେତିକିବେଳେ କହିଥିଲି ସେ ଜାଗାଟା ମାନେରିଆ ଡିପୋ । ଜ୍ଞାନଦାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶୁଣି ଦୁଃଖିତ ହେଲି । ଆଶାକରେ, ଶୀଘ୍ର ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ଆମେ ଭଲ ଅଛୁ । ମୋର ପ୍ରଣାମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଭବିଷ୍ୟତ—”

କଥାଟା ପଢ଼ାରିବାକୁ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଚିକିତ୍ସା କୁଣ୍ଠା ଜାତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ ମାଆର ମନ । ନ ପଢ଼ାରି ରହିପାରିଲେ ନି । ପାଖରେ ବସି ଝିଅର ରୁକ୍ଷ କେଶରାଶିରେ ହସ୍ତ ଚଳାଇ ଚଳାଇ ଧୀରେ ଧୀରେ ପଢ଼ାରିଲେ ।

—ତୋ ଚିଠିଟିରେ ବୋଧହୁଏ ଅତୁଳ ରାଶି କରି ଲେଖିଛି ।

ଜ୍ଞାନଦା ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ମୁହଁ ବୁଲାଇ କହିଲା —

—ମୋ'ର ଚିଠି ଆଉ କାହିଁ ମା ? ତୋତେ ତ କେବଳ ଲେଖିଛନ୍ତି ।

ଦୁର୍ଗା ଚିକିତ୍ସା ହସି କହିଲେ

—ମୁଁ ତୋ ଚିଠି ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁନି ମା, ଶୁଣିଲେ ଖୁସି ହେବି । ରାଗ କରିଛି ନିଶ୍ଚୟ । ସେ କଥା ତ ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି ।

—ନା, ମା, ସେ ଅଲଗା ଚିଠି ପତ୍ର କିଛି ଲେଖିନାହାନ୍ତି । ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି ତାହା ଏଇ ।

କହି ଝିଅ ପୁଣି କର ଲେଉଟାଇଲା ।

—ମାତ୍ର ଦୁଇ ଧାଡ଼ି ? ଆଉ କିଛି କଥା ନାହିଁ ?

କହି ଦୁର୍ଗା ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ଆଲୁନିଗୁଡ଼ିକ ଏତେ ସମୟ ଧରି ଝିଅର ବାନ୍ଧରେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଗତିରେ ବିଚ୍ଚରଣ କରୁଥିଲା ସେ ଗୁଡ଼ିକ ହାତ ପରି ଶବ୍ଦ ହୋଇଗଲା ଯେପରି । ଏଇମିତି କେତେ ସମୟ ନିଃଶବ୍ଦରେ ବସି ରହି ସେ ଉଠିଗଲେ ।

ପାଞ୍ଚ

ପୁଣି ଦିନ ବିତିଗଲା ।

ପ୍ରଥମ ମାର୍ଗଶୀରର ଅଷ୍ଟା ପବନ ବହୁଥିଲା । ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଏକ ପିଲାଦିନର ସାଥୀ ବାପଘରକୁ ଆସିଥିଲା । ଆଜି ଦ୍ଵିପ୍ରହରରେ ଝିଅ ଚିକିତ୍ସା ଭରଣଦାର ଦେଖି ଦୁର୍ଗା ତା' ଘରକୁ ବୁଲି ଚାଲିଗଲେ । ବାଟରେ ତାହା ପିଅନର ସାକ୍ଷୀ ପାଇ ତାଙ୍କି କହିଲେ —

—ମୋ ନାଆଁରେ ଚିଠିପତ୍ର ପାଉନି କାହିଁକି ?

ବାଣୁ ହସି ହସି କହିଲା —

—ଚିଠି ନ ଆସିଲେ କିମିତି ପାଇବେ ମା ?”

ଦୁର୍ଗା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ସ୍ଵରରେ କହିଲେ — ମୋ ନାଆଁରେ କି ମୋ ଝିଅ ଜ୍ଞାନଦା ଦେବୀ ନାଆଁରେ କୌଣସି ଚିଠି ଆସୁ ନାହିଁ ?

ଦାଣ୍ଡ କହିଲା— “ଆସିଲେ ତ ମୁଁ ଦେଇ ଯାଆନ୍ତି ମା’ ।”

ଦୁର୍ଗା କହିଲେ, “ନାହିଁ ଦାଣ୍ଡ, ତୁମର ବ୍ୟାଗଟା ଟିକିଏ ଭଲ କରି ଦେଖ, ଆସିଥିବା ତିନି ତିନି ଖଣ୍ଡ ଚିଠିର ଜବାବ ଦେବ ନାହିଁ— ମୋ ଅତୁଳ ତ ସେମିତି ପିଲା ନୁହେଁ।”

—ଦାଣ୍ଡ ବୃଥା ପରିଶ୍ରମ ନ କରି କହିଲା, ନାହିଁ ମାଆ ନାହିଁ। ଆସିଲେ ପାଇବ। କହି ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲା ସେ। ଦୁର୍ଗା ବାଧାଦେଇ କହିଲେ।

—ଆଜ୍ଞା ଦାଣ୍ଡ, ଏପରି ବି ହୋଇପାରେ ଯେ ତୁମ ଡାକସ୍ତରେ ଚିଠି ପଡ଼ିଥିବା ପୋଷ ମାଷର ଆମମାନଙ୍କର ନାଆଁ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ। ଅଥବା ଟେବୁଲ୍ ତଳେ କେଉଁଠି ଗୁଞ୍ଜିହୋଇ ପଡ଼ି ଯାଇଥିବା ମୋତେ ତ ଏଠି ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି। ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ଅରେ ଖୋଜି ପାରିବିନି ?

ବ୍ୟାକୁଳତା ଦେଖି ଦାଣ୍ଡ ସଦୟ ଚିତ୍ତରେ କହିଲା—

—କାହିଁକି ପାରିବେ ନି ମାଆ, ଆଜ୍ଞା, ଆଜି ମୁଁ ନିଜେ ଯାଇ ଆଉ ଅରେ ଖୋଜି ଦେଖିବି। ଯଦି ପାଏଁ, ଦେଇଯିବି।

କହି ସେ ଆଉ ସମୟ ନଷ୍ଟ ନ କରି ଚାଲିଗଲା।

ଦୁର୍ଗା ଠାକୁର ଦେବତାଙ୍କ ଚରଣରେ ମାନସିକ କରି କରି ଚାଲିଲେ। “ହେ ମା ଦୁର୍ଗା, ହେ ମା କାଳୀ, ଖଣ୍ଡିଏ ଚିଠି ଯିମିତି ହେଲେ ମିଳୁ!” ଜ୍ଞାନଦାର ଏତେ ଦେହ ଖରାପ ଶୁଣି ସେ ଭଉର ଦେବ ନାହିଁ— ଏ କଥା କଅଣ ବିଶ୍ୱାସ କରାଯାଏ ? ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଲେଖିଛି। କିନ୍ତୁ କେଉଁଠି ଗୋଳମାଳ ହୋଇଯାଇଛି।

ହାୟ ମଣିଷର ଆଶା ! ଶତ କୋଟୀ ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ କଳ୍ପନା ଜଳନାର ମଧ୍ୟରେ ଏ କଥାଟା ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମନ ଭିତରେ ପଶି ପାରିଲା ନି ଯେ, କ୍ଷତି ମଧ୍ୟରେ ଅତୁଳର ମନର ଗତି ମଧ୍ୟ ବଦଳି ଯାଇଥାଉପାରେ। ଅରେ ହେଲେ ଭାବିଲେ ନି ଯେ, ଅତୁଳର ଯେଉଁ କାମନା ଦିନେ ଏକାନ୍ତ ଗୋପନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆବରଣ ଭିତରେ କେବଳ ନିର୍ବିବାଦରେ ବଢ଼ି ଉଠିଥିଲା, ତାକୁ ଏପରି ଅସମୟରେ ଏତେ ବଡ଼ ଅନାବୃତ ପ୍ରକାଶ୍ୟତାର ମଝିକୁ ଟାଣି ଆଣିଲେ, ତାହା ତକ୍ଷୁର ପ୍ରମୋଦରେ ଶୁଖି ଯାଇପାରେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ଶତ ବିରୁଦ୍ଧ ଶକ୍ତି ସଜାଗ ହୋଇ ତାକୁ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ଚାପି ମାରିଦେଇ ପାରେ। ମଣିଷ ଏକମିତି ଅନ୍ଧ !!

ଦୁର୍ଗା ଟିକିଏ ସଅଳ ଫେରି ଆସି ଝିଅର କୋଠରୀରେ ପଶି ପଡ଼ାରିଲେ

—କି ଜ୍ଞାନବା, କିଛି ଚିଠିପତ୍ର ଆସିଛି କି ?

ଝିଅ କୁଣ୍ଡିତ ସ୍ୱରରେ କହିଲା— ନାହିଁ ମା।

ଆଜିକୁ ଦୁଇ ମାସ ହେଲା, ନାଗ ଲାଗ ଡିନିଖଣ୍ଡ ଚିଠିର ଜବାବ ଆସି ନାହିଁ। ଦୁର୍ଗା ସଂଶୟସ୍ତୁତ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ

—ତୁ ବୋଧେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଥିଲୁ। ତୋର କୌଣସି ସ୍ୱର ଶବ୍ଦ ନ ଶୁଣି ହୁଏତ ଦାଣ୍ଡ ଫେରି ଯାଇଛି। ମୁଁ ଘରେ ନାହିଁ। ଗୋଟାଏ ଦିନ ଅନ୍ତତଃ ନ ଶୋଇଥିଲେ ତଳି ନ ଆଆନ୍ତା ?

କହି ଦୁର୍ଗା ମୁହଁ ଓଜନିଆ କରି ଚାଲିଗଲେ।

ଜ୍ଞାନଦା ତୁମ୍ଭ ରହିଲା । ସେ ଶୋଇ ନଥିଲା; ଟେକିଥିଲା ବୋଲି କହି ଚର୍ଚ୍ଚ କଲା ନାହିଁ । ମା'କୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସେଇ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ତର ଦେଇ ଦେଇ ସେ ନିଜେ କନ୍ଧାରେ ମାଟିରେ ମିଶି ଯାଇଥିଲା ।

ଦୁର୍ଗା ଚତୁର୍ଥଶତାବ୍ଦୀ ପେରି ଆସି ଦୁଆର ବନ୍ଦ ସେପାଖରୁ କହିଲେ —

— ଦାଣ୍ଡ ତ ମୋତେ କହିଥିଲା ସେ ଖୋଜି ଆଣି ଦେବ । ଆଜି କେମିତି କେଜାଣି ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିଲା ଯେ ଅତୁଳର ଚିଠିପତ୍ର ଆସିଛି ନିଶ୍ଚୟ ।

ଝିଅ କିଛି କହିଲା ନି । ଖଣ୍ଡିଏ ମଇଳା କନ୍ଧା ଭିତରେ ମୁହଁ ଘୋଡ଼ାଇ ପଡ଼ି ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗା ସେତିକିରେ ଅଟକି ରହି ପାରିଲେ ନି । ସେ ତାଙ୍କ ପୁତୁରାକୁ ପୋଷ ଅଫିସ୍ ପଠାଇ ଖବର ନେଇ ଜାଣିଲେ ଯେ, ଦାଣ୍ଡ ପ୍ରକୃତରେ ଆସି ନଥିଲା ।

ପର ତିନି ଚାରିଦିନ ସେ ଚିଠିର ଆଶାରେ ଅହୋରାତ୍ର ଯେପରି କଷ୍ଟକ-ଶଯ୍ୟାରେ ବସି କଟାଇଲେ । ତଥାପି କିଛି ଆସିଲାନି । ଅବଶେଷରେ ହତାଶ ହୋଇ ଅତୁଳର ମାଆକୁ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ଉତ୍ତରରେ ଅତୁଳର ମାଆ ସଂକ୍ଷେପରେ ଜଣାଇଲେ — ଅତୁଳ ଉଲ ଅଛି । କଲିକତାରେ ଥାଇ ପୂର୍ବପରି ଲେଖାପଢ଼ା କରୁଛି । ତାଙ୍କ ଚିଠି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟାଏ ଚାଲୁଲ୍ୟର ସ୍ୱର ଯେପରି ଦୁର୍ଗାଙ୍କର କାନରେ ବାଜିଲା । ଏହିପରି ଭାବରେ ମାର୍ଗଶୀର ଗଲା, ପୌଷ ଗଲା । କିନ୍ତୁ ଅତୁଳର ଚିଠି ଆସିଲାନି । ମାଘର ମଧ୍ୟ ଭାଗକୁ ଝିଅ ଯଦିଓ ଟିକିଏ ଉଲ ହୋଇ ଉଠିଲା, ମା ବେମାର ପଡ଼ିଗଲେ । ଏତେ ବଡ଼ ନିରାଶାର ଆଘାତ ସେ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତାହା ଛଡ଼ା ଝିଅ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ବିଦ୍ରୋହର ଆଉ ଅନ୍ଧ ରହିଲା ନାହିଁ । ଝିଅ କଥା ଉଠିଲେ, ଘୃଣାରେ କେତେବେଳେ “ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଡା”, କେତେବେଳେ ଅବା “ତାଡ଼କା” ବୋଲି କହିଲେ ଏବଂ ଦିନ ଯେତିକି ଯେତିକି ଗଡ଼ି ଚାଲିଲା, ଘୃଣା ଯେପରି ସେତିକି ଅପରିସୀମା ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ତା'ର ଆଉ ଏକ କାରଣ ମଧ୍ୟ ଥିଲା । ମାଉଁ ଜ୍ଞାନଦାକୁ ତା'ର ସ୍ୱାଭାବିକ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ବୋଧହୁଏ ଉଲ ପାଉଥିଲେ ଓ ଯଦୁ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଯଦୁ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଉତ୍କଟ ସ୍ୱାର୍ଥର ଗନ୍ଧ ପାଇ ଦୁର୍ଗା ବିଷର ଟ୍ରାକାରେ ଜଳିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବଡ଼ ଦୁଃଖ ଭିତରେ ଦେଇ ଗଡ଼ା ଦେହ ତାଙ୍କର, ତେଣୁ ଅନେକ ସହିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଆଉ ସହିଲା ନାହିଁ । ମାଘ ମାସ ଶେଷକୁ ସେ ଶଯ୍ୟା ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଝିଅ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲା —

— ଆଉ ଏଠାରେ ରହିବା ନି ମା' ଚାଲ ଘରକୁ ଯିବା । ଯାହା ହେବାର ସେଇଠାରେ ହେବ ।

ଦୁର୍ଗା ରାଜି ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଅସମ୍ମତିର ଆଉ ବିଶେଷ କୌଣସି କାରଣ ନଥିଲା । ଏଇ ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଡା ମାଙ୍କୁ ଯଦୁ ଓ ଆତ୍ମାତ୍ମତା ଭିତରୁ ବାହାର ହେବା ପାଇଁ ମନ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଅହରହ “ଚାଲିଯିବି, ଚାଲିଯିବି” କରି ଲାଗିଲା ।

ଯାତ୍ରାର ଉଦ୍‌ଯୋଗ ହେଉଛି ଶୁଣି ଶମ୍ଭୁ ଅଡ଼ି ବସିବା । ସେତେବେଳକୁ ସକାଳ ସାତଟା, ଆଠଟା । ଶମ୍ଭୁ ସଂଧ୍ୟା ଆସିକ ସାରି ଖଟ୍ ଖଟ୍ ଶବ୍ଦ କରି ବାହାରି ଆସି ଡାକିଲେ, ଦୁର୍ଗା ?

ଦୁର୍ଗା ବାରଣ୍ଡାରେ ଗୋଟିଏ କଣରେ ଖୁଣ୍ଟିଟାରେ ଭରା ଦେଇ ମୁହଁ ଧୋଉଥିଲେ । ଜ୍ଞାନଦା ପାଖରେ ବସି ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲା । ଭାଇଙ୍କ ଡାକରେ ଦୁର୍ଗା ମୁଖ ବୁଲାଇଲେ ।

ଶମ୍ଭୁ କହିଲେ, ଏବେ ତ ତୁମମାନଙ୍କର ଯିବା ହୋଇ ପାରିବ ନି ।

— କାହିଁକି ଭାଇ ?

— କାହିଁକି ଭାଇ ! ତୋ ପାଇଁ କଥା ଦେଲ ମୁଁ ମିଥ୍ୟାବାଦୀ ହେବି ନା କଥଣ ? ସେ କଥା ହେବ ନାହିଁ ।

କଥା କ'ଣ ନଜାଣି ମଧ୍ୟ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ବୁକୁ ଭିତର ଉପଦେଶ ହେବାରେ ଲାଗିଲା, ମୁହଁ କଣ୍ଠରେ ପଟାରିଲେ — କେଉଁ କଥା ଭାଇ ?

ଶମ୍ଭୁ କହିଲେ — ଗେନିର ବିବାହ । ଆଉ ତ ମୁଁ ତାକୁ ରଖି ପାରୁନି । ତେଣୁ ଆମ ନବୀନ ସହିତ ଆସନ୍ତା ପାଳୁନ ପଞ୍ଚମ ଦିନରେ ବିବାହ ହେବ ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ଦେଇଛି । ଗହଣା-ଗାଣି ମଧ୍ୟ ମନ୍ଦ ଦେବ ନାହିଁ ବୋଲି ସେ କହୁଛି । ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ, ସବୁଦିଗରୁ ଭଲ ହେବ ବୋଲି ଦେଖିଲି କିନା ।

ଖବର ଶୁଣି ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡରେ ଯେପରି ଚକ୍ରପାତ ହେଲା । କାନ୍ଦ-କାନ୍ଦ ହୋଇ କହିଲେ —

— ମତେ ନ ପଡ଼ାରି କାହିଁକି କଥା ଦେଲ ଭାଇ ? ମୋର ଜୀବନ ଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତ ଏ ବିବାହ ହୋଇ ପାରିବ ନି ।

ଶମ୍ଭୁ କ୍ରନ୍ଦ ହୋଇ କହିଲେ ।

— ହୋଇ ପାରିବନି କହିଲେ ହେଲା ? ମୁଁ ମାମୁଁ । ମୁଁ ଯାହା କହିବି ତାହା ହେବ । ତୋ' ପାଇଁ ମୋ କଥା ଅନ୍ୟଥା ହେବ, ସେପରି ବାପର ମୁଁ ପୁଅ ନୁହେଁ । ଜାଣିଛୁ ?

ଏଥରକ ଦୁର୍ଗା ପ୍ରକୃତରେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । କହିଲେ —

— ନା, ଭାଇ, ଝିଅର ବିବାହ ମୁଁ ମରିଗଲେ ମଧ୍ୟ କରାଇ ଦେବି ନାହିଁ । ମୋ ପାଇଁ ତୁମେ ମୋତେ ଚିନ୍ତା କର ନାହିଁ, ଭାଇ ।

ଏ କାନ୍ଦଣା ଦେଖି ଶମ୍ଭୁ ମହାବିରକ୍ତ ହୋଇ ଦାନ୍ତ ଖଜାରି କହିଲେ, “ଶୁଭ କର୍ମରେ ମିଛରେ କାନ୍ଦେନା ଭେଁ ଭେଁ ହୋଇ । ଯାହା ହେବାର ନୁହେଁ, ଯାହା ପାରିବି ନାହିଁ —

ରଙ୍ଗମଞ୍ଚରେ “ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା” ମାଉଁଙ୍କର ଏହି ସମୟରେ ଆବିର୍ଭାବ ହେଲା । ଦୁଇ ହାତ ଗୋବର ସାଲୁବାଲା । ବୋଧହୁଏ ସେତେବେଳେ ଗୁହାଳ ଯୋଡୁଥିଲା । ଅଗଣାକୁ ଆସି ସ୍ବାମୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅକସ୍ମାତ୍ ଭଙ୍ଗା କଂସା ପରି ଟାଇଁ ଟାଇଁ ସ୍ଵରରେ କରି କହି ଉଠିଲା —

— ଆଜ୍ଞା, ସୁପାତ୍ରଟି କିଏ ମ ? ଚିକିଏ ଶୁଣିଥିବା ।

ଶମ୍ଭୁ ସ୍ବାର ଗତିବିଧି ଦେଖି ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ମୁହଁ ସାହସ ବଜାୟ ରଖି କହିଲେ,

— ଯିଏ ହେଉ, ସେଥିରେ ତୋ'ର କଅଣ ଅଛି ?

“ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା” ଗୋବର-ମଖା ହାତ ଯୋଡ଼ାକ ହଳାଇ ହଳାଇ ଅଗଣା ଗୋଟାକ ନାଟିଗଲା ଯେମିତି । ସେମିତି ‘ସୁମଧୁର’ କଣ୍ଠରେ ସାରା ସାହି ସଫଳିତ କରି କହିଲା —

— ମାମୁଁ ! ମାମୁଁ ପଣିଆ ଦେଖାଇବାକୁ ବସିଛ ? ନବୀନ ସାଥରେ ବାହା ଦେବ ? ତାହାହେଲେ ଶହେଟଙ୍କା ଆଉ ତା'ଉପରେ ସୁଧ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବନି ? ସେଥିପାଇଁ ସେ ସୁପାତ୍ର ? ଆହା, ମୋ'ର ନିଜର ଭାଇ ! ମୁଁ ଜାଣିନି ! ତାଡ଼ି, ଗଞ୍ଜାଇ ଖାଇ ପାଞ୍ଚଟା ପିଲାର ମା ନିଜ ମାଙ୍କପର ଆଠମାସ ଗର୍ଭ ପେଟରେ ଲାଠିମାରି ମାରି ଦେଲା କିନା — ତେଣୁ ଏମିତି ସୁପାତ୍ର ଆଉ ନାହିଁ !!! ଗଳାକୁ ଦଉଡ଼ି ମିଳୁନି ତୁମକୁ ? ଧ୍ବକ୍, ଧ୍ବକ୍ ।

ଶମ୍ଭୁ ଭଉଣୀ ଓ ଭାଣିଜୀ ସମ୍ମୁଖରେ କ୍ରୋଧ ସମ୍ଭରଣ କରି ପାରିଲେ ନି। ପାଦରୁ ଖଡ଼୍ଗ କାଢ଼ି ଚିତ୍କାର କଲେ—

—ତୁମ୍ଭ କର, କହୁଛି। ହାରାମଜାଦୀ!

“ଫୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା”ର ଏଥରକ କ୍ଷେପି ଉଠିଲା। ସେ ଏପରି ଏକ ଭୟାବହ ଭଙ୍ଗା କରି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲା ଯେ, ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଆଖିରେ ନ ଦେଖିଲେ କେବଳ ଲେଖା ପଢ଼ି ବୁଝି ହେବ ନି। କହିଲା “କ’ଣ କହିଲ? ମୁଁ ହାରାମଜାଦୀ? ପୁଣି ତୁଣ୍ଡରେ ଧରିଲେ ନିଆଁଖୁଣ୍ଟା ଯଦି ମୁହଁରେ ଗୁଞ୍ଜି ନ ଦେଇଛି, ମୁଁ ଶମ୍ଭୁ ଘୋଷାଲର ଝିଅ ନୁହେଁ। ସେ ଆସିଛନ୍ତି ଝିଅକୁ ନେଇ ଦିନ ଦୁଇ ଡିନିଟା କଟାଇ ପେରିଯିବେ, କାହିଁକି ତୁମେ ତାକୁ ଦିନରାତି ଭୟ ଦେଖାଇବ? ଆଜିଷ ପନିକଟା ମୋର ଦେଖୁ ରଖ। ଶକା ଭିଣୋଇ ଦୁହଁକର ଏକା ସାଥରେ ନାକ କାନ କାଟି ଦେଇ ଯାଇ ଛାଡ଼ିବି। ମୋ ନାଆଁ ଭାମିନୀ, ମନେ ରଖୁଥା।”

ସେ ମୂର୍ତ୍ତିର ସାମନାରେ ଶମ୍ଭୁ ଆଉ କଥା କହିଲେ ନି। ଘର ଭିତରେ ପଶିଗଲେ।

‘ଫୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା’ ତାପରେ ଦୁର୍ଗା ଆଡ଼େ ମୁହଁ ଫେରାଇ କହିଲା, “ସେ କଣ ସହଜ କହୁ କି ଭଉଣୀ! ତୁମେ ଆସିଲା ଦିନଠାରୁ ଚାଲିଛି ଚକ୍ରାନ୍ତ— ଜିମିତି ସୁନାଖଡ଼ିକାଟିକୁ ମାଙ୍କଡ଼ ହାତରେ ଦେଇ, ଉଧାର ଶୁଝି ଜମି ମୁକୁଳେଇ ନେବ। ଆଉ ପୁଣି କହୁଛି— ମାମୁଁ ମୁଁ!!!

ଚିକିଏ ଦମ୍ ନେଇ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା—

—କହିଲେ ତୁମେ ମନ କଷ୍ଟ କରିବ, ତେଣୁ କହିଲିନି ଭଉଣୀ। କହିଲି, ଝିଅଟା କରରେ ମଲା-ଗଲା ଅବସ୍ଥା— ଗୋଟାଏ ଭଲ ତାନ୍ତ୍ର ତାକ। କହିଲା, ଏତେ ପଇସା ନାହିଁ ମୋଠର। ସମ୍ଭଳ ଭିତରେ ସମ୍ଭଳ ଥିଲା ମାଙ୍କେ ରୂପା ଅଣ୍ଟାସୂତା। ତାକୁ ବନ୍ଧା ଦେଇ ତାନ୍ତ୍ର ତାକି ଆଣିଲି। ଆଉ ଇଏ କ’ଣ କହୁଛି ନା, ଯାହା ଖୁସି କରିବି— ମୁଁ ମାମୁଁ!! ମୁହଁ ଫୋଡ଼ା!! ମୁଁ ବଞ୍ଚୁ ଥାଉ ଥାଉ ଭୟ କଅଣ ଭଉଣୀ? ଆଜି ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରି ଦେଉଛି, ତୁମେ ଘରକୁ ଯାଇ ଝିଅର ବାହାଘର କର। ବାହା ଦେଇ ସାରି ଯେତେବେଳେ ମନ ହେବ ପୁଣି ଆସ।

ଦୁର୍ଗା ଖୁଣ୍ଟକୁ ଭାରା ଦେଇ ସେମିତି ବସି ରହିଲେ। ତାଙ୍କର ଦୁଇ ଆଖି ଦେଇ ଖାଲି ଲୁହ ଗଡ଼ି ପଡ଼ୁଥିଲା ଝରଝର ହୋଇ।

“ଫୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା” ସ୍ବର କିଞ୍ଚିତ୍ ନୀଟ କରି ଅଦୃଶ୍ୟ ସ୍ବାମୀକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି କହି ଲାଗିଲା, “ଅନାଥ ବୋଲି ତା’ ଉପରେ କୁଳମ କରିବ କାହିଁକି? ଉପରେ ରାଗବାନ ନାହାନ୍ତି? ମୁଁ କହିଲି, ଯାହା ତୁମର ଅଛି, ତାକୁ ନେଇ ଚଳ-ପ୍ରଚଳ ହୁଅ, ଖାଅ, ଦିଅ। ପରର ଜିନିଷ ନେଇ ନିଜ ପେଟ ବଢ଼ାଇବ କଅଣ ପାଇଁ? ଭଗବାନ୍ କେବେହେଲେ ଏମିତି ଲୋକର ଭଲ କରିବେ ନି।”

ସେଦିନ ଦ୍ବିପ୍ରହର ବେଳକୁ ଯିବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା।

ଗୋରୁ ଗାଡ଼ିରେ ଉଠିବାକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଦୁର୍ଗା “ଫୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା”ର ଦୁଇ ପାଦରେ ମୁଣ୍ଡ ରଖି ତାହା ଅଣ୍ଟା ଜଳରେ ଭିଜାଇ ଦେଲେ। କହିଲେ—

— ବଡ଼ ଭାଉଜ ତୁମେ। ତୁମକୁ ତ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ପାରିବି ନି। କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ ତୁମକୁ ଯେପରି ଭଲରେ ରଖନ୍ତୁ। ମୋ ପାଇଁ ତୁମେ ତୁମର ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମାଳକ ମଧ୍ୟ ବିଜ୍ଞା କରିଦେଲା।

“ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା” ଉପର ତଳ ଦୁଇ ମାଡ଼ି ବାହାର କରି କହିଲା— ନିଆଁ ପାଉଁଶ ସେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ। ଏତିକି ଖାଲି କୁହ ଭଉଣୀ, ହାତର ଶଙ୍ଖା ପିନ୍ଧି, ସ୍ବାମୀ-ପୁତ୍ର, ଗୋ-ବ୍ରାହ୍ମଣର ସେବା କରି ଯେପରି ସେପୁରକୁ ଚାଲିଯାଏଁ। ନାହିଁ, ଆଉ ଏ ରୋଗଣା ଦେହରେ ଠିଆ ହୁଅ ନାହିଁ। ଗାଡ଼ିରେ ବସ। ଗେନି, ମାମୁଁ ମାଉଁଙ୍କ ଘରେ ଅନେକ କଷ୍ଟ ପାଇ ଗଲୁ ମା, କିନ୍ତୁ ଆଉ ଅରେ ଆସିବୁ। ଭୁଲିବୁ ନି ଯେମିତି!

କହି ତା’ ହାତରେ ଜୋର କରି ଯୋଡ଼ିଏ ଟଙ୍କା ଗୁଞ୍ଜି ଦେଲା।

ଗାଡ଼ି ଛାଡ଼ିବା ପରେ ଦୁର୍ଗା ଆଖି ପୋଛି ପୋଛି କହିଲେ — ନ ବୁଝି ନ ସୁଝି ଅନେକ ଅପରାଧ ତୋ ପାଦତଳେ କରିଗଲି ଭାଉଜ। ମୋତେ କ୍ଷମା କର।

“ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା” ଆଉ ସମସ୍ତ ମାଡ଼ୀ ବିକଶିତ କରି ହସିଲା ନାହିଁ। ବରଂ ଚଟ୍ କରି, ଆଖିରୁ ବିନ୍ଦୁ ଲୁହ ପୋଛି ଦେଇ କହିଲା— ପୋଡ଼ା କପାଳ! ଅପରାଧ ତ ସବୁ ଆମର ହେଲା ଭଉଣୀ! ଆଲୋ ଗେନି, ମାମୁଁ ମାଉଁଙ୍କ ଉପରେ ରାଗିବୁ ନି ଟି। ଆସନ୍ତା ବର୍ଷ ଆମପଣସ ଦିନକୁ ତୋତେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ରହିଲା। ଛାଇକୁ ସାଥରେ ନେଇ ଅରେ ଆସିବୁ ମା।

କହି ହାତ ପାପୁଲି ପଛ ପଟେ, ଭାମିନୀ ଆଉ ଦି’ ଧାର ଲୁହ ପୋଛିଲା।

ଛଅ

ସମ୍ଭାଦ ଦେବାର ପ୍ରୟୋଜନ ନ ଥିଲା ବୋଲି ଦୁର୍ଗା ଚିଠି ନ ଦେଇ ଆସିଥିଲେ। ସ୍ବାମିଦାସ ଚେହେରା ଦେଖି ଜେଠେଇ ହସି ହସି ବେଦମ୍। ଆଲୋ ଏ ଗେନି, ତୋ’ର ଗାଲ ଯୋଡ଼ିକ ମାରି ପିଟି ଭିତରକୁ ପୂରୋଇ ଦେଲା କିଏ ଲୋ? ଏମା, କି ଘୁଣା! ମୁଣ୍ଡ ଚନ୍ଦା ହେଲା କେମିତି ଲୋ? ଏ ସାନ ବୋହୂ ଶାଘ୍ର ଆ, ଶାଘ୍ର ଆ, ଆମ ସ୍ବାମିଦାସ ସୁନ୍ଦରାକୁ ଅରେ ଦେଖି ଯା। ଦିହର ଟମଡ଼ା ମଧ୍ୟ ତୋ’ ମାମୁଁ ମାଉଁ ଚିଆଁ ମାରି ମାରି ପୋଡ଼ି ପକାଇଲେ କିଲୋ?

ସ୍ବାମିଦାସ ତୁମ୍ଭ କରି ମୁଣ୍ଡ ପୋତି ବସି ରହିଲା। ଖୁଡ଼ୀ ଆସିଲା କ୍ଷଣି ଉଠି ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରି ପାଦଧୁଳି ନେଲା।

ଖୁଡ଼ୀ ଶିହରି ଉଠିଲେ—

ଏମିତି କ’ଣ ହୋଇ ଯାଇଛି ଲୋ?

ଜେଠେଇ ଗିରି ଅତ୍ୟୁକ୍ତି କଲେ ନାହିଁ। କହିଲେ, ବାଉଁଶ ବଣର ପେଟିନୀ। ଅନ୍ଧାରରେ ଦେଖି ଦେଲେ ଛନକା ପଶିଯିବ।

କହି ଖୁଲୁଖୁଲୁ ହସି ଲାଗିଲେ।

ଆଜି କିନ୍ତୁ ସାନ ଯାଆ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଲେ ନାହିଁ। ସେ ଆଉ ଯାହା ହୁଅନ୍ତୁ, ସନ୍ତାନର ଜନନୀ ତ। ଝିଅର ଏଇ କଳାକସାର ପାଣ୍ଡୁର ମୁଖ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ତାଙ୍କର ମାଆ ପ୍ରାଣ ଯେପରି ଶତପା ବିଦାର୍ଣ ହୋଇଗଲା। ପାଖରେ ବସି ତା’ ମୁଣ୍ଡରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଇ, ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ରୋଗ କଥା ଶୁଣି ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, “କାହିଁକି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେରି ଆସିଲୁ ନି ମା ସେତିକି ବେଳେ? ମୁଁ ତ ତୁମମାନଙ୍କୁ ଆସିବାକୁ ମନା କରିନି। ମାଆ କାହାନ୍ତି?”

— ମା’ର ଗାଡ଼ିରୁ କ୍ଳର — ଘରେ ଶୁଆଇ ଦେଗଛି।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କହିଲେ — ହବ ନି? ହଜାର ହେଲେ ବି ତ ମୁଁ ବଡ଼ ଯାଆ, ଏତେ ତେଜ ଦେଖାଇ ଚାଲିଗଲେ ସହିବ?

ସାନ ଯାଆ ଜ୍ଞାନଦାର ହାତ ଧରି ତା’ ମାଆକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ଉଠି ଠିଆ ହେଲା। ବଡ଼ ଯାଆଙ୍କର ଏଇ ନିତାନ୍ତ ଉପରେ ପଡ଼ି କରୁକଥା ଏତେ ଖରାପ ଲାଗିଲା ଯେ ସେ ସହ ପାରିଲା ନାହିଁ।

— ନାନୀ, ବର୍ଷେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ମଧୁ-ସଂକ୍ରାନ୍ତି ବ୍ରତ କର। ଆଉ ଜନ୍ମରେ କେଜାଣି ଅବା ମୁହଁଟା ଟିକିଏ ଭଲ ହେବ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଏହି ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ମନ୍ତବ୍ୟରେ କ୍ରୋଧ ଓ ବିପ୍ଳୟରେ ହଠାତ୍ ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ। କିନ୍ତୁ ପରକ୍ଷରେ ତାହା ସ୍ୱରରେ ଗର୍ଜି ଉଠିଲେ —

— ତେବେ ଭଲ ଲୋ ସାନ ବୋହୂ, ବନ୍ଧୁତ ଭଲ। ଏତେ କାଳପରେ ମଝିଆଁ ଯାଆକୁ ଦେଖି ଶୋକ ଉଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି! କେତେ ତୁଙ୍ଗ ତୋତେ ଜଣା ଲୋ ମାଆ!

ଛୋଟ ବୋହୂ ଜବାବ ଦେଲେ ନାହିଁ। ଜ୍ଞାନଦାର ହାତ ଧରି ଆଉ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲେ। କିନ୍ତୁ ସେ ଯିବାଟା ଜ୍ଞାନଦା ପକ୍ଷରେ ପୂରା ମାରମ୍ଭକ ହୋଇ ଉଠିଲା। କାରଣ ତାଆ ମାଆ ଓ ତା’ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏମିତି ତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମଞ୍ଜରୀର ବିଦ୍ରୋହ ସାମା ନଥିଲା। କିନ୍ତୁ ସାନ ବୋହୂର ବ୍ୟବହାରରେ ସେ ବିଦ୍ରୋହ ଆହୁରି ବଢ଼ିଗଲା।

ହରିପାଲରେ ଥିଲାବେଳେ ଦୁର୍ଗା କ୍ଳର ଆସିଲେ ଶୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି। ଛାଡ଼ିଲେ ଉଠି ଚାଲିବୁଲ କରନ୍ତି। ବଳ ପାଇଲେ ସ୍ନାନ ଆନ୍ଧିକ ସାରି ଓଳିଏ ରାତ ଗଢ଼ିଏ ଖାଆନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଏଠାକୁ ଆସିଲା ପରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ଅବସ୍ଥା ଉପୁଜିଲା। ସାହି ଝିଅମାନେ ଅହୋରାତ୍ର ସହାନୁଭୂତି ଦେଖାଇ ଦେଖାଇ ଦୁଇ ଚାରିଦିନ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶର୍ଯ୍ୟାଶାୟୀ କରାଇଦେଲେ। ନୀଳକଣ୍ଠ ମୁଖାର୍ଜୀ ମହାଶୟକର ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ଦେଖି ସତେ ଯିମିତି ଆକାଶରୁ ଖସି ପଡ଼ିଲେ। ଆଖି ଉପରକୁ ଖୋଷି ଦେଇ କହିଲେ ଏ କଣ କରୁଛ ମଝିଆଁ ବୋହୂ? ଝିଅର ବାହା ଦେବ କେବେ? ତାକୁ ଯେ ଆଉ ଚାହିଁ ସହୁନି।

ଦୁର୍ଗା ଶ୍ରାନ୍ତ ଆଖି ଦୁଇଟି ନିମାଳିତ କରି କ୍ଷୀଣକ୍ଷଣରେ କହିଲେ, କେଜାଣି ପିଉସା, କେବେ ଭଗବାନ୍ ମୁଖ ତେକି ଚାହିଁବେ?

— ତା’ତ ଜାଣି ନି ମା! କିନ୍ତୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ହେବ ତ। ଭଗବନା ତ ଆଉ ବର କୁଟାଇ ଆଣି ଦେଇ ଯିବେ ନି।

ଦୁର୍ଗା ଆଉ ଜବାବ ଦେଲେ ନାହିଁ।

ଏକ ମିନିଟ୍ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରି ସେ ପୁନରାୟ କହିଲେ —

— ଆଲୋ, ବାପଘରକୁ ଯାଇଥିଲୁ। ଭାଇ କିଛି ଯୋଗାଡ଼ କରି ଦେଲେ ନାହିଁ? ଦିଅର କଅଣ କହୁଛି ?

— ଭଗବାନୁ ଜାଣନ୍ତି।

କହି ଦୁର୍ଗା କର ଲେଉଟାଇ ଶୋଇଲେ।

ଘଣ୍ଟା କେତେକ ପରେ ଆଦରିଣୀ କୁଲି ଆସି ଦୁଆର ବନ୍ଧର ଆରପଟେ ଠିଆ ହୋଇ କହିଲା

— ଏ ଓଳି କିମିତି ଅଛ ମଝିଆଁ ଭାଉଜ ?

ଜ୍ଞାନଦା ଶଯ୍ୟାର ଏକ ପ୍ରାନ୍ତରେ ବସି ମାଆର ପାଦରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଉଥିଲା। କହିଲା, “କ୍ଷୁଦ୍ର ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛାଡ଼ିନି ପିଉସୀ ମା।”

ଦୁର୍ଗା ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଚାହିଁଲେ। କହିଲେ —

— ବସ ଆଦରିଣୀ।

— ନାହିଁ ଭାଉଜ, ବେଳ ହେଲା। ଆଉ ବସିବି ନି। କ’ଣ କହୁଥିଲି କି ଭାଉଜ, ଯାହାକୁ ହେଲେ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦିଅ। ଆଉ କୁଛ କୁଛ କର ନି। କହିବା କଥା ନୁହେଁ— ସେତେବେଳେ ତଥାପି ଝିଅଟାର ଟିକିଏ ଶ୍ରୀ ଥିଲା। କିନ୍ତୁ ମାଲେରିଆ ଜ୍ୱରରେ ପୋଡ଼ଖୁଣ୍ଟା ହୋଇ ଯାଇଛି ଯେମିତି। ହଁ ଲୋ, ଗେନି, ସାମନା ବାଳତକ ଉପୁଡ଼ି ଗଲା ବୋଧହୁଏ ?

ଜ୍ଞାନଦା ମୁହଁ ପୋତି ନୀରବରେ ବସି ରହିଲା। ଆଦରିଣୀ କଣ୍ଠସ୍ୱର ମୃଦୁ କରି କହିଲା, ଶୁଣୁଛି ଆଉ ସାହିର ଗୋପାଳ ଭଟ୍ଟଚାର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ଥରେ ବାହା ହେବ ନା କଅଣ। ଥରେ ଅନାଥକୁ ପଠାଇ ଖବର ନେଉନ ଭାଉଜ।

— ଆଛା କହିବି। କହି ଦୁର୍ଗା ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ପୁଣି ଥରେ କାନ୍ଦ ଆଡ଼କୁ ମୁହଁ କରି ଶୋଇଲେ।

ଏମିତି କେତେ ଲୋକ ଯେ କେତେ ହିତୋପଦେଶ ଦେଇଗଲେ, ତା’ର ସଂଖ୍ୟା ରହିଲା ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ଯାହା ପଥ ଚାହିଁ ଦୁର୍ଗା ଅନୁକ୍ଷଣ ଉତ୍କର୍ଷ ହୋଇ ରହିଥିଲେ, ତାହାର ଦେଖା ମିଳିଲା ନାହିଁ। ନା ଆସିଲା ଅତୁଳ, ନା ଆସିଲା ତା’ର ମାଆ।

ଛୋଟ ଯାଆର ଦୟା ମାୟା ଥିଲା; କିନ୍ତୁ ସେ ଭାରି ଅଳସୋଇ, ସେଥିରେ ପୁଣି ଅନ୍ତଃସଦ୍ୱା। ସୁତରାଂ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନଦାକୁ ତାଙ୍କି ଯେତେବେଳେ କହିଲେ, “ଝିଅ, ରୋଗ ବୋଲିତ ଆଉ ଚରିକାଳ ଚଳିବ ନି। ମାନିଲି ତୋ ମାଆର ବେମାର, ସେ ପାରୁନି। କିନ୍ତୁ ତୁ ତ ଏତୁଟିଏ ହେଲୁଣି, ସକାଳେ କକେଇଙ୍କ ପାଇଁ ଭାତ ତାଳିଟିକିଏ ରାନ୍ଧି ଦେଇ ପାରିବୁ ନି?” ଘର ଭିତରେ ସାନ ଯାଆ କଥାଟା ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ଜାଣି ମଧ୍ୟ ଚୁପ୍ କରି ରହିଲା। ପର ଦୁଃଖରେ ସେ ବ୍ୟଥା ଅନୁଭବ କରେ। କିନ୍ତୁ ତା’ ବୋଲି ନିଜେ ପରିଶ୍ରମ କରି ସେ ଦୁଃଖ ଦୂର କରିବା ତାଆ ପକ୍ଷରେ ଅସାଧ୍ୟ।

ଜ୍ଞାନଦା ଚତୁଃଶୀର୍ଷ ରାଜି ହୋଇ ମୃଦୁ କଣ୍ଠରେ କହିଲା

— ହଁ କେଠେଇ, ମୁଁ ରାନ୍ଧି ଦେବି।

ଏବେ ସୁଦ୍ଧା ପ୍ରତି ରାତିରେ ତା'ର ଜ୍ୱର ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ମାଆର ଯତ୍ନଶୀଳ କାଳେ ବଢ଼ିଯିବ, ଏହି ଭୟରେ ସେ ଏକଥା ଗୋପନ ରଖୁଥିଲା । ଦୁର୍ବଳ ନିର୍ଜୀବ ଦେହଟାକୁ ସେ ସକାଳେ ବିଛଣାରୁ ଝିଙ୍କି ଉଠାଇ ପାରୁ ନାହିଁ; ତଥାପି ଟିକିଏ ହୋଇ ଇଚ୍ଛୁକତା ହେଲା ନାହିଁ । ମୁହଁ ମଧ୍ୟ ଲମ୍ବେଇ ଦେଲା ନାହିଁ ।

ଦୁଃଖୀ ପିତାମାତାଙ୍କର କନ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ସେ ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ । ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବଡ଼ ଆଦରରେ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ପିଲାଦିନୁ ଗୁରୁଜନ ମାନଙ୍କର ଆଜ୍ଞା — ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ଯାହା ହେଉ — ନର୍କିତାରରେ ମୁଣ୍ଡପାତି ମାନି ନେବାରେ, ସେବା କରିବାରେ, ମୁହଁ ନ ପିଟାଇ ସବୁ ସହ୍ୟ କରିବାରେ, ଏ ସଂସାରରେ ତାହାର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦୀ କେହି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆଜି ସେ କେତେ ବଡ଼ ଗୁରୁ ଭାର ନିଜ ଉପରକୁ ନେଲା, ତାହା ଆଉ କେହି ନ ବୁଝୁ ପଛେ, ସାନ ବୋହୂ ବୁଝିଲେ । ସୁତରାଂ ବଡ଼ ଯାଆର ଏହି ଅନ୍ୟାୟ ଆଦେଶରେ ତା'ର ଅନ୍ତର ଜଳିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ମୁହଁ ଖୋଲି ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ସାହସ ହେଲା ନାହିଁ । ନ ହେଲେ ପାଳିର ସର୍ବ ଅନୁଯାୟୀ ତାକୁ ସକାଳୁ ଉଠି ରାନ୍ଧିବାକୁ ପଡ଼ିବ ।

ତା' ଆରଦିନ କଳେଇ ଗାଧୋଇ ସାରି ଆସିବାର ଦେଖି ଜ୍ଞାନଦା ଭାତ ଆଳି ନେଇ ଯାଉଥିଲା ବେଳେ କୁଆଡୁ କେଜାଣି ଜେଠେଇ ଧାଇଁ ଆସିଲେ ।

— କୁଆଡ଼େ ଯାଉଛୁ ଲୋ ଗେନି ?

ଜ୍ଞାନଦା ଅତମତ ହୋଇ କହିଲା — କଳେଇ ଗାଧୋଇ ସାରି ଆସିଲେ ଯେ...

— ସେଥିରେ ତୋ'ର କ'ଣ ଅଛି ? କହି ଜେଠେଇ ବଡ଼ ପାଟିରେ ଟିକ୍କାର କରି ଉଠିଲେ ।

— ଭାତ ବାଡ଼ି ନେବାକୁ ମନା କରି ନଥିଲି ତତେ ? ତୋ' ହାତରୁ ପୁରୁଷ ଲୋକ ଭାତ ଖାଇ ପାରିବ କି ଲୋ ?

ଦୁର୍ଗା ସେତିକିବେଳେ ଉଠି ଘର ସାମନାରେ ବସିଥିଲେ । ପାଟିତୁଣ୍ଡ ଶୁଣି ଭୟରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଛୋଟ ବୋହୂ ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ାରିଲେ ।

— କ'ଣ ହେଲା ନାନୀ ?

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କାହା ପ୍ରତି ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନ କରି, ସେହି ନିର୍ବାକ୍, ନିଷ୍ପନ୍ନ ଝିଅଟିକୁ ଡିରସାର କରି ଲାଗିଲେ । “ରାତଥାଳି ନେଇ ନିଜେ ଗଲେ, କଳେଇ ସତେ ଯେମିତି ଖୁସି ହୋଇ ମୁଣ୍ଡରେ ଥୋଇ ନାଡ଼ିବେ — ରାଜପୁତ୍ର ଖୋଟି ଆଣି ବାହାଦେବେ ! ଏଇ ବୟସରୁ କି ମନ-ଧରା ଶିଖୁଲୁଣି ଲୋ ମା !

କହି ଆଳିଚା ତା' ହାତରୁ ଛଡ଼ାଇ ନେଲେ ।

ଦୁର୍ଗା ସହସ୍ର ଢ୍ଵାଳାରେ ଜ୍ରମଣୀ ଅସହିଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ; ଝିଅକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ —

— ପୋଡ଼ା ମୁହଁ ! ଗୁରୁଜନମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବୁ ନି ଯଦି, ତୋ'ର ମରଣ ହେଉନି କାହିଁ ?

ଜ୍ଞାନଦା ନୀରବରେ ରୋଷାଈଘର ଗିତରକୁ ଚାଲିଗଲା । ଥରେ କହିଲା ନାହିଁ ଯେ ଏ ବିଷୟରେ ତାକୁ କେହି ନିଷେଧ କରି ନାହାନ୍ତି । ମୁହଁ ଟେକି ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ସେ ବୋଧହୁଏ ଜାଣେନି ।

ପ୍ରତିବାଦ ଯେ କରି ପାରି ଆସାନ୍ତା, ସେ ସାନ ବୋହୂ। କିନ୍ତୁ ସେ ବଡ଼ ଯାଆକୁ ଚିହ୍ନେ ବୋଲି କଥା କହିଲା ନାହିଁ। ବଡ଼ ଯାଆ ଯେପରି ମୁଖରା, ସେପରି ଆତ୍ମ-ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ଜ୍ଞାନ-ଶୂନ୍ୟା। ମୁହଁ ଉପରେ ତା'ର ସହସ୍ର ଦୋଷ ଦେଖାଇଦେଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଲଜିତ ହେବ ନାହିଁ, ବରଂ ଅଧିକତର ନିଷ୍ଠୁର ହୋଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦେବ ଜାଣି ସାନ ବୋହୂ ନୀରବରେ ଜ୍ଞାନଦାର ଅନୁସରଣ କରି ରୋଷାଈଘରକୁ ଆସି ଦୋହ ଓ ଯଦ୍ବରେ ତା' ହାତଟି ଧରି କହିଲେ — ଡେଫେଇର କଥାଟା କାହିଁକି ଶୁଣିଲୁ ନି ମା !?

ଏତେବେଳେ ଯାଏ ଏତେ କଠୋର ଲାଞ୍ଜନା ସେ ସହିଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଏଇ ସ୍ନେହର ଅନୁଯୋଗ ସହି ପାରିଲା ନାହିଁ। ଥରେ ମାତ୍ର ଆଖି ଟେକି ଖୁଡ଼ାର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ସେ ତା'ର ପାଦତଳେ ଲୋଟି ପଡ଼ିଲା —

‘ମୋତେ କେହି ନିଷ୍ପେଷ କରି ଦେଉନି ଖୁଡ଼ୀ’ କହି ଉଛୁସିତ ହୋଇ କାନ୍ଦି ପକାଇଲା।

ଖୁଡ଼ୀ ପାଖରେ ବସି ତା' ଆଖି ପୋଛି ଦେଲା। କିନ୍ତୁ କ'ଣ କହି ଏ ଝିଅଟିକୁ ସାବୁନା ଦେବ, ସେ ଭାବି ପାରିଲା ନାହିଁ।

ଏମିତି ଭାବରେ ଏହି ଶ୍ରୀହୀନା ଅନୁତା ଜନ୍ମାନ୍ତର ଦିନ କଟିବାକୁ ଲାଗିଲା। ଘରେ ବାହାରେ, ଆତ୍ମୀୟ ପର ସମସ୍ତେ ମିଶି ଅନୁକ୍ଷଣ କେବଳ ଲାଞ୍ଜନା ଦେଇ ଲାଗିଲେ। କିନ୍ତୁ ପରିତ୍ରାଣ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଚିକିଏ କଲେ ନାହିଁ।

ସାତ

ଆଜିକାଲି ହାତ ଧରି ନ ଉଠେଇଲେ, ଦୁର୍ଗା ପ୍ରାୟ ଉଠି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି। ଝିଅଟି ଛଡ଼ା ତାଙ୍କର ଆଉ କେହି ଭରସା ନଥିଲେ। ତେଣୁ ସହସ୍ର କାମ ଭିତରେ ଝିଅ ଯେତେବେଳେ ଯମିତି ମାଆ ଘରେ ପଶି ତାଙ୍କ ପାଖରେ ବସେ। ଆଜି ସକାଳେ ସେମିତି ଚିକିଏ ପୁରୁସର ପାଇ ସେ ପାଖରେ ବସି ମାଆ ପିଠିରେ ହାତ ବୁଲାଇ ଦେଉଥିଲା। ସହସା ଗୋଟାଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁପରିଚିତ କଣ୍ଠସ୍ବର ଶୁଣି ତା'ର ବୁକୁଡ଼ିତର ଧଡ଼ଧଡ଼ କରି ଉଠିଲା।

ସେ ଦିନ ଦୋଳ। ଅତୁଳ ଗାଆଁକୁ ଆସିଥିଲା ଛୁଟିରେ। ସାହିର ଚିନିଚଣ ସାଙ୍ଗକୁ ଧରି ରଙ୍ଗ ବୋଲି ହୋଇ, ପକେଟରେ ରଙ୍ଗ ପୂରାଇ ‘ମାଉସୀ’ ‘ମାଉସୀ’ ଡାକି ସେ ଘରେ ପଶିଗଲା।

ଦୁର୍ଗା ତନ୍ତ୍ରୀ ଆଉ ଜାଗରଣ ମଝିରେ ଦିନସାରା ଆଛନ୍ନ ହୋଇ ପଡ଼ିଆଆନ୍ତି। କଣ୍ଠସ୍ବର କାନରେ ପଶିଲେ, ମାଆ କାଳେ ସଜାଗ ହୋଇଯିବେ। ଏହି ରାୟରେ ଜ୍ଞାନଦା ଦ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠିଲା। ମନେ ମନେ ଦୁର୍ଗା ଯେ ଏଇ ଲୋକଟିର ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିଛନ୍ତି, ସେ ତାହା ଜାଣି ନଥିଲା। ଅଥଚ ତାଙ୍କର ସେହି ସ୍ବାଭାବିକ ଯୌର୍ଯ୍ୟ, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ, ଆତ୍ମସମ୍ମାନ ଆଉ ଯେମିତି ନଥିଲା। ବୁଦ୍ଧି ବିବେଚନା କିପରି ଯେପରି ଦୁର୍ବଳ ବିକୃତ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା। ଯେଉଁ ମାଆ ତା'ର କଳିକଳିଆ ଦେଖିଲେ ଶକିତ ହୋଇଯାଉଥିଲେ ସେ ଆଜିକାଲି ସେଥିପ୍ରତି ବିମୁଖ ନୁହନ୍ତି। ଏହା ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛି। ସୁତରାଂ ମା' ଆଉ ଅତୁଳ ଦୁହେଁ

ଦେଖା ହେଲେ ଗୋଟାଏ ଆଜି ଅଶୋଭନୀୟ କଳହ ଯେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ, ଏକଥା ତା'ର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଆଜି ତାକୁ ସତେ ଅବା କହିଦେଲେ ।

କ'ଣ କଲେ, ଏ ବିପଦ ଏଡ଼େଇ ଦେଇ ହେବ ଭାବି ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲା, ପାଦ ଟିପି ଟିପି ଉଠି ଯାଇ ସେ ଜବାଟ ବନ୍ଦ କରିବାକୁ ଯାଉଛି, ମା କହିଲେ

— ଜ୍ଞାନଦା, ଅତୁଳ କଥା କହୁଥିଲା ନା ?

ଜ୍ଞାନଦା ଫେରିଆସି କହିଲା — କେଜାଣି ମା, ସେ ନୁହନ୍ତି ବୋଧହୁଏ ।

— ହଁ, ହଁ, ସେ ନିଶ୍ଚୟ । ଗଲୁ ଟିକିଏ ଦେଖୁ ଆସିବୁ । ଯୁକ୍ତି କଲେ ମା' ରାଗିଯିବେ ଏକଥା ଜ୍ଞାନଦା ଜାଣେ । ତେଣୁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଉଠି ଯାଇ ଉଁକି ମାରି ଦେଖିବାର ଦେଖାକଲା । କିନ୍ତୁ କିଛି ଦିଶିଲା ନାହିଁ । କେବଳ ବାରଣ୍ଡାର ସେପାଖେ ଅନେକଙ୍କ ଭିତରେ ଅତୁଳର କଣ୍ଠସ୍ଵର ଶୁଣାଯାଉଥିଲା । ଏତିକି ଖବର ସେ ମାଆକୁ ଦେଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରାଳରୁ ଅତୁଳର ମୁହଁଟି ଦେଖିବାର ଲୋଭ ଯେପରି ତାକୁ ଠେଲି ନେଇଗଲା ।

ସେ ନିଶ୍ଚୟରେ ଆଗେଇ ଆସି ଗୋଟାଏ ଖୁଣ୍ଟର ଆଡୁଆଳରୁ ଦେଖିଲା, ଅତୁଳ ବଡ଼ ମାଉସୀ (ଜେଠେଇ)ଙ୍କର ପାଦରେ ମୁଠାଏ ଅବୀର ଥୋଇ ହସୁଛି । ସାହିର ପିଲାଏ ତା'କୁ ଦେଖୁ ସେହପରି କରୁଛନ୍ତି ।

ସାନ ବୋହୂ ନ ଥିଲେ । ଟିକିଏ ଦେହରେ ବ୍ୟଥା ହେତୁ ଆଜି ସେ ନିଜ କୋଠରୀ ଭିତରୁ ବାହାରି ନାହାନ୍ତି । ଫେରିବ ଫେରିବ ଭାବି ଜ୍ଞାନଦାର ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ବୋଧହୁଏ ବିଳମ୍ବ ହେଉଥିଲା, ଅବସ୍ଥାର, ବକ୍ରାହତ ପ୍ରାୟ ଦେଖିଲା, ମାଆ ହଲି ଦୋହଲି ସେଇ ଆଡ଼କୁ ଆସୁଛନ୍ତି ।

ଛୁଟି ଯାଇ ଦୁଇ ହାତରେ ଧରି ନେଇ ବ୍ୟାକୁଳ କଣ୍ଠରେ କହିଲା — ଯାଅ ନି ମା, ଫେରି ଚାଲ ।

ଦୁର୍ଗା ଚକ୍ଷୁ ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ କରି କହିଲେ — କାହିଁକି ?

— କାହିଁକି ମୁଁ ଜାଣେ ନି ମା । ଆଉ ତ ଆଶା ନାହିଁ —

'ମୋତେ ଛାଡ଼ ହତଭାଗୀ — ଛାଡ଼ିଦେ' କହି ଅମାନୁଷିକ ବଳ ପ୍ରୟୋଗ କରି ଦୁର୍ଗା ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ନେଇ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ଜ୍ଞାନଦା ଜଳ କଣ୍ଢେଇ ପରି ତାକୁ ଅନୁସରଣ କରି ତାଙ୍କ ପଛରେ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଚାହିଁ ଦେଲେ —

— ମଝିଆଁ ବୋହୂ ?

ତାଙ୍କର ସେଇ କଳାକ-ସାର ମୁଖ-ମଣ୍ଡଳରେ ଶୁଧୂତ ବ୍ୟାଘ୍ରର ଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ସେହି ଦୁଇଟି କ୍ଳମନ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଦେଇ ଅତୁଳ ଭୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ଅବନତ କରିଦେଲା ।

ଦୁର୍ଗା କହିଲେ, ଅତୁଳ, ଆମେ ଡୋର କ'ଣ କରିଥିଲୁଁ ଯେ ଏମିତି କରି ଆମର ସର୍ବନାଶ କଲୁ ?

ଅତୁଳ ଜବାବ ଦେବ କ'ଣ, ଅପରାଧର ଭାରାରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ପାରିଲାନି ।

ସେଇ କାମଟା କରିଲା ପୂର୍ଣ୍ଣ । ହୃଦୟ ବୋଲି ତ ତା'ର କିଛି କେବେ ନ ଥିଲା । ସେ ଅତି ସହଜରେ ମୁଣ୍ଡ ଟେକି କହିଲା

— କାହିଁକି ? କଣ ସର୍ବନାଶ କରିଛି ସେ, ଶୁଣେ ।

ଦୁର୍ଗା କହିଲେ

— ତୁମକୁ ତା'ର ଜବାବ ଦେବି ନାନୀ ? ଯାହାକୁ କହୁଛି, ସେ ଜାଣେ ସେ କ'ଣ କରିଛି ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କହିଲା,

— ଆମେ ସବୁ ତି କୁଣ୍ଡା ଖାଇନାହିଁ ମଝିଆଣୀ; କିନ୍ତୁ ସେ କ'ଣ ତୋ ଝିଅକୁ ବିବାହ କରିବ ବୋଲି ଲେଖାପଢ଼ି କରି ଦେଇଥିଲା ଯେ, ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରକୁ ଆସି ତାକୁ ଗାଳି ଦେଉଛି । ଯା, ଘରକୁ ଯା — ପର୍ବପର୍ବାଣି ମନଖୁସି ଦିନମାନଙ୍କରେ ଆମ ଘରେ ବସି ଅନର୍ଥ ସ୍ୱପ୍ନ କରନା ।

ଅନର୍ଥ ମୁଁ କରିବାକୁ ଆସିନି ନାନୀ —

କହି ଅତୁଳ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ କହିଲେ

— କିମିତି ଆମର ଏଇ ଗୋଟାକ ବର୍ଷ କଟିଛି ଅତୁଳ, ତାହା ତୁ ଜାଣିନୁ, କିନ୍ତୁ ଉଗ୍ରବାନ୍ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏଇଆ ଯଦି ତୋ'ର ମନରେ ଥିଲା, କାହିଁକି ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମୟରେ କଥା ଦେଇଥିଲୁ ? କାହିଁକି ତୁ ସେଇକ୍ଷଣି କହିଲୁ ନି ?

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ରାଗିଯାଇ କହିଲା —

— ପିଲାଟାକୁ ତୁ ଉଗ୍ରବାନଙ୍କ ଦ୍ୱାହି ଦେ'ନା କହୁଛି, ମଝିଆଣୀ, ଭଲ ହେବନି । ଆମେ ବନ୍ଧୁ ଥାଉ ଥାଉ କଥା ଦେବାର ଅଧିକାର ତା'ର ନାହିଁ ।

ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ଅତୁଳ ନିଜକୁ ଅପମାନିତ ମନେ କରୁଥିଲା, ମାଉସୀର ଜୋର ପାଇ କହିଲା,

— ମୁଁ କ'ଣ ନିଜ ମନକୁ ବିବାହ କରିବି ବୋଲି କଥା ଦେଇଥିଲି ? ମୋ ପାଦ ଛାଡ଼ିଲା ନାହିଁ — ପାଦ ଉପରେ ମୁଣ୍ଡ ପିଟିବାକୁ ଲାଗିଲା — କହିଲା ବାବାଙ୍କୁ ନିଜ ମୁହଁରେ କଥା ଦିଅ । କ'ଣ କରେ ମୁଁ ? ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ମୁଁ ଲଜାରେ ମରିଯାଉଥିଲି । ତେଣୁ ପାଦ ଛଡ଼ାଇ ନେବା ପାଇଁ ଯଦି ଗୋଟାଏ କୌଶଳ କରିଥିଲି, ସେଇଟାକୁ କ'ଣ କଥା ଦେଇଥିଲି ବୋଲି କୁହାଯିବ ?

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଶୁଲ୍ ଶୁଲ୍ କରି ହସି କହିଲା —

— ଏ ମା, କି ଘୁଣାର କଥା ! ଅତୁଳ ତୁ କ'ଣ କହୁଛୁ କିରେ ? ଟୋକା ନିଜେ ତୋ' ଗୋଡ଼ ଧରି କହିଲା ମୋତେ ବାହା ହୁଅ ? ଏ ?

ଅତୁଳ କହିଲା

— ସତ କି ନା, ତାକୁ ପଚାରୁନ ? ମଝିଆଁ ମାଉସୀ ନିଜେ ଜୁହୁଛୁ, ମୋ ପାଦତଳେ ମୁଣ୍ଡ ପିଟୁଥିବାର ସେ ଦେଖୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ । ନହେଲେ, ଏଇ ଝିଅକୁ ମୁଁ ବିବାହ କରିବି ବୋଲି କହି ଆସାନ୍ତି ? ମୋତେ କ'ଣ ମରିବା ପାଇଁ ଦଉଡ଼ି ମିଳୁ ନଥିଲା ?

ଅତୁଳର ସାଥୀମାନେ ମୁହଁ ବୁଲାଇ ହସି ଉଠିଲେ ।

ଦୁର୍ଗା ପାଗଳିନୀ ପରି ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ

— ଆରେ କୃତଗ୍ନ ! ଦଉଡ଼ି ମୁଁ କଣ ଦେବିରେ ! ତୁ ଯା' ମର । ତୋ'ର ତ ମରିବା ଉଡ଼ିତ । ଯେଉଁ ଝିଅକୁ ତୁ ଏତେ ଲୋକଙ୍କ ଆଗରେ ଅପମାନ କଲୁ । ସେଇ ଝିଅ ତୋତେ ଯମ ମୁହଁରୁ ଫେରାଇ ଆଣିଥିଲା ରେ ! ସବୁ ଭୁଲି ଗଲୁ ?

ଚିତ୍ରାର ଶୁଣି ସାନ ବୋହୂ ନିଜର କଷ୍ଟ ଭୁଲିଯାଇ ପଣି ଆସିଲାବେଳକୁ ଦେଖିଲା
ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଲମ୍ପ ପ୍ରଦାନ କରି କହୁଛି

— ସତେ ନା କଅଣ ହତଭାଗୀ ? ବାହାର ମୋର ଘରୁ — ବାହାର କହୁଛି ।

ଜ୍ଞାନଦା ଠିଆ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଅଟେଡନ ପଥର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଲଜ୍ଜା,
ଘୃଣା, ଅଭିମାନ, ଅପମାନ, ଭଲ, ମନ୍ଦ ତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରୁ ନଥିଲା । ଏ ସମସ୍ତରୁ ଯେମିତି
ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଅତୀତ ହୋଇ ଯାଇ ନୀରବରେ ବଳବଳ କରି ଚାହିଁ ଠିଆ ହୋଇଥିଲା କେବଳ ।

ଏ ଅଦୃଷ୍ଟ-ପୂର୍ବ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଦେଖି ସାନ ବୋହୂ ଭୟରେ ଗୋଟାଏ ଧକାଦେଇ ଜ୍ଞାନଦାକୁ ଡାକିଦେଲା
— ଜ୍ଞାନଦା !!

ସେ ଘର ଭିତରୁ କଳିର କିଛି କିଛି ଅଂଶ ଶୁଣି ପାରିଥିଲା ।

ଜ୍ଞାନଦା କହିଲା “କଅଣ ଖୁଡ଼ା ?”

— ଆଉ କାହିଁକି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛୁ ? ତୋ ମା’କୁ ନେଇ ଘର ଭିତରକୁ ଯା ।

— ମା’, ଚାଲ

କହି ଜ୍ଞାନଦା ମାଆର ହାତ ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ତାକୁ ଘର ଭିତରକୁ ନେଇଗଲା ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କହିଲା, “ଦେଖିଲା ସାନ ବୋହୂ... ଏହାକୁ କହିନ୍ତି ବାମନ ହୋଇ ଚାନ୍ଦକୁ ହାତ ।”

ଅତୁଳ ହସିଲା ଭଳିଆ ମୁହଁ କରି କହିଲା —

ଦେଖିଲତ ସାନ ମାଉସୀ, କି ଭୀଷଣ ଲଜ୍ଜା !!

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗଜ ଗଜ ହୋଇ କହିଲା —

— ଏଡ଼େ ବକଟେ ଟୋକୀ !! ଘୋର କଳିକାଳ ହେଲା ପରା । ସାନ ବୋହୂ ଟିକିଏ
ହସି କହିଲା —

— ଘୋର କଳିକାଳ ବୋଲି ବହୁ ଯାଉଛେଁ ନାନୀ । ନ ହେଲେ ଆଉ କେଉଁ କାଳ
ହୋଇଥିଲେ, ମା ବସୁନ୍ଧରା ଲଜ୍ଜାରେ ଏତେବେଳକୁ ଦି’ଭାଗ ହୋଇଯାଆନ୍ତେଣି ରେ ଅତୁଳ !

କହି ସେ ଘର ଭିତରକୁ ଚାଲିଗଲା ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚିତ୍ରପର ତାପ୍ତର୍ଯ୍ୟ ନ ବୁଝି ପାରି ଖୁସି ହୋଇ କହିଲେ, “ସେଇ କଥା
ତ କହୁଛି ସାନ ବୋହୂ ।”

କିନ୍ତୁ ଅତୁଳର ମୁହଁ କଳା ପଡ଼ିଗଲା । ସାନ ବୋହୂର କଥାର ତାପ୍ତର୍ଯ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନ
ବୁଝିଲେ ବି ସେ ଠିକ୍ ବୁଝିଥିଲା । ତେଣୁ ଟିକିଏ ସମୟ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ବସିଯାଇ ଯେତେବେଳେ
ସେ ଉଠିଲା, ତା’ର ମନେ ହେଲା, ଏଇ ହୋଲିରେ କିଏ ଯେପରି ତା ମୁଣ୍ଡରେ
ନାରି ରଙ୍ଗ ଓ ମୁହଁରେ ଗାଡ଼ କଳାରଙ୍ଗ ବୋଲି ଛାଡ଼ି ଦେଇଛି ।

ଅସଲ କଥାଟା ଏତେ ଦିନ ଅପ୍ରକାଶ ଥିଲା ସତ, କିନ୍ତୁ ଆଉ ରହିଲା ନାହିଁ ।
ସାହିର ହିତାକାଞ୍ଚିଣୀମାନଙ୍କ କଥାରୁ ଅତିରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କ କାନକୁ କଥା ଗଳାଯେ, ଏଇ ଘରେ
ଅତୁଳ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇଛି । ଅନାଥର ବଡ଼ ଝିଅ ମାଧୁରୀ ସହିତ ତା’ର ବିବାହ ହିଁ
ହୋଇଛି । ମଧ୍ୟାହ୍ନ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରିଛି ଓ ଝିଅକୁ ଦେଖି ଅତୁଳର ଭାରି ପସନ୍ଦ ହୋଇଛି ।

ଆଠ

ମାଧୁରୀ ପିଲାଦିନରୁ କଳିକତାରେ ମାମୁଁ ଘରେ ଥାଏ। ମହାକାକୀ ପାଠଶାଳାରେ ପଢ଼େ। ଇଂରାଜୀ, ବଙ୍ଗଳା, ସଂସ୍କୃତ ଶିଖିଛି। ଗାଈବୀ, ବଜାଇବୀ, କାପେଟ ବୁଣିବା ମଧ୍ୟ ଜାଣେ। ଆଉ ମଧ୍ୟ ଶିବ ସହସ୍ରନାମ ବୋଲିପାରେ ଆଉ ସ୍ତୋତ୍ର ଆବୃତ୍ତି କରିପାରେ। ଦେଖିବାକୁ ଅତି ସୁନ୍ଦରୀ। ଏଥରକ ପୂଜାକୁ ଦି'ମାସ ପାଇଁ ଘରକୁ ଆସିଥିଲା। ସେହି ସମୟରେ ହିଁ କଥାବାର୍ତ୍ତା ପକ୍ଷୀ ହୋଇଗଲା। ଅତୁଳ ପରି ଦୁର୍ଲଭ ପାତ୍ର ଚେଷ୍ଟା କରି ସଂଗ୍ରହ କରି ହୁଏ ନାହିଁ, ପାତ୍ର ନିଜେ ଧରା ଦେଇଛି। ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମଧ୍ୟସ୍ଥି ଥିଲେ।

ଛୋଟ ବୋହୂର ଭାଇମାନେ ଅବସ୍ଥାପନ। ମା' ବଞ୍ଚିଛନ୍ତି। ଆସନ ପ୍ରସବା ଝିଅକୁ ସେ ଘରକୁ ନେଇଯିବା ପାଇଁ ଲୋକ ପଠାଇଲେ। ସାଙ୍ଗରେ ମାଧୁରୀ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲା। ମଝିଆଁ ଦେଠେଇକୁ ସେ ଅନେକଦିନୁ ଦେଖୁ ନଥିଲା। ଆସି ପ୍ରଣାମ କଲା।

— ଦୀର୍ଘଜୀବୀ ହୁଅ ମା'

ବୋଲି ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଦୁର୍ଗା ନିର୍ନିମେଷ ଚକ୍ଷୁରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ।

ସହରେ ସୁନ୍ଦରୀ। ତାହା ଉପରେ ମାଙ୍କୁ ସାଜିଗୁଡ଼ି ପଠାଇ ଦେଇଛି, ମାଙ୍କୁ କଳିକତାର ଝିଅ- ସଜାଇ ଜାଣେ। ଦିହରେ କେତୋଟି ବଜ୍ରାବଜ୍ରା ସୁନା ଅଳଙ୍କାର, ପିନ୍ଧିବାକୁ ଚଉଡ଼ା ନାଲି ଧଡ଼ିର କୁଞ୍ଚକରା ଶାଢ଼ୀ, ପିଠି ଉପରେ ବାକ ମେଲେଇ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି। କପାଳରେ ଟିପା। ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଦୁର୍ଗାର ଆଖିପତା ଆଉ ପଡୁ ନାହିଁ। ହଠାତ୍ ଗୋଟାଏ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ସହିତ ମୁହଁରୁ ବାହାରି ଆସିଲା— ଆହା, ଝିଅ ତ ନୁହେଁ ଯେପରି ସୁନା ପ୍ରତିମା। ଏବଂ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନିଜ ପାଦତଳେ ଉପବିଷ୍ଟ ନିଜର ଏଇ ମଳିନ, ଶ୍ରୀହୀନ ଝିଅଟା ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଦେଇ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ଚକ୍ଷୁ ଯେପରି ଜଳିଗଲା। ବୁଲିଯାଇ ରୁଷ୍ଟ ସ୍ୱରରେ କହିଲେ— ଆଉ ମୁଁ ଝିଅ ପେଟରେ ଧରିଥିଲି— ଯିମିତି କଲା ପେଟା।

ମାଧୁରୀ ଘରେ ପଶିବା ମାତ୍ରେ ତାହାର ରୂପ ଓ ସାଜସଜ୍ଜା ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଜ୍ଞାନଦା ନିଜେ ତ ହୀନତାର ସକୋଟରେ ମାଟି ସଙ୍ଗେ ମିଶି ଯାଇଥିଲା। ମାଧୁରୀ କହିଲା।

— ନାନୀ, ଚାଲ ନା, ଟିକିଏ ଗପ କରିବା।

ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ଜ୍ଞାନଦା ଅବ୍ୟକ୍ତ ସ୍ୱରରେ କଥଣ କହିଲା ବୁଝି ହେଲା ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ସେ ଶବ୍ଦଟା ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ହିଁ ଦୁର୍ଗା ଚିନ୍ତା ସ୍ୱରରେ କହି ଉଠିଲେ, ନିଜର ପୋଡ଼ାମୁହଁ ଲୋକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ଆଉ ଦେଖା ନା— ବସି ଥା'।

ଜ୍ଞାନଦା ନୀରବରେ ବସି ରହିଲା।

ମାଧୁରୀ ଚାଲିଗଲା। ଦୁର୍ଗା ନିତନ୍ତ ମନର ଜ୍ୱାଳାରେ ଦୁଇଟାରିଅର ଆଃ, ଉଃ କଲେ। ଜ୍ଞାନଦା ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ କହିଲା, କପାଳଟା ଟିକିଏ ଚିପି ଦେବି ମା ?

ନା

— ଔଷଧ ଟା... ..

— ଆଲୋ, ନାଉଁ, ନାଉଁ, ନାଉଁ! ଯା, ମୋ' ବିଛଣା ଉପରୁ ଉଠି ଯା' ହାରାମଜାଦୀ।
ତୋ ମୁହଁ ଚାହିଁଲେ ମୋର ସର୍ବାଙ୍ଗ ଯିମିତି ଜଳି ଯାଉଛି।

କହି ଗୋଡ଼ରେ ଝିଅକୁ ସଙ୍ଗେରେ ଠେଲିଦେଲେ।

ଜ୍ଞାନଦା ଅନେକ ସହିଥିଲା। କିନ୍ତୁ ଗୋଇଠାଟା, ସହି ପାରିଲାନି। ନିଃଶବ୍ଦରେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ତଳେ ଲୋଟିଗଲା ଓ ଆଖି ଲୁହରେ ମାଟି ଭିଜାଇଦେଲା। ଦୁଇ ହାତ ଆଗକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ଦେଇ ମନେ ମନେ କହି ଲାଗିଲା — ଉଗ୍ରବାନ୍, ମୁଁ କାହାର କ'ଣ ଦୋଷ କରିଛି ଯେ, ସମସ୍ତଙ୍କର ଚକ୍ଷୁଶୂଳ। ମୋର ରୂପ ନାଉଁ, ବସନ-ରୁଷଣ ନାଉଁ, ମୋର ବାପ ନାହିଁ, ସେ କ'ଣ ମୋ'ର ଦୋଷ? ମୋ'ର ରୋଗ-ଗ୍ରସ୍ତ ଏଇ କଳଙ୍କସାର ଦେହ, ଏଇ ଜୀର୍ଣ୍ଣ ପାଣ୍ଡୁର ମୁଖ ଯେ କାହାକୁ ଜଣକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ପାରିଲାନି ସେ କ'ଣ ମୋର ତୃଟି? ମୋତେ ବି ବାହାହେବାକୁ କେହି ନାହିଁ, ମୋର ବୟସ ବଢ଼ି ଯାଉଛି, ସେ ମଧ୍ୟ ମୋ'ର ଅପରାଧ? ପ୍ରଭୁ, ମୋର ଯଦି ଏତେ ଦୋଷ, ତେବେ ମୋତେ ମୋ ବାପାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠେଇ ଦିଅ। ସେ ମୋତେ କେବେହେଲେ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇ ପାରିବେନି।

ଜ୍ଞାନଦା! କହି ଦୁର୍ଗା କର ଲେଉଟାଇଲେ। ମାଆଙ୍କ ଡାକରେ ସେ ଧଉପଡ଼ ହୋଇ ଉଠି ବସିଲା।

— ରୋଗୀ ଦେହ! ଓଦା ମାଟିରେ କାହିଁକି ଶୋଇଛୁ ମା! କହି ଦୁର୍ଗା ଉଛୁସାରେ ନିଜେ ଉଠି ବସିଲେ।

— ଓ, ଗାଦି ଦେଇଛି ନା! କହି ଦୁଇ ହାତ ବଢ଼ାଇ ଝିଅକୁ ବୁକୁ ଉପରକୁ ଟାଣି ନେଇ କୋହ ଧରି କାନ୍ଦି ଉଠିଲେ।

ଆଜି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ହଠାତ୍ ଅନାଥ ଦୁର୍ଗାମଣି ଘରେ ପଣି ବିମର୍ଷ ମୁଖରେ କହିଲା

— ଆଜି କେମିତି ଅଇ ମଝିଆଁ ଭାଉଜ? ଆଉ, ଆଉ, ଆଉ ଉଠ ନାହିଁ। ହଁ, ଔଷଧପତ୍ର କିଛି ଖାଇବାକୁ ଚାହୁଁନ ଶୁଣିଲି। ଏମିତି କଲେ ଦେହ ଭଲ ହେବ ନି ଯେ।

କଥାଟା ସତ୍ୟ ଯଦିଓ ଔଷଧ ଯାହା ଦିଆ ହେଉଥିଲା, ତାହା ନ ତେଲେ କିଛି କ୍ଷତି ନ ଥିଲା; ତାକୁ ମଧ୍ୟ ସେ ପୁରା ଖାଇବା ଛାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ। ତାଙ୍କର ବଞ୍ଚିବାର ଆଶା ନ ଥିଲା — ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ନ ଥିଲା। କଷ୍ଟ ସ୍ବର ପ୍ରତିଦିନ ଗହ୍ବର ଭିତରେ ପଣି ଯାଉଥିଲା — ଖୁବ୍ ପାଖକୁ ନ ଆସିଲେ, ଆଜିକାଲି ଶୁଣା ମଧ୍ୟ ଯାଉ ନ ଥିଲା। ତଥାପି ଅବ୍ୟକ୍ତ ସ୍ବରରେ ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ଯାହା କହିଲେ, ଅନାଥ ବେଳକୁ ଲମ୍ବାଇ ବିଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ଶୁଣି କହିଲେ — ସେ ତ ସତ ଭାଉଜ। ବିଧବା ହୋଇ ଆଉ ବଞ୍ଚି ଲାଭ କଥା? କେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ସନ୍ତାନ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରିବ କହ। ତେବେ କଣ କି, ଆତ୍ମହତ୍ୟାଟା ନ କରି କୌଣସି ମତେ କେଜଣା ଦିନ ସଂସାରରେ ରହିବା କଥା। ତୁମର ପୁଣି ଯେମିତି ଦେହର ଅବସ୍ଥା। ସେଥିରେ ଏ ସବୁ କଥା ତୁମକୁ ନ କହିବା ଉଚିତ, କିନ୍ତୁ ନ କହିଲେ ତଳୁ ନି କିନା! ତେଣୁ କଣ କହୁଥିଲି କି — ନିଜେ ତ ଦେଖୁ ପାରୁଛ — ଚେଷ୍ଟାରେ ମୁଁ ଛୁଟି କରୁନି; କିନ୍ତୁ କି ହତଭାଗା ଝିଅଟା, କୌଣସି

ମତେ କେଉଁଠି ହେଲେ ଜୁଟୁ ନି। ଛ ସାତଟା ସମୟ — ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଭାଙ୍ଗିଗଲା — ଝିଅକୁ ଦେଖି କାହାର ହେଲେ ପସନ୍ଦ ହେଉନି।

ଦୁର୍ଗା କିଛି କହିଲେ ନି।

ଟିକିଏ ରହି ଅନାଥ ପୁଣି କହିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ — ମଝିଆଁ ଭାଇ ମରିଯିବାରୁ ତୁମେ ଆମ ସଂସାରକୁ ଆସିଛ କିନା। ଗୋକମାଳ ହେଉଛି ସେଇ ନେଇ। ନୀଳକଣ୍ଠ ମୁଖାର୍ଜୀକୁ ତ ଚିହ୍ନିଛ। ଘରଘର ବୁଲି ବେଶ୍ ଗୋକମାଳ ସୃଷ୍ଟି କରୁଛି। ତୁମ ବାହାନା କରି ମୋତେ କେମିତି ଅସୁବିଧାରେ ପକାଇବ। ଆଉ ସେମାନଙ୍କୁ ଦୋଷ ଦେବି ବା କଅଣ, ଆମେ ସବୁ ତ ଝିଅର ବୟସ ଦେଖି ପାରୁଛୁ। ସହର ଅଞ୍ଚଳରେ ବାବା ଏସବୁ ଏତେ ନାହିଁ। ଏହି ପୋଡ଼ା ଗାଆଁରେ ଆମର ଯେତେ ହାଙ୍ଗାମା — ଯେତେ ବିଚାର ଆଲୋଚନା —

କହି ଢୋର କରି ଏକ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ତ୍ୟାଗ କଲେ ସେ।

ଝିଅର ଯେ କାହାର ଭୂମିକା କରୁଛି, କେଉଁ ଦିଗକୁ ଏହାର ଗତି ତାହା ଧରି ନ ପାରି ଦୁର୍ଗା ସେମିତି ନିଃଶବ୍ଦରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ। କିନ୍ତୁ ଶୀର୍ଷ ମୁଖରେ ଏକ ଅନିଶ୍ଚିତ ଆଶଙ୍କାର ଛାୟା ପଡ଼ିଗଲା।

ଅରେ ଖଣ୍ଡିକାଶ ମାରି, ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ ଏଥର ଅସଲ କଥା ପ୍ରକାଶ କଲା ଅନାଥ; କହିଲା, ତୁମର ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ତ ସତରେ କୁଆଡ଼େ ଯିବା ଆସିବା କରିବା ଚଳିବ ନି। ସେ କଥା ମୁଁ କହୁନି। କିନ୍ତୁ କ'ଣ କହୁଛି କି ଭାଉଜ — ନିଜର ଝିଅଟି ତ ବିବାହ ଯୋଗ୍ୟା ହେଲାଣି — ତେଣୁ ମୋ'ର କହିବାର କଥା — ସବୁ ଆତୁ ତ ଚଳେଇ ନେବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମୋର — ମୁଁ କହୁଥିଲି — ଶେନିକୁ ଏହି ସମୟରେ କୁଆଡ଼େ ପଠେଇ ନ ଦେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ। ଏ ଘରେ ତ ଆଉ ତାକୁ ରଖି ହେଉନି। ବହୁତ ହଜଡ଼ଇ ହେଉଛି।

ଦୁର୍ଗାର କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠସ୍ୱର ଓଷାଧର ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ମିଳାଇଗଲା — କୁଆଡ଼େ ସେ ଯିବ ଅନାଥ ?

ଅନାଥ କହିଲା — ହରିପାଲ ଯାଉ।

ସେଠାକୁ କିମିତି ଯିବ ? ଗଲେ ବା କଅଣ ହେବ ?

ଅନାଥ ଏଥରକ ରୁଷ୍ଟ ହେଲା। କହିଲା —

— ଏ ତୁମର ଅନ୍ୟାୟ ଭାଉଜ। କେବଳ ନିଜ କଥାଟିତ ଦେଖିଲେ ଚଳିବ ନି। ଯାହା ଘରେ ଅଛି; ଅସମୟରେ ଯେ ତୁମକୁ କାନ୍ଧରେ ବସାଇନେଲା — ତା'ର ଭଲମନ୍ଦ ତ ଦେଖିବା ଉଚିତ।

ଦୁର୍ଗା ଏ କଥାର ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ। କେବଳ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ଛାଡ଼ିଲେ। ଏ ନିଃଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ଏତିକି କାମ ହେଲା ଯେ, ଅନାଥ ଗଳା ଟିକିଏ କୋମଳ କରି କହିଲା — ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ତୁମର ଟିକିଏ କଷ୍ଟ ହେବ ନିଶ୍ଚୟ। ସେ କଥା ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି। କିନ୍ତୁ ଉପାୟ କଅଣ ? ଆଉ ତୁମର ନିଜ ଦୋଷ ମଧ୍ୟ ଅଛି। ତୁମ ଭାଇଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖୁଥିଲି। ସେ ସ୍ୱୟ ଲେଖୁଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ବିବାହର ସମସ୍ତ ଯୋଗାଡ଼ ହୋଇଥିଲା। ତୁମେ କେବଳ ଗୋଟାଏ ଅସମ୍ଭବ ଆଶାରେ ଭୁଲିଯାଇ, ରାଗିମାରି ଝିଅକୁ ଧରି ଚାଲିଆସିଲ। ତା' ନକରିଥିଲେ ଆଜି ତ ସୁନ୍ଦରରେ ...

ସ୍ବଚ୍ଛନ୍ଦରେ ଯେ କଣ ହୋଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା, ସେଇଟା ଆଉ ଅନାଥ ଖୋଲି କରି କହିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗା ବୁଝିଲେ — ହଠାତ୍ ସେ କାହିଁକି ଆଜି ଜ୍ଞାନଦାକୁ ବିଦାୟ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ନେଇ ଆସିଛି । କିଛି ମାତ୍ର ହାଙ୍ଗାମା ଭିତରେ ନୟାଲ, ଗୋଟିଏ ପଇସା ଖର୍ଚ୍ଚ ନ କରି ଏହି ଦାୟରୁ ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାଇବାର ସନ୍ଧାନ ଯେତେବେଳେ ତାକୁ ମିଳିଛି ସେ ଲୋଭ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଲୋକ ଅନାଥ ନୁହେଁ ।

ସେ ଚାଲିଯିବାର କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ ଜ୍ଞାନଦା କାମଦାମ ସାରି ଘରେ ଆସି ମାଆର ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଉତ୍ତରରେ ଚମକି ଉଠିଲା । ତାଙ୍କର କୋଟର-ପ୍ରବିଷ୍ଟ ରକ୍ତଶୂନ୍ୟ ଚକ୍ଷୁ ଦୁଇଟି ଆଜି ଫୁଲି ଲାଲ୍ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଝିଅକୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରେ ତାଙ୍କର କ୍ରନ୍ଦନର ବେଗ ଏକାଥରକେ ସହସ୍ରମୁଖୀ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଇତିତରେ ପାଖକୁ ତାକି ଝିଅର ବୁକୁରେ ମୁହଁ ରଖି ଛୋଟ ଝିଅଟିଏ ପରି ସେ ସୁଁ ସୁଁ ହୋଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଅନେକ ସମୟ ପରେ କାନ୍ଦ ଯେତେବେଳେ ବନ୍ଦ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ଝିଅ କହିଲା, “ତୁ କ’ଣ ମୋତେ ଚିହ୍ନିନୁ ମା, କିଏ ମୋତେ ତୋ ପାଖରୁ ଦୂରେଇ ଦେଇ ପାରିବ ? ଏଇଟା କେଇକର ଘର ନୁହେଁ । ଏଇଟା ଆମ ଘର । ଆମ ବାବାଙ୍କ ଘର । ସେ ଖାଇବାକୁ ନ ଦେବେ ତ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ଆଉ ଲଜ୍ଜା ନ ଥିବ — ଯେମିତି ହେଉ ସେତେବେଳେ ମୁଁ ତୋତେ ଖୁଆଇ ପାରିବି ମା’ —” କହି ସେ ନିଜେ ମା’ ସାଜି ମା’କୁ ଝିଅ ପରି କୋଳରେ ଧରି ବସିଲା । କେତେ ସମୟ ପରେ ମା’ ଲୁଚି ହୋଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଝିଅ ଗଭୀର ରାତ୍ରି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତେଜ୍ଜ ରହି ଘିର କରି ପାରିଲା ନାହିଁ କି ତା’ର ସେଇ “ଯେମିତି ହେଉ” ସେତେବେଳେ କ’ଣ ହେବ ? ସେ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନ ଯେତେବେଳେ ଆସିବ, ସେ ମାଆର ଖାଇବା ପିନ୍ଧିବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କୁଆଡୁ କରିବ ।

ଜ୍ଞାନଦାକୁ ବିଦାୟ କରିବାର ପ୍ରସ୍ତାବଟା ଛୋଟବୋହୁ ଶୁଣି ପାରି ସ୍ବାମୀଙ୍କୁ ଏକାନ୍ତରେ ତାକି ନେଇ କହିଲା, ତୁମର କଅଣ ମୁଣ୍ଡ ଖରାପ ହୋଇ ଯାଇଛି ଯେ, ଭାଉଜର ପରାମର୍ଶରେ ଏହି ଅସମୟରେ ମାଆ ପାଖରୁ ଝିଅକୁ ଦୂରେଇ ଦେବାର ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇ ଆସିଲ ? କ’ଣ, ଯାହାର ଉତ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ମାରିବା ହେଉଛି ବ୍ୟବସାୟ — ତା’ର ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବେଶୀ ଦୟାମାୟା ଅଛି ।

ଯାହାହେଉ, କାମଟା ଯେହେତୁ ପୂରା ଅସମ୍ଭବ, ତେଣୁ ଅନାଥ ତୁମ୍ଭ ରହିଗଲା । ନ ହେଲେ, ଏ ସବୁ ବ୍ୟାପାରରେ ସେ ସ୍ତ୍ରୀର ବାଧ୍ୟ — ଏତେ ବଡ଼ ଦୋଷାରୋପ ତା’ର ଅତିବଡ଼ ଶତ୍ରୁମାନେ ତା’ ପ୍ରତି କରି ପାରି ନଥାନ୍ତେ ।

କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଗା ଏଇ ଶେଷ କାଳରେ ଝିଅକୁ ନେଇ ହୁଏତ ହରିପାଲ ଯାଇ ପାରିଥାଆନ୍ତେ, କିନ୍ତୁ ସେଠି ସେଇ ଯେଉଁ ପାତ୍ର ନିଜର ପାଞ୍ଚ ଛଅଟି ସନ୍ତାନର ଜନନୀକୁ ଅନ୍ଧସଂସ୍କାର ଅବସ୍ଥାରେ ଗୋଇଠା ମାରି ହତ୍ୟା କରିଛି — ତାଆରି କଥା ମନେ ପଡ଼ିଗଲେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ହେଉଥିଲା ।

ତା’ ଆଉ ଦିନ ଅନାଥକୁ ନିଜର ଶେଷ ପାଖକୁ ଡକାଇ ଦୁର୍ଗା ତା’ର ହାତ ଦୁଇଟି ଚାପି ଧରି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ,

— ଅନାଥ, ସମ୍ପର୍କରେ ବଡ଼ ହୋଇ ନଥିଲେ, ଆଜି ତୋ'ର ପାଦ ଧରି ଶିକ୍ଷା ମାଗି ଥାଆନ୍ତି ଭାଇ, ତୋ'ର ଯେଉଁଠି ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ସେଠି ଯାଇ ପଛେ ଦେଇ ଦେ— କିନ୍ତୁ ତାକୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋ ନିକଟରୁ ଦୂରକୁ ପଠେଇ ଦେ ନା ।

କହି ଜ୍ଞାନଦାର ହାତଟି ନେଇ ତା' କେଜେର ହାତରେ ରଖିଲେ ।

ଅନାଥ ହାତଟା ଟାଣି ନେଇ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲା, ପରପାଇଁ ପୁଅମୁଣ୍ଡ ଛୁଅଁ ପରି କଥା ! ମୁଁ କ'ଣ ଚେଷ୍ଟାରେ ତୁଟି କରିଛି ତାହା ? କିନ୍ତୁ ମଣାଣିର ମଡ଼ା ମଧ୍ୟ ଏ ଶକୁନିକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ ନାହିଁ । ଆଜ୍ଞା, ତୁମର ସେଇ ଯେଉଁ ବାଲା ଯୋଡ଼ାକ ଥିଲା, ତାକୁ କ'ଣ କଲ ?

— ସେ ତ ତାଙ୍କ ଶ୍ରାବ୍ଧବେଳେ ଯାଇଛି ପୁଅ ।

ଅନାଥ ହାତ ହଲାଇ କହିଲା— ତାହାହେଲେ ମୁଁ କ'ଣ କରିବି ? ପଇସାଟିଏ ବି ଦେବ ନାହିଁ ଝିଅକୁ ବି ଛାଡ଼ିବ ନାହିଁ । ତା'ମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ପାଦ ଥୋଇ ମୋତେ ବୁଡ଼ିଯିବାକୁ ତୁମେ ଚାହଁ ନା କଥା ?

କହି ରାଗିକରି ଚାଲିଗଲା ।

ସେ ଚାଲିଗଲାପରେ ଦୁର୍ଗା କିଛି ସମୟ ଛିର ହୋଇ ରହି ଅକସ୍ମାତ୍ ଝିଅର ହାତଟା ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ଠେଲି ଦେଇ କହିଲେ—

— ଏତେ ବେଳ ଯାଏଁ ବସି ରହିଛୁ ! ଦୀପ ବସାଇବୁ ନି ?

ଯେଉଁ ସବୁ ଆଲୋଚନା ଏଇ ଟିକିଏ ତଳେ ହୋଇଗଲା, ତା'ରି ଦହନ ହେତୁ ବୋଧହୁଏ ଜ୍ଞାନଦା ଟିକିଏ ଅନ୍ୟମନସ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଜବାବ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମା ଅତିଶୟ କଠିନ ହୋଇ କହି ଉଠିଲେ—

— ମରଣ ହେଉନି ତୋତେ ? ରାଜାଝିଅ ପରି ଅତିମାନ କରି ବସି ଅଛନ୍ତି ଜେମାମଣି !! ହଁ ଲୋ ଗେନି, ଏତେ ଧିରା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତୋ'ର ପ୍ରାଣ ବାହାରି ଯାଉ ନାହିଁ ? ଯଦୁ ଘୋଷର ପୁଅ ସେଦିନ ତିନି ଦିନରୁ ଭୁବରେ ମରିଗଲା— ଆଉ ତୁ ଗୋଟାଏ ପୁରା ବର୍ଷ ଜର ସାଙ୍ଗେ ଯୁଝୁଛୁ, ତୋତେ ଯମ ନେଇ ପାରିଲା ନି ? ତୁ ବୋଲି ସେଥିପାଇଁ ମୁହଁ ଦେଖାଇ ବୁଲୁଛୁ । ଆଉ ବିଏ ହୋଇଥିଲେ ମନର ଘୃଣାରେ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ମରି ସାରାଗାଣି । ଯା, ଯା, ମୁହଁ ପାଖରୁ ଦଣ୍ଡକ ପାଇଁ ହେଲେ ଦୂରେଇ ଯା ଶକୁନି, ଟିକିଏ ହେଲେ ନିଶ୍ଚିତ ହୁଏ । ଦିନ ରାତି ଜୋର ପରି ମୋ ପଛରେ ଲାଗିଛୁ'' ବୋଲି କହି ଗୋଟାଏ ଗୋଉଠା ମାରି ମୁହଁ ବୁଲେଇ ନେଲେ ।

ବାସ୍ତବିକ ମାଆଙ୍କ କଥା ସତ ଯେ, ଆଉ କେଉଁ ଝିଅ ହୋଇଥିଲେ କେବଳ ମନର ଘୃଣାରେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ସାରିଥାଆନ୍ତା । କିନ୍ତୁ ଏଇ ଝିଅଟିକୁ ଭଗବାନ କେଉଁ ଏକ ନିଗୁଡ଼ କାରଣ ହେତୁ ମା' ବସୁନ୍ଧରା ପରି ଘୃଣିଷ୍ଠ କରି ଗଢ଼ି ତୋଳିଥିଲେ । ସେ ନାରବରେ ଉଠିଯାଇ ନିୟମିତ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲା । ଏତେ ବଡ଼ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ଲାଜନା ପରେ ମଧ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ଆତ୍ମ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ ଦେବନ କହିଲା ।

— ନାହିଁ ମା', ମରିବାରୁ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଜାଣେ । କେବଳ ତୁମେ ଦୁଃଖ ପାଇବ ବୋଲି ସବୁ ସହି ବଢ଼ିଛି ।

ଘରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜାଳି, ଗଙ୍ଗାଜଳ ସିଞ୍ଚି, ଝୁଣା ଦେଇ ସେ ଆଉ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ତାପାଳି ଧରି ତୁଳସୀ ଚଉରା ମୂଳକୁ ଗଲା । ବଙ୍ଗାଳୀ ଝିଅ ପିଲାଦିନରୁ ଏଇ ଛୋଟ ଗଛଟିକୁ ଦେବତା ବୋଲି ଭାବି ଶିଖିଛି । ଏଠିକି ଆସି ସେ ଆଜି କୌଣସିମତେ ନିଜକୁ ସମ୍ମାନି ପାରିଲା ନି । ଗଳାରେ ଲୁଗାକାନି ଗୁଡ଼ାଇ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ ଯାଇ ଆଉ ଭୂଇଁ ଉପରୁ ଉଠି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦୁଇ ହାତ ଆଗକୁ ଲମ୍ବାଇ ଦେଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସାଷ୍ଟଙ୍ଗ ହୋଇ ସେ ଲୋଟି ପଡ଼ିଲା ।

— ପ୍ରଭୁ ! ଦୟାମୟ ! ଏଇ ଠାରୁ ତୁମେ ମୋ'ର ବାବାଙ୍କୁ ନେଇ ଯାଇଛ । ଏବେ ମୋ ମାଆଙ୍କୁ ଓ ମୋତେ କୋଳକୁ ନେଇ ଯାଇ ବାବାଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇ ଦିଅ ଠାକୁରେ । ଆଉ ମୁଁ ସହି ପାରୁ ନାହିଁ ।

ନଅ

ଚୈତ୍ରର ଶେଷ ବୋଲି ସାନବୋହୂ ବାପ ଘରକୁ ଯାଇ ନାହିଁ । ମାସ ଶେଷ ହେଲାବେଳକୁ ତା'ର ସାନଭାଇ ତାକୁ ଓ ମାଧୁରୀଙ୍କୁ ନେବା ପାଇଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ।

ଆଜି ଭଲ ଦିନ — ଖୁଆପିଆ ପରେ ଯାତ୍ରାର ସମୟ । ଅତୁଳ ନିଜ ଘରକୁ ଆସିଛି ଶୁଣି, ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଥିଲା ।

ଦ୍ୱିପ୍ରହର ବେଳେ ଏଇ ଦୁଇ ଯୁବକ ଖାଇ ବସିଲେ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆସି ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଲେ । ଜାଣି ଶୁଣି ସେ ମାଧୁରୀଙ୍କୁ ପରସିବାର ଭାର ଦେଇଥିଲେ । ସକାଳେ ଆଇଁଷ ଚରକାରୀ ଜ୍ଞାନଦା ଦ୍ୱାରା ରକ୍ଷେଇ ନେଇଥିଲେ — କିନ୍ତୁ ତାହା ଗୋପନରେ ! ବାହାରର କେହି ପଡ଼ାରିଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ବିନା ସଂକୋଚରେ କୁହନ୍ତି — “ମା'ଲୋ ! କି କଥା କହୁଛ ? ତାକୁ ଯେ ଆମେ ରୋଷାଇ ଘରେ ପଶିବାକୁ ଦେଉନୁ ।” ସୁତରାଂ ପରଶିବା ତା' ପକ୍ଷରେ ପୂରା ନିଷିଦ୍ଧ ଥିଲା । ତାହା ଛଡ଼ା, ନିଜର ଲଜା ହେତୁରୁ ସେ କାହା ଆଗକୁ ଆସେ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ପାରେ ବାହାର ଲୋକମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଏଡ଼ାଇ ଚଳେ ।

ଅତୁଳ ସହିତ ମାଧୁରୀର ବିବାହ ହେବ । ତେଣୁ ସୁନ୍ଦରୀ ଝିଅଟି ସର୍ବାଙ୍ଗରେ ସାଜସଜ୍ଜା ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଲଜାରେ ମଣ୍ଡି ହୋଇ ଅପତ୍ନ ହସ୍ତରେ ଯେତେବେଳେ ପରିବେଷଣ କରିବାକୁ ଯାଇ କେବଳ ଭୁଲ କରି ଲାଗିଲା — ଏବଂ ଜେଠେଇ ସମ୍ବେଦ ଅନୁଯୋଗର ସ୍ୱରରେ କେତେବେଳେ ‘ପୋଡ଼ାମୁହଁ’ କେତେବେଳେ ଅବା “ହତଭାଗୀ” କହି ହସିହସି ତାମଶା କରି କାମ ଶିଖାଇ ଲାଗିଥିଲେ — ସେତେବେଳେ ବିଶ୍ୱର ପଦ-ଦଳିତ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ତାହାରି ପାଇଁ ରକ୍ଷନ ଶାଳାର ନିଭୂତ ଏକାନ୍ତରେ ବସି ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ସର୍ବପ୍ରକାର ଆହାତ୍ୟ ସଜାଡ଼ି ଦେବାରେ ଲାଗିଥିଲା ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମାଧୁରୀର ବିବାହ କଥା ଉଠାଇଲା ମାତ୍ରେ ସେ ଦଉଡ଼ି ଯାଇ ରୋଷାଇ ଘରେ ପଶିଗଲା । ଜ୍ଞାନଦା ପଡ଼ାରିଲା — କ'ଣ ଦରକାର ଭାଇ ?

— କିଛି ନାହିଁ ନାନୀ, ମୁଁ ଆଉ ପାରୁନି । କହି ହାତରୁ ଖାଲି ଥାଳିଟା ଦୁମ୍ କରି ମାଟିରେ ନିକ୍ଷେପ କରି ଛୁଟି ପକାଇଲା ।

ପରକ୍ଷଣରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଚିହ୍ନାର କରି ଉଠିଲା ।

— ଟିକିଏ ଲୁଣ ଦେଇଗଲୁ ମା ।

କିନ୍ତୁ ଲୁଣ ନେବା ପାଇଁ ମାଧୁରୀ ଫେରି ଆସିଲା ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ପୁଣି ତାକିଲେ — କୁଆଡ଼େ ଗଲୁ, ତୋ'ର ସାନମାମୁଁ ଯେ ବସି ରହିଲେ । ତଥାପି ସେ ଫେରିଲା ନାହିଁ । ଏଥରକ ସେ ରାଗିଯାଇ ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ — କଥା କ'ଣ କାହା କାନରେ ପଶୁନାହିଁ ? ଏମାନେ ଉଠିଯିବେ ନା କ'ଣ ? ତଥାପି ମାଧୁରୀ ଫେରି ଆସିଲାନି । ଜ୍ଞାନଦା ଆଉ ତୁମ୍ଭ ହୋଇ ବସି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଭାବିଲା, ଲୁଣ ଜିନିଷଟାରେ ତ ଆଉ କୁଆଁ ଅକୁଆଁ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବୋଧହୁଏ ଏ ଆଦେଶଟା ତା' ପାଇଁ । ତେଣୁ ସେ ମଳିନ, ଶତଜ୍ଞାନ ପରିଧେୟଟିରେ ସର୍ବାଙ୍ଗ ସତର୍କତାର ସହିତ ଆଲ୍ଲାଦନ କରି ଲୁଣ ଜାଗାଟି ହାତରେ ଧରି ଦୁଆର ବନ୍ଦ ପାଖରେ ଠିଆ ହେଲା । ଯୁବକ ଦୁହେଁ ତାକୁ ଦେଖୁ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେଠେଇ ତା'ର ଆପଦ ମସ୍ତକ ଦୁଇଥର ନିରୀକ୍ଷଣ କରି ସାରି ମୃଦୁ କଠୋର କଣ୍ଠରେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ

— ତୋତେ ଆଣିବାକୁ କିଏ କହିଲା ? ମାଧୁରୀ କାହିଁ ?

ଜ୍ଞାନଦା ଘର ବାହାରୁ ତୁମ୍ଭ ତୁମ୍ଭ କରି କହିଲା —

— କେଜାଣି କୁଆଡ଼େ ଗଲା ।

— ସେଥିପାଇଁ ତୁ ଆସିଲୁ ? ଗୋଟିଏ କଥା ତୋତେ କେତେ ଥର ମନେ ପକେଇ ଦେବାକୁ ହେବ ଯେ, ତୋ ମୁହଁ ଦେଖିଲେ ସାତ ପୁରୁଷ ନରକ-ଗାମୀ ହେବେ ? ମୋ ସାମନାକୁ ତୁ ଆସ ନା । ଏଇ ଅତୁଳ ଖାଇବାକୁ ଆସିଛି କି ନା, ତେଣୁ ତୋର ତା' ଆଗକୁ ଆସିବା ଦରକାର ? ସେଇଆ ନା ? ଲୁଣ ଜାଗାଟା ଏଇଠି ରଖୁ ଦେଇ ଯାଆ ।

ଲୁଣ ଜାଗାଟା ରଖୁ ଦେଇ ଜ୍ଞାନଦା ଚାଲିଗଲା । ସେ କେବଳ ଏଇଥି ପାଇଁ ଚାଲି ଯାଇ ପାରିଲା ଯେ, ମା' ବୟସରା ଦ୍ୱିଧାହୋଇ ତାକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିଜେ ଉଠି ଲୁଣ ପରିଶିଳେ ଏବଂ ନିଜ ସ୍ଥାନରେ ବସି ଅତୁଳ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ କହିଲେ, ତୁ ପୁଅ ପିଲା — ପୁରୁଷ ଲୋକ । ତୋ'ର ଲଜ୍ଜା କଅଣ ଯେ ବେଳ ଭାଙ୍ଗି ବସିଛି । ଖା !

ମାଧୁରୀର ମାମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ — ସେ କିଏ ନାନୀ ?

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଟିକିଏ ହସି କହିଲେ — ସେ କିଛି ନୁହେଁ — ତୁମେ ସବୁ ଖାଅ ।

କିନ୍ତୁ ଅତୁଳକୁ ସମସ୍ତ ଖାଦ୍ୟ ଅସ୍ୱାଦୁ ଲାଗିଲା । ଲୁହର ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକ ସେ କୌଣସି ମତେ ଗିରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଗିରିବ ବା କିମିତି ? ଆଜି ସେ ମାଧୁରୀକୁ ଦେଖୁ ଭୋଳ ହୋଇ ଯାଇଛି । ସେଥିରେ ଭୁଲ ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନଦାକୁ ତ ସେ ଚିହ୍ନେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଜ୍ଞାନଦା ତାକୁ ଭଲ ପାଏ କି ପୁଣ୍ୟ କରେ ଯଦିଓ ସେ ଠିକ୍ ଜାଣେନା କିନ୍ତୁ ବିନେ ଯେ ସେ ତାକୁ ପ୍ରାଣ ଅପେକ୍ଷା ଭଲ ପାଉଥିଲା । ଏହା ତ ସେ ଜାଣେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନମାନଙ୍କରେ ସେ କେବେ ହେଁ ଉପରେ ପଡ଼ି ତାହା ସାମନାକୁ ଆସିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିନାହିଁ, ଆଜି ସେ ଯେ ସେଇଆ କରିବାକୁ ଆସିଛି — ଏଡ଼େ ବଡ଼ ନିର୍ଲଜ୍ଜ ଅପବାଦ ସେ ଏତେ ଶୀଘ୍ର ବିଶ୍ୱାସ କରିବ କିପରି ?

ଉପରବେଳା ସାନ ବୋହୂ ଝିଅକୁ ଧରି ବାପ ଘରକୁ ଚାଲିଗଲା । କିନ୍ତୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମଝିଆଁ ଜାଆକୁ ଦେଖା କରି ଗଲା ନାହିଁ । କେବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ରୋଷାଇ ଘରେ ପଶି ଜ୍ଞାନଦାର ହାତରେ ଖଣ୍ଡିଏ ଦଶଟଙ୍କିଆ ନୋଟ୍ ଗୁଡ଼ିଦେଇ ଅନେକଟା ଯେମିତି ଚୋରଣା ପରି ପକାଇଗଲା । ଠିଆ ହୋଇ ଯାଇ ତା'ର ପ୍ରଣାମଟା ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କଲା ନାହିଁ ।

ଘର ଭିତରେ ସେ ଏକମାତ୍ର ଲୋକ ଯିଏ କି ଏହି ହତଭାଗ୍ୟ ଝିଅଟିର ଭିତରଟା ଦେଖି ପାରୁଥିଲା — ସେ ମଧ୍ୟ ଆଜି କେଜାଣି କେତେଦିନ ପାଇଁ ସ୍ଥାନାନ୍ତରକୁ ଚାଲିଗଲା । ଆଉ କରି ମଧ୍ୟ ସେ ଯେ ବିଶେଷ କିଛି କରୁଥିଲା ତାହା ନୁହେଁ — ବ୍ୟଥା ଚୋରିବା ଓ ବ୍ୟଥା ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ସତେଜ ହୋଇ କାମ କରିବା ଗୋଟାଏ ଜିନିଷ ନୁହେଁ — ସମସ୍ତେ ତାହା ପାରନ୍ତି ନି, ତଥାପି ଖୁଡ଼ା ଚାଲିଯିବାର ଦେଖି ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଏଇ ଝିଅଟିର ସମସ୍ତ ଅନ୍ତର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ।

ବୈଶାଖର ମଝାମଝି ଗୋଟିଏ ଦିନ । ସେଦିନ ଅନାଥ ଅପିସ୍ ବାହାରିଲାବେଳକୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁହଁ ଉପରେ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ଦୁର୍ଦ୍ଦିକା ନେଇ ଆସି ଠିଆ ହେଲା । ଅନାଥ ଭାତ ହୋଇ କହିଲା — କ'ଣ ହୋଇଛି ଭାଉଜ ?

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କହିଲା — ତୁମେ କ'ଣ କରୁଛୁ ଅନାଥ, ମଝିଆଁ ଭାଉଜର ଯେ ସମୟ ହୋଇଗଲା ।

ଅନାଥ ହାତର ହୁଳାଟା ଠକ୍ କରି ରଖି ଦେଇ ପା'ଶୁ ମୁଖରେ କହିଲା — କ'ଣ କହୁଛୁ ? କାହିଁ ମୁଁ ତ କିଛି ଜାଣିନି ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କହିଲା — ନା, ନା, ଆଜି ସେ ମରୁ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ବେଶୀ ଦିନ ନାହିଁ ମୁଁ କହି ଦେଉଛି, ଅତିବେଶୀରେ ଦଶ ପନ୍ଦର ଦିନ । ତା'ପରେ ଛ'ମାସ ବର୍ଷେ ଯାଏ ଝିଅର ବିବାହ ହୋଇ ପାରିବ ନି । କିନ୍ତୁ ମୋ ମାଧୁରୀ ମାଆର ବିବାହ ମୁଁ ଏଇ ଆଷାଢ଼ ମାସ ଭିତରେ ଦେବି — କାହା କଥା ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ଏମିତି ପାତ୍ର ଖୋଜିଲେ ମିଳିବ ନାହିଁ । ତା'ଛଡ଼ା ଦେବା ନବା କଥା କିଛି ନାହିଁ । ପୁଅ ନିଜେ ପସନ୍ଦ କରିଛି । ମା'ଆ ଯେ କହିବ — ଯା ନେବି, ତା' ନେବି, ଯା ନ ହେଲେ ଚଳିବନି — ତା'ର ଆଉ ସେ କୁ ନାହିଁ । ଏମିତି ସୁବିଧା କ'ଣ ଡେରି କରି ନଷ୍ଟ କରି ଦେବି ?

ଅନାଥ ସରସେ ମୁଣ୍ଡ ହଲାଇ କହିଲା — ନା, ନା, ସେ କଣ ହୋଇ ପାରେ ? ତୁମେ ହେଲ ମୋ ସଂସାରର କର୍ତ୍ତା, ଗୃହିଣୀ ସବୁ କିଛି । ତୁମ ଝିଅର ବିବାହ ପୁରୁରା ସହିତ କରିବ, ଯେଉଁଦିନ ଖୁସି କର, ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର । ମୁଁ କେବେହେଲେ ସେଥିରେ କିଛି କହିବି ନି ବଡ଼ ଭାଉଜ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସଗର୍ବେ କହିଲେ, ତା' ତ କହିବନି ମୁଁ ଜାଣି । କେବେ ତ କହିନ — ମୋର ସେମିତି ଦିଅର ତୁମେ ନୁହଁ । ସେଇଥି ପାଇଁ ତ କହୁଛି, ଏବେ ଯାହା କହିବି, ସେହି ଅନୁସାରେ କର । ତା' ନ କଲେ ମାଧୁରୀର ବିବାହ କୌଣସି ମତେ ହୋଇ ପାରିବ ନି । ଏମିତି ତ ସାହିର ପୁଅ ଝିଅମାନେ ନାନା କଥା କହୁଛନ୍ତି । ସେତେବେଳେ କଣ ଆଉ ଗୋଟାଏ ଗୋଳମାଳରେ ପଡ଼ିଯିବ ? ମନ ଭିତରେ ଭଲ କରି ଚିନ୍ତା କର । ସେ ତୁମ ଘରର ମଡ଼ା, ଫୋପାଡ଼ି ଦେବ ତ ଦିଅ, ନ ଫୋପାଡ଼ିବ ତ ପଡ଼ାଘଷରେ ମରିବ ।

କଥାଟା ଭାବି ଭାବି ଅନାଥ ଅପିୟ ଗଲା ଏବଂ ତା’ ଆଉ ଦିନ ଘରର ମଢ଼ା ପିଞ୍ଜିଦେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଦଉଡ଼ା ଦଉଡ଼ି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲା । ଏପରି ଦୁଇ ଚାରି ପାତ୍ର ଧରି ଆଣିବାକୁ ଲାଗିଲା ଯେ, ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଗଲେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମଞ୍ଜରୀକୁ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଚାରିଥର ଛେପ ଢୋକିବାକୁ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତା ।

ସେଦିନ ବୃହସ୍ପତିରେ, ଅନେକ ଦିନ ବାଦ୍ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆସି ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଘରେ ପଶିଲେ ।

କେମିତି ଅଛୁ ମଝିଆଣୀ ?

ଦୁର୍ଗା କଣ୍ଠରେ କର ଲେଉଟାଇ ହାତଟା ଟିକିଏ ବୁଲାଇ କହିଲେ

— ଆଉ ଥିବାରେ କ’ଣ ଅଛି ନାନୀ ? ଆଶୀର୍ବାଦ କର, ଯେମିତି ଆଉ ବେଶାଦିନ ଭୋଗିବାକୁ ନ ପଡ଼େ ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସହାନୁଭୂତିର ସହ କହିଲା, “ନାହିଁ, ନାହିଁ, ଭୟ କଅଣ ? ଭଲ ହୋଇଯିବୁ ନିଶ୍ଚୟ ।

ଦୁର୍ଗା ଚୁପ୍ କରି ରହିଲେ । ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ତା’ପରେ ଯାହା କହିବା ପାଇଁ ଆସିଥିଲେ, ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ।

— ଝିଅଟି ଟିକିଏ ବଡ଼ କି ନା, ପାତ୍ରଟି ଅତି ଛୋଟ ହେଲେ ତ ମାନିବ ନି ମଝିଆଁ ବୋହୂ ! ବାପା-ମା’ ନାହାନ୍ତି । ତେଣୁ ନିଜେ ମଗରାରୁ ଆସିବ ବୋଲି ଖବର ପଠାଇଛି । କିଛିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ବାପା ମାଆ ଅମର ନ ହୋଇଥିଲେ, ପାତ୍ରର ଏ ବୟସରେ ସେମାନେ ବଞ୍ଚୁ ନ ଥାଆନ୍ତେ । ମାଆ କାଳୀ କରନ୍ତୁ, ଝିଅ ପସନ୍ଦ ହୋଇଯାଉ । ତେବେ ଯାଇ ଦିଅରର ଦଉଡ଼ାଧାପଡ଼ା ସାର୍ଥକ ହେବ । ତା’ପରେ ଦେବା ନବା କଥା — ମୁଁ କ’ଣ କହୁଥିଲି କି —

କଥାଟା ଶେଷ ନ ହେଉଣୁ ଦୁର୍ଗା ଆଗ୍ରହ ସହିତ ଉଠି ବସି ଛଳ ଛଳ ଆଖିରେ କହିଲେ — ଆଶୀର୍ବାଦ କର ନାନୀ — ଏ ସମ୍ପର୍କି ଯେପରି ଆଉ ଭାଙ୍ଗି ନ ଯାଉ । ମୁଁ ଯେମିତି ଦେଖି କରି ଚାଲିଯାଇ ପାରୁଁ — କହୁ କହୁ ତାଙ୍କର ଆଖିରୁ ଦୁଇ ବୁନ୍ଦା ଲୁହ ଝରି ପଡ଼ିଲା ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କହିଲା, ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଛି ମୁଁ, ମଝିଆଁ ବୋହୂ, ଦିନରାତି ଠାକୁରଙ୍କୁ ଡଣ୍ଡାଉଛି, “ଠାକୁରେ, ଯାହା ହେଉ ପଛେ ଝିଅଟାର ଗୋଟାଏ ସୁବିଧା କରିଦିଅ । ଦେଖୁ ମଝିଆଁ ବୋହୂ — ମୁଁ କହୁଛି — ଜୋର୍ଦ୍ଦର ମୁହଁ ଦେଖୁ... ...

ଦୁର୍ଗା ନୀରବରେ ପଣତ କାନିରେ ଆଖି ପୋଛିଲେ । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟାଏ ହାଲ ମାରି, ପୁରୁକି ପୁଟାଇ, ଟିକିଏ ଇତସ୍ତତଃ ହୋଇ କହିଲା, ପିଲାଛୁଆର ବାପ — ଖାଲି ନାଆଁକୁ ଦେହଶହ ଟଙ୍କା ଦରମା — ନହେଲେ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି ନୁହେଁ । ନିଜ ଝିଅଟାର ହାତ ଦି’ହାତ କିମିତି କରିବ ତାହା ଭାବି କାଠ ହୋଇ ଯାଉଛି । ତା’ ଉପରେ ପୁଣି ଏଭଳି । ସବୁ ତ ବୁଝି ପାରୁଛୁ ମଝିଆଣୀ । ତେଣୁ ଦିଅର କ’ଣ କହୁଥିଲା କି, କାହାରେ ତ ସେ ତୋତେ ଆଉ କହି ପାରୁନି, କହୁଥିଲା, ତୁମ ଅଂଶର ଘରଟା ବନ୍ଧା ଦେଇ ନ ଦେଲେ ଖର୍ଚ୍ଚପତ୍ରର ତ ଆଉ ଯୋଗାଡ଼ ହୋଇ ପାରିବ ନି । ତୋତେ ନିଜେ କିଛି କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । ଖାଲି ଗୋଟାଏ ଦସ୍ତଖତ କରିଦେବା କଥା । ଖାଲି ହାତରେ ତ ଆଉ କିଏ ଉଧାର ଦେବାକୁ ଚାହୁଁନି — ପୋଡ଼ା କଳିକାଳ ଏମିତି ଯେ, ତୁମେ ମର ବା ବଞ୍ଚି କେହି କାହାକୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନି ।

ଦୁର୍ଗା ତତ୍ତ୍ୱଶାସ୍ତ୍ର କହିଲେ, “ମୋର ଆଉ କେତେଦିନ ନାନୀ ? ତୁମେ ମୋତେ ଯାହା କରିବାକୁ କହିବ, ମୁଁ କରିବି । କେବଳ ଏତିକି ଦେଖ ନାନୀ, ମୋର ଏଭଳି ଯେପରି ଅକୃଳରେ ଭାବି ନ ଯାଏ ।”

ନାଉଁ ନାଉଁ, ଭାବିଯିବ କାହିଁକି ? ବାପ — କଳେଇ, ମାଆ-ଦେଠେଇ କଅଣ ଅଲଗା ଅଲଗା ଲୋକ ? ତା ଯଦି ହୁଏ, ତେବେ ଆମେ ତାଆ ପାଇଁ ଭାବି ଭାବି ଆହାର — ନିଦ୍ରା ତ୍ୟାଗ କରୁଛୁ କାହିଁକି ? ମୋ’ ପାଇଁ ଜ୍ଞାନଦା ଯାହା, ମାଧୁରୀ ମଧ୍ୟ ସେଇଆ । ମା’ ଜ୍ଞାନଦା, ତୋ ମାଆର ଆଖି ଦିଶୁଛି ପୋଛି ଦେଲୁ ।

କହି ଆଶା ଓ ଭରସା ଦେଇ ସେ ବାହାରିଗଲେ ।

ଆଜି ବହୁଦିନ ପରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ — ମଳନି ମୁଖରେ ଆନନ୍ଦର ଦିପ୍ତି ଦେଖାଦେଲା । ଝିଅର ହାତରୁ ପଞ୍ଜାଟୀ ଟାଣି ନେଇ ନିଜର ଶୀର୍ଷ ହାତଟି ତାହାର ମଥା ଓ ମୁଖରେ ବୁଲାଇ ସ୍ନିହ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, ମୋ ପାଖରେ ଏଇଠି ଟିକିଏ ଶୋଇଲୁ ମା’ । କହି ଜୋର କରି ଝିଅକୁ ନିଜ ବୁକୁ ଉପରକୁ ଟାଣିନେଲେ । ଏମିତି ପୋଡ଼ା କପାଳାର ପେଟରେ ତୁ ଜଡ଼ିଥିଲୁ ଯେ, ଏଇ ବୟସରେ ଭାବି ଭାବି, ଖଟି ଖଟି ଦେହ ଉଜାଡ଼ି ଦେଲୁ । ଯଦି ଜନ୍ମ ହେଲୁ, ପୁଅ ନ ହେଲୁ କାହିଁକି ମା !

ଅନେକ ଦିନ ପରେ ମାଆଙ୍କର ଆଦର ପାଇ ଝିଅ ଆଖିରୁ ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁ ଝରି ପଡ଼ିଲା । କିଛି କ୍ଷଣ ପାଇଁ ଉଭୟେ ବୋଧହୁଏ ଟିକିଏ ଶୋଇ ଯାଇଥିଲେ, ହଠାତ୍ ମାଆର ଠେଲ ପକରେ ଜ୍ଞାନଦା ଶଶବ୍ୟସ୍ତେ ଉଠି ବସିଲା ।

— ଏମା’ ଉଠ ଉଠ, ଆଉ ବେଳ ନାହିଁ । ମୋ ଟିଣ ବାବୁରେ ବୋଧହୁଏ ଟିକିଏ ସାବୁନ ଅଛି । ଗଲୁ ଦେଖ, ଶାଗ୍ର ପୋଖରୀରେ ମୁହଁ ହାତ ଧୋଇ ଦେଇ ଆ । ନାଉଁମାଆ, ଏ ତୋ’ର ବଡ଼ ଦୋଷ । ତୁ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଚାହୁଁନା । କହୁଛି, ଯାଆ ଶାଗ୍ର ।

ମାତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶମତେ ଟିଣ ବାବୁ ଖୋଲି ବହୁଦିନର ସାବୁନ ଟିକକ ବାହାର କରି ଗାମୁଛା ନେଇ ମୁନ ମୁଖରେ ପୋଖରୀ କୁଳକୁ ଚାଲିଗଲା । ମା’ କହୁଥିଲେ — ଚଳ କରି ଟିକିଏ ରଗଡ଼ା ରଗଡ଼ି କରି ଧୋଇ ହୋଇଯିବୁ ମା । ଅମାନିଆ ହେତୁ ନି — କିନ୍ତୁ ଶାଗ୍ର ଆସିବୁ । କେଜାଣି କେତେବେଳେ ସେମାନେ ପହଞ୍ଚିଯିବେ ।

ପୋଖରୀ କୁଳରୁ ଫେରି ଜ୍ଞାନଦା ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲା । ମରଣାପନ୍ନ ମା’ ତାର ଇତିମଧ୍ୟରେ କେତେବେଳେ ବିନ୍ଦୁଶାୟୀ ଉଠି କେମିତି କେଜାଣି ତ୍ରୁଟ୍ ପାଖକୁ ଯାଇ ସେଟା ଖୋଲିଛନ୍ତି ଏବଂ ନିଜର ଖଣ୍ଡିଏ ଛାପା ଶାଢ଼ୀ ଓ ବୁଉର ସେଥିରୁ ବାହାର କରି ଧରି ବସିଛନ୍ତି । ଝିଅ ଆସିବା ମାତ୍ରେ କହିଲେ, ଭୁଲ୍ ହୋଇଗଲା ମା, ମୁଣ୍ଡଟା କୁଣ୍ଡାଇ ଦେଇ ପାରିଲିନି । ଗାଧୋଇ ପଡ଼ି ଆସିଲୁ । ଯାହା ହେଉ ବସ୍ । ଶାଗ୍ର ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧି ଦିଏଁ ।

ଝିଅ କାତର ହୋଇ କହିଲା, ନାଉଁ ମା, ତୋ’ ଗୋଡ଼ତଳେ ପଡ଼ୁଛି, ତୁ ବାନ୍ଧି ପାରିବୁ ନି । ତୁ ଶୋଇପଡ଼ । ମୁଁ ନିଜେ ବାନ୍ଧି ଦେବି ।

ଝିଅ କଥା ଶୁଣି ମାଆ ଆଜି ଟିକିଏ ହସିଲେ । ମୁଣ୍ଡ ହଲେଇ କହିଲେ, “ହଁ, ପାରିବି ନି ? ଜାଣିଛୁ ଗେନି, ଏହି ମଝିଆଣୀ ବୋହୂ ହାତରେ ମୁଣ୍ଡ ବନ୍ଧେଇବାକୁ ସାହିର ସବୁ ଝିଅ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଉଥିଲେ । ମୁଁ ପାରିବି ନି ମୁଣ୍ଡ ବାନ୍ଧି ? ଆ, ଜଳଦି ଆ,

ଆଉ ତେରି କରନା। କହି ଜୋର କରି ପାଖରେ ବସାଇ ଯଦ୍ ଓ ସ୍ନେହର ସହିତ ନିଜ ହାତରେ ପରିପାଳ କରି ବୋଧହୁଏ ଶେଷଥର ପାଇଁ ଝିଅଟିକୁ ସଜାଇ ଦେଲେ। ପାଦରେ ଅଳତା, କପାଳରେ ଖଇରର ଚିପା, ଓଠରେ ଟିକିଏ ରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଦେବାକୁ ଭୁଲିଲେ ନାହିଁ। ମୁହଁଟି ଟିକିଏ ଏପଟ ସେପଟ କରି ତୁମ୍ବା ଦେଲେ। ହଠାତ୍ ତାଙ୍କର ମନେ ପଡ଼ିଗଲା। କହିଲେ, କିଏ କହେ ଝିଅ ମୋର ଦେଖିବାକୁ ସୁନ୍ଦର ନୁହେଁ। ଟିକିଏ କଳା ସତ, କିନ୍ତୁ କାହା ଝିଅର ଏମିତି ମୁହଁ, ଏମିତି ଆଖି ଦୋଷଟି ?

ଏକଥା ସେ ଧରି ପାରିଲେ ନି, ଯେ କାହା ଝିଅ ନିଜ ମାଆକୁ ଏମିତି ଭଲ ପାଏ ? କାହାର ଏପରି ମା-ଅନ୍ତ ପ୍ରାଣ ? କେଉଁ ଝିଅର ହୃଦୟର ଏତେ ବଡ଼ ରକ୍ତି ଓ ଭଲ ପାଇବାର ଦୀପ୍ତି ଏମିତି ତାହାର ସମସ୍ତ କୁରୁପ ଆବୃତ କରି ବାହାରେ ପୁଟି ଉଠେ ? ଏ ସବୁର ସେ ଟେକ୍ ପାଇଲେ ନି ସତ, କିନ୍ତୁ ଝିଅର ଦେହରେ ଖଣ୍ଡିଏ ହେଲେ ଗହଣା ଦେଇ ପାରିଲେ ନି ବୋଲି ଇତିପୂର୍ବରେ ଯେଉଁ କ୍ଷୋଭ ଜଣୁଥିଲା, କେମିତି କେଜାଣି ତାହା ପୋଛି ହୋଇଗଲା। ଗହଣାର ଅଭାବ ଏକ ବଡ଼ ଅଭାବ ବୋଲି ଆଜି ତାଙ୍କର ଆଖିରେ ପଡ଼ିଲା ନାହିଁ।

ଆହୁରି ବହୁତ ସମୟ ବାକୀ ଅଛି। କିନ୍ତୁ କୌଣସି ମତେ ସେ ଆଉ ଶୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ। ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଭୁଲି ଝିଅକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ବସାଇ ବସି ରହିଲେ।

ଗେନିକୁ ଦେଖିବାକୁ ଆସିବେ ଶୁଣି ପଡ଼ିଶାଘରର ନୀଳକଣ୍ଠର ସ୍ତ୍ରୀ ଆସିଲେ, ତରଞ୍ଜିଣୀ ନଣନ୍ଦ ଆସିଲେ, ଯଥା ସମୟରେ ଝିଅର ଡାକ ପଡ଼ିଲା। ସେମାନେ ଯାଇ ପାଖ ଘରୁ ଉଠି ମାରି ଲାଗିଲେ।

ଦୃଷ୍ଟିର ଅନ୍ତରାଳରେ ଏକମାତ୍ର ଉପଯୁକ୍ତ ସନ୍ତାନର ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠିନ ଅସ୍ତ୍ର ଟିକିଆ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିଲା ବେଳେ ତାହାର ମାଆ ଯେମିତି ସମୟ କାଟେ, ସେଇମିତି ଦୁର୍ଗା ନିଜର ମଳିନ ଶଯ୍ୟା ଉପରେ ବସି ରହି ଅପେକ୍ଷା କଲେ।

ପାତ୍ର ଓ ମଧୁସ୍ନି ଜଳଖିଆ ଖାଇ ସାରି ବାହାରି ଗଲେ ସେ ସୂଚନା ଦୁର୍ଗା ପାଇଲେ। ସେମାନଙ୍କର ଭଡ଼ା ଗାଡ଼ି ଘଡ଼ଘଡ଼ କରି ଚାଲିଗଲା। ତାହା ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ପାରିଲେ। ତା' ପରେ ତରଞ୍ଜିଣୀ ନଣନ୍ଦ ଘରେ ପଶି ଏକ ମସ୍ତ ଦୀର୍ଘଶ୍ବାସ ଛାଡ଼ି କହିଲା —

— ନା, ଝିଅ ଏସବୁ ହେଲା ନାହିଁ।

ଦୁର୍ଗା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲେ। ଗୋଟିଏ ହୋଇ ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ ନାହିଁ।

ନଣନ୍ଦ କରୁଣ ସ୍ବରରେ କହିଲେ, ଏଇ ହାଡ଼ ଗଜ ଗଜ ଦେହ କି କାହାର ପସନ୍ଦ ହେବ ? ମଝିଆଁ ଭାଉଜ, ଗେନିକୁ ଦିନେ ଦି' ଦିନ ଭଲ କରି ଖୁଆଅ, ପିଆଅ — ମୋଟାସୋଟା କର। ଆମେ ସବୁ ତାକୁ ପିଲାଦିନୁ ଦେଖୁଛୁ ତ। ଏ ଝିଅ କଅଣ ଏମିତି ଥିଲା ? କ୍ବର ଭୋରି ଭୋରି ବିଚାରର ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼ ବାହାରି ପଡ଼ିଛି। ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କରି ଆଦର-ଯତ୍ନ କରି ଦେଖ — ଏଇ ଝିଅ କେମିତି ହୋଇଯିବ।

ସେ ତ ଠିକ୍ କଥା। କିନ୍ତୁ କାହିଁ ସେ ସୁଯୋଗ ? ଟଙ୍କା କାହିଁ। ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ଅପେକ୍ଷା କରି ତା'ର ପଞ୍ଜରା ହାଡ଼ ଭାଙ୍ଗିବାର ଅବସର କାହିଁ ? ଝିଅକୁ ଯେ ପସନ୍ଦ ଚାଲିଲା। ପିତୃ ପୁରୁଷଗଣ ଯେ ପ୍ରତିଦିନ ନରକର ଗଭୀରତର କୂପରେ ନିମଗ୍ନ ହେଉଛନ୍ତି।

ବଡ଼ କୁଳାନର କନ୍ୟା ନୁହେଁ, ତେଣୁ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ଜାତିରୁ ବାସନ୍ଦ କରିଦେବେ ବୋଲି ଅହର୍ନିଶ ଚକ୍ଷୁ ରକ୍ଷା କରି ଧମକ ଦେଉଛନ୍ତି। ବିଦାୟ କର, ବିଦାୟ କର। ଯେପରି ହେଉ। ଯାହାର ହାତରେ ହେଉ, କାଲି ତା'ର ବୈଧବ୍ୟ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ଜାଣିକରି ମଧ୍ୟ, ଅସହ୍ୟ ଦୁଃଖ ଓ ଚିର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଆଖି ଆଗରେ ଜାକ୍ୱଳ୍ୟମାନ ଦେଖି ସୁଦ୍ଧା, ତାକୁ ସମର୍ପି ଦେଇ ଜାତି ଧର୍ମ ଓ ପିତୃପୁରୁଷମାନଙ୍କର ପରଲୌକିକ ପ୍ରାଣ ରକ୍ଷା କର।

ସେତେବେଳେ ସୁଦ୍ଧା ଘରେ ସନ୍ଧ୍ୟା ସକ୍ରିତା ଜଳି ନାହିଁ। ସେହି ଅନ୍ଧକାରରେ ଲୁଚି ଜ୍ଞାନଦା ନିଜର ଲାଞ୍ଜିତ ସାବ-ସନ୍ଧ୍ୟା ଖୋଲି ପିଞ୍ଜି ଦେବା ପାଇଁ ଘର ଭିତରେ ନିଶ୍ଚୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା। ଦୁର୍ଗା ମହା ପରି ପଡ଼ି ରହିଲେ। କିଛି ସମୟ ପରେ, ସେ କଠିନ ଅପରାଧୀ ପରି ନୀରବରେ ମାଆର ପଦ-ପ୍ରାନ୍ତରେ ଆସି ଯେତେବେଳେ ବସିଲା, ଜନନୀ ଜାଣି ପାରି ମଧ୍ୟ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ। ତାହାପରେ ସେମିତି ନିଶ୍ଚୟରେ ବହୁକ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କରି, ଅଭୁକ୍ତ ପାଡ଼ିତ କନ୍ୟା ଶାନ୍ତିର ଭାରରେ ସେହିଠାରେ ହିଁ ଘୁମାଇ ଘୁମାଇ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା। ସମସ୍ତ ଅନୁଭବ କରି ମଧ୍ୟ ମାଆର ପ୍ରାଣରେ ଆଜି ଲେଶମାତ୍ର ଦୟାର ସଂଚାର ହେଲା ନାହିଁ।

ଦଶ

ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏପରି ଯେ କେତେବେଳେ କ'ଣ ଘଟିବ କହି ହେବ ନି। ତା' ଉପରେ, ସାହିର ସର୍ବଶାସ୍ତ୍ରଦର୍ଶୀ ପ୍ରବାଣମାନଙ୍କର ମୁଖରୁ ଯେତେବେଳେ ଶୁଣିଲେ ଯେ, ନିଜ ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା ଅନୁଭାବ କନ୍ୟା ଯେ ପିତୃପୁରୁଷଗଣଙ୍କର ବିନୁ ଦିନ ଅଧୋଗତି କରୁଛି ତାହା ନୁହେଁ, ତାଙ୍କର ନିଜର ମରଣ କାଳରେ ସେ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିବ ନାହିଁ— ତା'ର ହାତର ଜଳ ଓ ଅଗ୍ନି ଉଭୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ— ସେତେବେଳେ ଏହି ଆସନ୍-ପରଲୋକ ଯାତ୍ରାର ପାଂଶୁ ମୁଖ କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ପୂରାପୂରି କାଗଜ ପରି ସାଧା ହୋଇଗଲା।

ବହୁଦିନ ଧରି ଅବିଶ୍ରାନ୍ତ ଧକା ଖାଇ ଖାଇ, ତାଙ୍କର ସ୍ୱେଦର ସ୍ଥାନଟା ଯେପରି ନିର୍ଜୀବ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା। ଯେଉଁ ଝିଅ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ସ୍ୱେଦର ଅବଧି ନଥିଲା, ସେହି ଝିଅକୁ ଦେଖି ଜଳି ଉଠୁଥିଲେ। ଆଜି ଏହି ସମ୍ଭାବ ଶୁଣି ତାଙ୍କର ପରଲୋକର କଷ୍ଟ ଏହି ଝିଅଟା ବିରୁଦ୍ଧରେ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଚିର ପୂରାପୂରି ପାଖାଣ ପରି କଠିନ ହୋଇଗଲା। ମାୟା ମମତାର ଆଉ ଲେଶମାତ୍ର ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିଲା ନାହିଁ।

ଅନାଥକୁ ଡାକି କହିଲେ, ଅନାଥ, ଶୁଣୁଛି ଆର ସାହିର ସେଇ ଯୁ ଗୋପାଳ ଉଚ୍ଚାରଣ୍ୟ ନା କିଏ ଆଉଥରେ ବିବାହ କରିବ। ମୁଁ ମରିବା ଆଗରୁ ଶେଷ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖିବ ନି ପୁଅ ?

ଅନାଥ କଥାଟା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅବିଶ୍ୱାସ କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେଇ କହିଲା— ନା, ନା, ଗୋପାଳ ଉଚ୍ଚାରଣ୍ୟ ଆଉ ଥରେ ବିବାହ କରିବ କାହିଁକି ? କିଏ ତୁମ ସହିତ ତାମସା କରିଛି ରାଉଜ।

ଦୁର୍ଗା ନିଶ୍ଚୟ ପକାଇ କହିଲେ, ମୋ ସହିତ ଆଉ ଥକା ତାମସା କିଏ କରିବ ପୁଅ ? ସେ ପୁରୁଷ ପିଲା, ତା'ର ବୟସ କଥା ପଢ଼ାଉଛି କିଏ ? ନାହିଁ ନାହିଁ, ଏଇ

ବୟସରେ ଅନେକ ବିବାହ କରନ୍ତି ପୁଅ। ମୁଁ ମିନତି କରୁଛି, ଥରେ ଯାଇ ସନ୍ଧାନ କର। ବଞ୍ଚି ଥାଇ ତ କିଛି ପାଇଲି ନାହିଁ। ମଲାପରେ ଟିକିଏ ନିଆଁ ମଧ୍ୟ ପାଇବି ନି ?

ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହି ଆଶଙ୍କା ତାଙ୍କ ପାଇଁ ବଡ଼ ଆଶଙ୍କା ହୋଇ ପଡ଼ିଛି। ତାଙ୍କର କେବଳ ଏଇ କଥା ମନେ ହେଉଛି ଯେ ଏଇ ଝିଅକୁ ପେଟରେ ଧରିଲି, ଦୁଃଖରେ ଲାଳନ ପାଳନ କଲି, ଏ ସବୁ କ'ଣ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିଷ୍ଠକ ହୋଇଯିବ ? ଯାହା ହାତରୁ ନିଆଁ ଟିକିଏ ମିଳିବାର ସମ୍ଭାବନା ନାହିଁ, ସେ ଝିଅ କାହିଁକି ଚଳୁ ହେଉଥିଲା ?

ଉଦ୍ବେଗରେ ପ୍ରାୟ ଉଠି ବସି କହିଲେ, ଅନାଥ, ଯେଉଁଠି ହେଉ, ଯାହା ହାତରେ ହେଉ, ମୁଁ ବଞ୍ଚି ଥାଉ ଥାଉ ତାକୁ ଟେକି ଦିଅ। ମୁଁ କହୁଛି, ମୋର ଏଇ ଶେଷ ଆଶୀର୍ବାଦରେ ତୁମ ରାଜା ହେବ, ପୁଅ।

ଅନାଥର ଏ ବିଷୟରେ ନିଜର ଇଚ୍ଛା ବି କମ୍ ନାହିଁ। ସେ ସେହିଦିନ ଗୋପାଳ ଭଟ୍ଟାଚାର୍ଯ୍ୟର ଖୋଜ ନେବାକୁ ଗଲା ଓ କଥାଟା ସତ୍ୟ ଜାଣି କିଛିକ୍ଷଣ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇଗଲା। କେବଳ ଏ କଥାଟା ସତ୍ୟ ବୋଲି ନୁହେଁ— ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଏହି ଖବର ପାଇ ତାରି ପାଞ୍ଚଜଣ କନ୍ୟାଦାୟତ୍ରୀ ପିତା ଆସି ତାକୁ ଅନୁରୋଧ କରି ଗଲେଣି ଶୁଣି।

ଏତେ କଷ୍ଟରେ ବିବାହ— ତଥାପି ଯେ ଶୁଣିଲା ଗୋପାଳକୁ କନ୍ୟାଦାନ କରା ହେବ, ସେ ଛି ଛି କଲା। କିନ୍ତୁ ମାଆର ମନ ସେଥିରେ ଟକିଲା ନାହିଁ। ସେ ଯେ ଏବେ ପରଲୋକ ଯାତ୍ରୀ। ସେ ଯାତ୍ରାର ପାଥେୟ ଶାସ୍ତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଯେମିତି ହେଉ ତାକୁ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ।

ବଜ୍ରାକା ଝିଅ— କେତେ ଜନ୍ମଜନ୍ମାନ୍ତର ଧରି ଶାସ୍ତ୍ରର ଯୁଦ୍ଧ-କାଷ୍ଠରେ କନ୍ୟା ବଳି ଦେଇ ଆସିଛି। ଆଜି ପଛେଇ ଯିବେ କେମିତି ? ପୁଣି ଦୁଃଖ ଉପରେ ଦୁଃଖ— ‘ସେଇ ଗୋପାଳ ଖବର ପଠାଇଲା— ସେ କନ୍ୟା ଦେଖି ସାରି ବିବାହ କରିବ। ଏ ପୋଡ଼ା ଦେଶରେ ତାହାର ମନରେ କି ସଉକ ଅଛି ଏବଂ ତାରି ପାଞ୍ଚୋଟି କନ୍ୟା ଦେଖି ଶୁଣି ବିବାହ କରିବାର ସୁଯୋଗ ବି ଅଛି।

ଗ୍ରୀଷ୍ମକାଳର ଶୁଷ୍କ ଚୂର୍ଣ୍ଣ ଗୋଟାଏ ମେଘର ବାରିପାତରେ ଯେପରି ଉଜ୍ଜୀବିତ ହୋଇ ଉଠେ, ଏଇ ଟିକିଏ ମାତ୍ର ଆଶାର ଇଚ୍ଛିତ ଦୁର୍ଗାଙ୍କର ନିରାଶର ଚକ୍ଷୁର ପଲକରେ ଝାଡ଼ିଛୁଡ଼ି ହୋଇ ଉଠିଲା। ସେ ଅନାଥର ହାତ ଧରି ମିନତି କରି କହିଲେ, “ରାଜା, ଏଇ ଟିକକ ଛୋଟ ରାଜର କାମ କର ପୁଅ, ହତଭାଗୀର ହାତର ନିଆଁ ଟିକକ ଯେପରି ଶେଷ ସମୟରେ ପାଏ। ଆଉ ମାସ ପାଞ୍ଚ ତାରିଖଟା ଯେପରି ଆଉ କୌଣସି ମତେ ପସକି ନ ଯାଏ। ତୁମେ କହି ଦେଇ ଆସ ଭାଇ ଆଜି ଯେମିତି ସେମାନେ କନ୍ୟା ଦେଖି କଥାବାର୍ତ୍ତା ପକା କରି ଦିଅନ୍ତୁ।

ବିବାହ ନ ହେଲେ ମାଆଙ୍କର ଶେଷ କାର୍ଯ୍ୟଟା ତାହାଦ୍ୱାରା କରାଇ ହେବ ନାହିଁ— ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନିଷେଧ ଅଛି— ଏକଥା ଶୁଣି ଜ୍ଞାନଦା ଗାଧୁଆ ଖୁଆ ତ୍ୟାଗ କରିଦେଲା। ସେ ତ ବଜ୍ରାକା ଝିଅ— ତାହାର ବୁକୁ ଭିତରେ ଅବିଶ୍ରାମ ଯେପରି ଚିତାର ନିଆଁ ଚଳି ଚାଲିଲା।

ଅପରାହ୍ନରେ ଏକାକୀ ରୋଷାଇଘରେ ବସି ସେ ମାଆ ପାଇଁ ପଥ ଚିଆରି କରୁଥିଲା — ଭୂପର ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ତାକୁ ଆଉ ଥରେ ଡାକ ପଡ଼ିଲା ।

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ନିଜେ ଛୁଟି ଆସି କହିଲା — ଆଲୋ ଗେନି, ତୁଲିରୁ ହାଣ୍ଡିଟା ଓହ୍ଲାଇ ଦେଇ ଶୀଘ୍ର ଆ, ସେମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି । ଖାଲି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି କରି ଆ, ସେମାନେ ସେଇମିତି ଦେଖି ଯିବେ । କହି ସେ ସେହିପରି ଦ୍ରୁତ ପଦରେ ଚାଲିଗଲା ।

ଅନାଥ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତିସରୁ ଫେରି ନାହିଁ । ସୁରତାଂ ଆଦର ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିବାର ଭାର ତାଙ୍କ ଉପରେ । ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲା ପାତ୍ର ନିଜେ ଓ ତା'ର ଜଣେ ଦୂର ସଂପର୍କୀୟ ଭଣଜା । ପିଲାମାନଙ୍କର ପସନ୍ଦ ଅଛି ବୋଲି ଗୋପାଳ ବୁଦ୍ଧି କରି ନିଜର ଏଇ ଭଣଜାଟିକୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣିଥିଲା । ତାଆରି ପରାଶର୍ମରେ ଝିଅ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି, ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ଆସୁ ବୋଲି ସେ ଆଦେଶ ଦେଲା — କାରଣ ସତ୍ୟାସତ୍ତି କରି ଦେଖାଇ ଭିତରେ ଫାଙ୍କି ଚଳିଯାଇ ପାରେ ।

ପିଲାଟି ଛଅଟା ଟ୍ରେନ୍‌ରେ କଲିକତା ଯିବ — ତେଣୁ ସେ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର କାମ ସାରିବାକୁ କହିଲା । ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତରାଳରେ ରହି ଗଲା ଚାପି ଡକାଡ଼କି କରି ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ଆସୁନାହିଁ । ଖଣ୍ଡେ ଲୁଗା ପିନ୍ଧିପକାଇ ଆସିବାକୁ ଯେତେ ସମୟ ଲାଗିବା କଥା, ତା'ଠୁ ବେଶୀ ବିକଳ ହେଉଥିବାର ଦେଖି, ଚାକରାଣୀ ଯାଇ ଯେତେବେଳେ ତାକୁ ଟାଣିଟାଣି ନେଇ ଆସିଲା, ତାକୁ ଦେଖି ଦେଇ କେଠେଇ କ୍ରୋଧରେ ଆତ୍ମହରା ହୋଇ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ — ଖୋଲ ଏ ସବୁ । କିଏ କହିଲା ତୋତେ ଏମିତି ସଜବାଜ ହୋଇ ଆସିବାକୁ ? ଯା ଶୀଘ୍ର ଖୋଲି କରି ଆ ।

ଯେଉଁମାନେ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ, ଏ ପାଟିବୁଡ଼ ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ବେକ ଲମ୍ବେଇ ଚାହିଁଲେ । ପିଲାଟି ବ୍ୟାପାର କ'ଣ ବୁଝି ପାରି କହିଲା, ତେବେ ସେଇମିତି ନେଇ ଆସନ୍ତୁ । ଆମର ଆଉ ଡେରି କଲେ ଚଳିବ ନି ।

ଚାକରାଣୀ ଯେତେବେଳେ ତାକୁ ଆଣି ଠିଆ କରାଇଲା, ସେତେବେଳେ କନ୍ୟାର ଅପରୂପ ସାତସନ୍ତା ଦେଖି ପିଲାଟି ବହୁ କଷ୍ଟରେ ହସକୁ ଦମନ କରି ଉଠି ଠିଆ ହେଲା ଏବଂ ବାଲି ଖବର ଦେଉଁ କହି ମାମୁଁକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ପ୍ରସାନ୍ନ କଲା । ଜଳଖିଆର ବୟୋବସ୍ତ ହୋଇଥିଲା, କିନ୍ତୁ ଗାଡ଼ି ଫେଲ୍ ହୋଇଯିବା ଭୟରେ ତାହା ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କରିବାର ଅବକାଶ ଘଟିଲା ନାହିଁ ।

“କାଲି ଖବର ଦେବୁ”ର ଅର୍ଥ ଯେ ଜଅଣ ତାହା ସମସ୍ତେ ବୁଝି ପାରିଲେ । କେଠେଇ ଚିତ୍କାର କରି, ଗାଲି ଦେଇ, ଚକ୍ଷୁର ପଲକରେ ସାରା ସାହି କମ୍ପାଇ ଦେଲା । ମଝିଆଁ ବୋହୂର ଅବସ୍ଥା ତଳ ନାହିଁ ଆଶଙ୍କା କରି ପଡ଼ିଲା ଘରୁ ଦୁଇ ଚାରିଜଣ ଛୁଟି ଆସିଲେ ଏବଂ ଠିକ୍ ସେହି ସମୟରେ ଅକସ୍ମାତ୍ କୁଆଡ଼ୁ ଅତୁଳ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେଲା । ସେ ମଧ୍ୟ ଛଅଟା ଟ୍ରେନ୍‌ରେ କଲିକତା ଯାଉଥିଲା । ବାଟରେ ଏ ଚିତ୍କାର ଶୁଣି ସେହି ଆଶଙ୍କାରେ ଘରେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଅତୁଳକୁ ଦେଖି ଦେଇ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ରାଗ ଶହେଗୁଣା ଓ କ୍ଷୋଭ ହଜାର ଗୁଣା ହୋଇଉଠିଲା । ଫାଶି, ସଂଜ୍ଞାହୀନ, ଉପରେ ମୃତ-କଟ ଦୁର୍ଗାଗା ଝିଅଟାର ଦେବତାକୁ ନୋର କରି ଡେରି

ଦେଇ ମୁହଁଟାକୁ ଅତୁଳର ମୁହଁ ପାଖକୁ ଆଣି ଗର୍ଜି ଉଠିଲା। ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ — ଦେଖୁ ଅତୁଳ, ଅରେ ଚାହିଁ ଦେଖ। ହତଭାଗୀ, ସବାଖାଇ, ମାଙ୍କୁଡ଼ାର ମୁହଁଟା ଟିକିଏ ଭଲ କରି ଦେଖ।

ପ୍ରକୃତରେ ତା' ମୁହଁକୁ ଚାହିଁଲେ ହସ ସମ୍ଭାଳି ହେବ ନାହିଁ। ତା'ର ଓଠର ରଙ୍ଗ ଗାଲରେ, ଗାଲର ରଙ୍ଗ ଅନ୍ଧାରରେ ନିଜେ ହାତରେ ଲଗାଇଲା ବେଳକୁ କପାଳ ମଝିରେ କାଗିଛି। ରୁକ୍ଷ ବାଳକୁ ବୋଧହୁଏ ଟିକିଏ ତେଲ ତରତରରେ ମାରି ଦେଇଛି। ସେଥିରୁ ଦୁଇଧାର ତେଲ ଝରି ପଡ଼ିଛି।

ଦୁଇ ଟିନିଟା ଝିଅ ସେପଟୁ ଖୁଲ ଖୁଲ କରି ହସି ଉଠିଲେ। ଜଣକ କୋଳରେ ପୁଅଟିଏ ଥିଲା ସେ କହିଲା, ଗିନି ପିତି ଅଙ୍ଗ ଥାଜିଛି। ପିତି, ଲମ୍ପିଟି କଲି ଜିର ବହାଳ କଲ — କହି ସେ ଆଁ କରି ଜିଭ ବାହାର କରି ଦେଖାଇଲା। ଆଉଥରେ ସମସ୍ତେ ଖୁଲ ଖୁଲ ହୋଇ ହସି ଗଢ଼ିଗଲେ।

ମୁହଁପୋତା ଟୋକା — କହି ତା' ମାଆ ମଧ୍ୟ ହସି ଦେଇ ତା' ଗାଲରେ ଛୋଟ ଚଟକଶାଟାଏ ମାରିଦେଲେ।

କିନ୍ତୁ ଅତୁଳର ବୁକୁଟାକୁ କିଏ ଯେପରି ତପ୍ତ ଶଳାକା ଦେଇ ଟେକି ଦେଲା। ଅନେକ ଦିନ ଚାଲିଯାଇଛି। ଏପରି ଦିବାଲୋକରେ ଏତେ ଘଷ କରି ସେ ଜ୍ଞାନଦାର ମୁହଁକୁ ଦେଖୁ ନ ଥିଲା। କେବଳ ପରମୁହଁରୁ ଶୁଣିଥିଲା, ରୋଗରେ ବିଶ୍ରା ହୋଇଯାଇଛି। କିନ୍ତୁ ସେ ବିଶ୍ରା ଯେ ଏତେ ବିଶ୍ରା, ତାହା ସେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନା କରି ନଥିଲା ଦିନେ ସାଂଘାତିକ ରୋଗରେ ନିଜେ ଯେତେବେଳେ ମରଣାଘାତ। ସେତିକିବେଳେ ସେ ଏହି ମୁହଁଟିକୁ ଭଲ ପାଇଥିଲା। ଆଖିର ନିଶାରେ ନୁହେଁ। କୃତଜ୍ଞତାର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ନୁହେଁ। ବିନା କପଟରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ଭଲ ପାଇଥିଲା। ଆଜି ଅକସ୍ମାତ୍ ଯେତେବେଳେ ସେହି ମୁହଁ ଉପରେ ଆଖି ପଡ଼ିଲା, ଦେଖିଲା ସେହି ମୁହଁ ଉପରେ ଯମ ତା'ର ଡିଗ୍ରୀ ଜାରୀ କରି ଶେଷ ନୋଟିଂ ଟାକି ଦେଇଯାଇଛି। ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସେ ଆତ୍ମ-ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଗଲା। କ'ଣ ଗୋଟାଏ କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା। କିନ୍ତୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣର ଉଚ୍ଚ କଣ୍ଠ ତଳେ ସେ ଚାପା ପଡ଼ିଗଲା।

— ସଁ, ଖାନିକାର ବେହିୟାମା କରିବା କ'ଣ ଥିଲା ? ମଣାଣି ଘାଟର ଗୋଟାଏ ମଢ଼ା — ତା' ମନ ନେବା ପାଇଁ ଏହି ସାଜ ସାଜି ଆସିବାକୁ ଥିଲା ? କିନ୍ତୁ ପାରିଲୁ ଭୁଲାଇ ? ମୁହଁରେ ଗୋଇଠା ମାରି ଚାଲିଗଲା ଯେ।

କିଏ ଜଣେ ପ୍ରଶ୍ନ କଲା — କିଏ ଏମିତି ଭୂତ ପରି ସଜାଇ ଦେଲା ବଡ଼ ବୋହୂ ? ବୁଢ଼ାର ପସନ୍ଦ ହେଲା ନି ବୋଧହୁଏ ?

ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ତା' ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ତର୍କନ କରି କହିଲେ — ନିଜେ ସାଜିଛନ୍ତି — କିଏ ଆଉ ସଜାଇବ ? ମା' ତ ଅଜ୍ଞାନ, ଅଚୈତନ୍ୟ। କହିଥିଲି, ଖାଲି ଲୁଗା ଖଣ୍ଡେ ପିନ୍ଧି ପକାଇ ଆ। ସେକଥା ପସନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ। ଭାବିଲେ ସଜାସଜି ନ କରିଗଲେ କାଳେ ବୁଢ଼ାର ମନ ଧରିବ ନି। ଆଉ ସଜାଇବା ଭିତରେ ଏଇ ଛାପା ଶାଢ଼ୀ ଖଣ୍ଡକ ଆଉ ଅତୁଳ ଦେଇଥିବା ଏଇ ଦି'ପଟ କାଟୁ ଚୁଡ଼ି। ତାକୁ ଦିନରେ ଦଶଧର କାଢ଼ି କରି ଥୋଉଛି, ଦଶଧର ପିନ୍ଧୁଛି। ଏ ଚୁଡ଼ି ପିନ୍ଧି କାଳି କୋତରାର ବାହାରିବାକୁ ଲାଜ ମାଡୁନି ଯାହା। ବାହାର ମୁହଁ ଆଗରୁ — ଦୂର ହୋଇଯା'।

ବେହିଆ ଝିଅଟାର ଏହି ନିର୍ଲକ୍ଷ ଚରିତ୍ରର ସମାଲୋଚନା କରି ସମସ୍ତେ ଛି ଛି କରିଗଲେ; କେବଳ ଯାହା ନିକଟରେ କିଛି ଅଜ୍ଞାତ ରହେ ନାହିଁ, ସେହି ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ ଏକ ବିନ୍ଦୁ ଜଳ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା। ସେ କେବଳ ଭାଣିଲେ — ଯେଉଁ ଝିଅଟା ଆଜିତରୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀରେ ମୁହଁଟେକି କାହା ସହିତ କଥା କହି ପାରେ ନାହିଁ, ସେ କେମିତି ଆଜି ସକଳ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁ ପଦାଘାତ କରି ନିଜର ଏଇ ସ୍ବାସ୍ଥ୍ୟ-ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟହୀନ ଦେହଟାରେ ସ୍ବହସ୍ତରେ ସଜାଇ ଆଣି ସେହି ଅତି-ବୃକ୍ଷଟାର ପଦତଳେ ଠକି ବିକ୍ରୀ କରିଦେବାକୁ ଯାଉଥିଲା। କିନ୍ତୁ ବିକ୍ରୀ ହୋଇ ପାରିଲା ନି। ଠକାମୀ ଧରା ପଡ଼ିଗଲା। ଆଜି ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ଛି ଛି କରି ଧ୍ବସ୍ତର ଦେଇଗଲେ — କେହି କ୍ଷମା କଲେ ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ଅନ୍ତରରେ ବସି ଯିଏ ସର୍ବକାଳ ଓ ସର୍ବଲୋକର ବିଚାରକ, ସେ ବୋଧହୁଏ ଦୁର୍ଗାମା ବାଳିକାର ଏଇ ଅପରାଧ ଭାର ନିଜର ଶ୍ରୀ ହସ୍ତରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ।

ଜ୍ଞାନଦା ଉଠି ଠିଆ ହେଲା। କେବେହେଁ ସେ ପର ଆଗରେ କାଦେ ନାହିଁ — ଆଜି କିନ୍ତୁ ଅତୁଳ ସମ୍ମୁଖରେ ତାହାର ଚକ୍ଷୁ ଦେଇ ଜଳ ଝରିବାକୁ ଲାଗିଲା। ଅଥଚ ଗୋଟିଏ କଥାର ମଧ୍ୟ କୈପ୍ରିୟତା ଦେଲା ନାହିଁ, କାହା ଆଡ଼େ ଆଖି ଟେକି ଚାହିଁଲାନି। ନୀରବରେ ଆଖି ପୋଛି ପୋଛି ଚାଲିଗଲା।

କଲିକତା ଯିବାର ଆଉ ଗାଡ଼ି ନଥିବାରୁ ଅତୁଳ ସନ୍ଧ୍ୟାକୁ ଘରକୁ ଫେରିଗଲା। ଯିବା ବାଟରେ ସବୁ କଥା ଭିତରେ ବେଶୀ ମନେ ପଡ଼ିଲା ସାନ ମାଉସୀର ସେଇ ଶେଷ କଥାଟା। ସେଦିନ ବାପଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ଅତୁଳକୁ ନିରୁତକୁ ଡାକି ନେଇ ସେ କହିଥିଲେ, “ଅତୁଳ, ହୀରାକୁ ପିଙ୍ଗି ଯେ କାଟ କାନିରେ ବାନ୍ଧେ, ତା’ର ମନସ୍ଥାପନା ଆଉ ଅବଧି ରହେ ନାହିଁ ବାବା।” ସେ ଦିନ କଥାଟା ରଲ କରି ବୁଝି ପାରି ନ ଥିଲା ଅତୁଳ, କିନ୍ତୁ ଆଜି ତା’ର ଯେପରି ନିଃସଂଶୟରେ ମନେ ହେଲା, କଥାଟା ତାହାକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଲୁହାହୋଇଥିଲା। ଲକ୍ଷ୍ମୀହୀନା ବୋଲି ଆଜି ଯାହାକୁ ସମସ୍ତେ ଲାଜନା କରି ବିଦାୟଦେଲେ, ତାହାର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ସରମର ସାମାରେଖାଟା ଯେ କେଉଁଠି ଆଜି ସେ କଥା ମଧ୍ୟ ତା’ର ସ୍ମରଣ ହେଲା।

ସେତେବେଳକୁ ଭୋର ହୋଇ ନାହିଁ। ଅନାଥ ଡାକି ଆସିଲା — ମଝିଆଁ ବୋହୂକୁ ବାହ କରାହେବ।

ଚାଲନ୍ତୁ ଯିବା, କହି ଅତୁଳ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା। ଯାଇ ଦେଖିଲା, ଦେହ ବର୍ଷ ତଳେ ତୁଳସୀ ମୂଳରେ ପିତାଙ୍କର ପାଦ ଦୁଇଟି କୋଳରେ ଧରି ଯେମିତି ବସିଥିଲା ଆଜି ସେଇମିତି ନିଶଗନ୍ଧରେ ମାଆଙ୍କର ଦୁଇଟି ପାଦ କୋଳରେ ଧରି ଜ୍ଞାନଦା ବସିଛି। କେବଳ ଅରକ୍ଷ ଛଡ଼ା ଜୀବନରେ କେହି କେବେହେଁ ତାକୁ ଚକ୍ଷୁକ ହେବାର ଦେଖି ନାହିଁ — ସେଇ ଯେତେବେଳେ ସେ ଅତୁଳର ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ମୁଣ୍ଡ ପିଟିଥିଲା। ସୁତରାଂ ତାହାର ଏଇ ନିବିଡ଼ ନୀରବତାରେ କେହି କିଛି ମନେ କଲେ ନାହିଁ। ସେ ଦିଗକୁ କାହାର ଦୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟ ନଥିଲା। ସକ୍ବାରର ଉଦ୍‌ଯୋଗ ଆୟୋଜନରେ ସାହିର ସବୁ ଲୋକେ ବ୍ୟସ୍ତ।

ଯଥା ସମୟରେ ସେମାନେ ମୃତ ଦେହ ନେଇ ଶ୍ମଶାନକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ। ସମସ୍ତଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଜ୍ଞାନଦା ମଧ୍ୟ ଗଲା। ଦୁଃଖୀର ଝିଅ ବୋଲି ସାହିର ଆଉ କେହି ଝିଅ ତା’ ସହିତ ଗଲେ ନାହିଁ। ଯିବା କଥା ବୋଲି ମଧ୍ୟ କାହାର ମନେ ହେଲା ନାହିଁ।

ବର୍ଷା କାଳର ଭରା ଗଙ୍ଗାନଦୀ ଶୁଶାନର ଠିକ୍ ତଳକୁ ଖରବେଗରେ ବହି ଯାଉଥିଲା । ମାଆର ଶେଷ କାମ ସେ ନୀରବରେ ସମାପ୍ତ କଲା । ଚିତା ଧୂ ଧୂ ଭଳି ଉଠିଲା ପରେ, ସେ ପୁରୁଷମାନଙ୍କର ଭିଡ଼ କାଟି ତଳକୁ ଆସି ପାଣି ଧାର ପାଖରେ ଯାଇ ବସିଲା । କେହି ନିଷେଧ କଲେ ନାହିଁ; କାରଣ ନିଷେଧ କରିବାର କିଛି ନଥିଲା । ବରଂ ଏଇ ଗଭୀର ଶୋକର ଦୃଶ୍ୟଟାକୁ ଆଖିର ଆକୁଆଳକୁ ନେଇ ସେ ଯେ ଓହ୍ଲାଇଗଲା, ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ଅନୁଭବ କରି ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ସମବେଦନାରେ ଅନେକେ “ଆହା” ବୋଲି ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ ।

ଏଇ ଚିରଦିନ ଧରି ଶାନ୍ତ, ପରମ ସହିଷ୍ଟ ଝିଅଟି ଉତ୍କଟ କିଛି ଯେ କରି ବସି ପାରିବ, ସେ ଭୟ କାହାର ନଥିଲା — ଅତୁଳର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ତଥାପି, ତାକୁ ଖରସ୍ତୋତର ଏକାନ୍ତ ସନ୍ନିକଟରେ ଯାଇ ବସିବାର ଦେଖି ତା ବୁକୁ ଭିତରଟା କମିଟି କରି ହୋଇ ଉଠିଲା । ଥରେ ଭାବିଲା, ନିଷେଧ କରୁଁ, ଆଉ ଥରେ ଭାବିଲା ପାଖରେ ଯାଇ ଛିଡ଼ା ହୁଏଁ, କିନ୍ତୁ ଲଜ୍ଜାରେ, ଜୁଷ୍ଟାରେ କୌଣସିଟା କରି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଅଗ୍ନିପ୍ରସ୍ଥାନ ପରୁ ନିଜକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତେ ଯେଉଁଠି ଯାଇ ବସିଥିଲେ, ଅତୁଳ ମଧ୍ୟ ଯାଇ ସେଇଠି ବସିଲା । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତରେ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ ଚିତା ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ସହସା ତା’ମନ ମଧ୍ୟରେ ସେହି ଚିରଦିନର ପୁରୁଣା ପ୍ରଶ୍ନ ନୂତନ କରି ଜାରି ଉଠିଲା — କାଲି ଯେ ଥିଲା, ଆଜି ସେ ନାହିଁ । ଆଜି ଯେ ଥିଲା, ତା’ର ନଶ୍ୱର ଦେହଟା ଧୀରେ ଧୀରେ ଭସ୍ମସାଦ୍ ହେଉଛି । ଆଉ ତାକୁ ଚିହ୍ନି ହେଉ ନାହିଁ । ଅଥଚ ଏହି ଦେହଟାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି କେତେ ଆଶା, କେତେ ଆକାଞ୍ଛା, କେତେ ଭୟ, କେତେ ଭାବନା ନ ଥିଲା !! କୁଆଡ଼େ ଗଲା ? ଗୋଟିଏ ନିମେଷରେ କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଗଲା ? ତେବେ ତା’ର ମୂଲ୍ୟ କ’ଣ ? ମରିବାକୁ ଅବା କେତେ କ୍ଷଣ ଲାଗେ ?

ସହସା ତା’ର ବିଗତ ଜୀବନ ଆଖି ଆଗରେ ଭାସି ଉଠିଲା । ତିନି ବର୍ଷ ତଳେ ସେ, ତ ମରିବାକୁ ଯାଉଥିଲା, କିନ୍ତୁ ମଲା ନାହିଁ । ଅଜ୍ଞାତ-ସାରରେ ତାହାର ଆଖିର ଦୃଷ୍ଟି ଚିତାର ପିଙ୍ଗନ ଧୂମର ତରଫିତ ଯବନିକା ଭେଦ କରି ଆଗକୁ ଚାଲିଗଲା । ମନେ ପଡ଼ିଲା, ସେ ଦିନ ଯେ ମରିବାକୁ ଦେଇ ନାହିଁ, ସେ ସେଇ । ସେଇ ଯେ ଜୀବନୀର ଗୋନିଆ ପାଣିରେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ ଛାୟା ପୁଟି ମୂର୍ତ୍ତିମତା ଶୋକ ସମ ବସିଅଛି । କେବଳ ରୁକ୍ଷ କେଶ ଓ ମଦିନ ଅଞ୍ଚଳ ଯାହାର ପବନରେ ଉଡୁଛି ।

ତା’ର ବୁଦ୍ଧ ଆଖି ଅଳ୍ପପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ମନେ ମନେ କହିଲା — ନିଆଁ ପାଉଁଶ ସେ ରୂପ । ରୂପର ଯଦି ଏତେ ମୂଲ୍ୟ ତେବେ ତିନିବର୍ଷ ତଳେ ରୂପର ହାଟରେ ସେ ନିଜେ ତ ଦେବାଦିଆ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ସେଦିନ ପରମାତ୍ମାମାନେ ତ ଘୃଣାରେ ତା’ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ପାରୁ ନଥିଲେ ।

କେମିତି ସମୟ କଟିଗଲା, ତା’ର ମନେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଚିତା ଯେ ଲିଭିଗଲା, ସେ ଦେଖି ନାହିଁ । ସାରା ସମୟ ସମସ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ତା’ର ଏଇ ନିଶ୍ଚଳ ମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ନିବଦ୍ଧ ଥିଲା ।

ଅନାଥ କହିଲା, ଆଉ ବସିଛ କାହିଁକି ବାବା ? ଆସ ଶେଷ କୃତ୍ୟଟା ଶେଷ କରିଦେବା ।

ଚାଳନ୍ତୁ, କହି ଅତୁଳ ଅପରାହ୍ନବେଳାର ସ୍ୱପ୍ନ ଭାଙ୍ଗି ଉଠି ଠିଆ ହେଲା ।

ସେତେବେଳକୁ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଜଳି ପଡ଼ିଲେଣି । ସେହି ମୁନ ଆଲୋକରେ ଜଳ ଜଳ କରୁଥିବା ଦୁଇପଟ ଉଜ୍ଜା କାଟୁ ଗଙ୍ଗାଘାଟରେ ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିବା ମାତ୍ରେ ସେ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଗଲା । ଏ ତ ସେହି ତାହାର ଦିଆ ଅତି ତୁଳ ମହାମୂଲ୍ୟ ଅଳଙ୍କାର । ଶତ ଲାଞ୍ଜନା, ସହସ୍ର ଧ୍ବାର ସତ୍ତ୍ୱେ ଯେଉଁ ଦୁଇପଟ ଚୁଡ଼ିର ମାୟା ଜ୍ଞାନଦା କାଟି ପାରି ନଥିଲା, ତାକୁ ଆଜି ନିଜ ହାତରେ ଭାଙ୍ଗି ପିଙ୍ଗି ଦେଇ ସେ ତାହାର କୈଦିୟର୍ ଦେଇଛି । ଅତୁଳ ଦୁତ ପଦରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଆସି ସେ ଚୁଡ଼ି ଦୁଇପଟ ସମ୍ମୁଖରେ ସମ୍ବଦରେ ଡୋଳି ନେଲା । ଅଖଣ୍ଡ ଅବସ୍ଥାରେ ଯାହାର କୌଣସି ମର୍ଯ୍ୟାଦା ସେ ଦେଇ ନାହିଁ, ଆଜି ତାହା ଭାଙ୍ଗି ତୁଳ କାଟୁ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ତା' ପାଖରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅମୂଲ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ପଛରେ ପଦଧ୍ୱନି ଶୁଣି ଜ୍ଞାନଦା ମୁହଁ ବୁଲାଇ ଚାହିଁଲା । ସେ ଚାହାଣୀ ଅତୁଳ ସହ୍ୟ କରି ପାରିଲା ନି । ବୋଧ ହୁଏ ସତେ ଯେମିତି ସେ ତା'ର ହାତ ଧରିବାକୁ ଗଲା, କିନ୍ତୁ ଆତ୍ମ ସଂବରଣ କରି କହିଲା — ଭୁଲ୍ ସମସ୍ତଙ୍କର ହୁଏ, ଜ୍ଞାନଦା, କିନ୍ତୁ —, କହି ସେ ହାତର ମୁଠାଟା ଖୋଲି ଧରିଲାବେଳକୁ ସାୟାଦୂର ଆରମ୍ଭ ଆଭାରେ ସେ କାଟୁଖଣ୍ଡ ଗୁଡ଼ିକ ଝଙ୍କ ଝଙ୍କ କରି ଜଳି ଉଠିଲା । କହିଲା, ଆଜି ଯାହାକୁ ତୁ ଭାଙ୍ଗି ପିଙ୍ଗି ଦେଇ ଆସିଲୁ ମୁଁ ତାକୁ ଆଜି ଶୁଣାନରୁ ଗୋଟେଇ ନେଇ ଆସିଲି ।

କଥାଟା ଜ୍ଞାନଦା ବୁଝି ପାରିଲା ନି । ତେଣୁ ସେ ନିଜର ନିବିଡ଼ ଶୋକାଳ୍ଲନ ଉଦାସ ଦୃଷ୍ଟି ଅତୁଳର ମୁହଁ ଆଡ଼େ ଟେକି ଆଜି ଅନେକ ଦିନ ପରେ ଆଉଥରେ କଥା କହିଲା, ଜିଜ୍ଞାସା କଲା “କାହିଁକି” ?

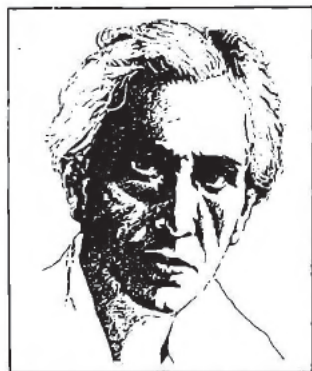
ଜବାବ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଅତୁଳର ବୁଲ ଚକ୍ଷୁ ଲୋତକପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଉଠିଲା । କିନ୍ତୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ କହିଲା, ଜ୍ଞାନ, ଆଜି ମଝିଆଁ ମାଉସାର ଚିତାଅଗ୍ନି ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଜିନିଷ ମୁଁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିବାକୁ ପାଉଛି, ଯାହା ଭାଙ୍ଗିବାର ନୁହେଁ । ତାକୁ କୌଣସି ମତେ ଜୋର କରି ଉଜ୍ଜାଯାଇ ପାରେ ନାହିଁ । ଜୋର କରି କାଟୁ ଚୁଡ଼ି ହୁଏ ତ ଭାଙ୍ଗି ଦେଇ ହୁଏ, କିନ୍ତୁ ଆମର ସେଇ ଦେବା-ନେବାଟା ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅତୁଟ ହୋଇ ଅଛି — ‘ତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବି’ ଏତେ ଜୋର ତୋ’ର ମୋ’ର କି କାହାର ନାହିଁ । ମୁଁ ଯାହା ପାରିନି, ତୁ ମଧ୍ୟ ତାହା ପାରିବୁ ନି । ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ଜାଣି ପାରିଛି ବୋଲି ଉଜ୍ଜା କାଟୁଚୁଡ଼ି ବୁଲୁ ଭିତରେ ଡୋଳି ନେଇ ଘରକୁ ଯାଉଛି ।

ଜ୍ଞାନଦା ହତ-ତେଜ ପରି ନିର୍ନିମେଷ ଚକ୍ଷୁରେ ଚାହିଁ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲା । ଅତୁଳ ଅକପ୍ପାୟ ଦୁଇହାତ ବଢ଼େଇ ତା’ର ଶୀର୍ଷ ତାହାଣ ହାତଟି ନିଜ ହାତ ମଧ୍ୟରେ ଟାଣି ନେଲା । କିନ୍ତୁ ଜ୍ଞାନଦା ସେଜମିତି ପଥରର ମୂର୍ତ୍ତି ପରି ସ୍ଥିର ହୋଇ ରହିଲା । ଅତୁଳ କ୍ଷଣକାଳ ନିଶ୍ଚନ୍ଦରେ ରହି ଅଶ୍ରୁ-ରୁଦ୍ଧ-କଣ୍ଠରେ କହି ଉଠିଲା, ମୋର ସମସ୍ତ ପାପର ଗୁରୁଦଣ୍ଡ ଆଉ ଯିଏ ଦେଉ ପଛେ ଜ୍ଞାନ, ତୁ ଦେବାର ଚେଷ୍ଟା କରନା । ମୁଁ ଯେତେ ଅପରାଧ କରି ଥାଏ ନା କାହିଁକି, ମୋତେ ଫେରାଇ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ ତୋତେ । ମୋତେ ତ୍ୟାଗ କରି ଶାନ୍ତି ଦେଉ, ଏ ସାଧ୍ୟ ତୋ’ର ଆଦୌ ନାହିଁ ।

ଏତେ ସମୟ, ପରେ ଜ୍ଞାନଦା ମୁଣ୍ଡ ଉଠାଇଲା— କିନ୍ତୁ ମୁହଁ ଦେଇ ତା'ର କଥା
 ପୁଚିଲା ନାହିଁ। କେବଳ ଦୁର୍ବଳ ଓ ଶୀର୍ଷ ହାତଟି ଅତୁଳର ହାତ ଭିତରେ ଥରେ ଶିହରି
 କମି ଉଠିଲା। କେତେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଦୁହେଁ ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲା ପରେ, ଅତୁଳ ହାତଟି ଧୀରେ
 ଧୀରେ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ କହିଲା—

ଘରକୁ ଚାଲ, ସେମାନେ ଆଗେଇ ଗଲେଣି।

ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାର ଏହି ଉପନ୍ୟାସ “ଅରକ୍ଷଣୀୟା” ଏକ ଉଚ୍ଚକୋଟୀର ଉପନ୍ୟାସ । ‘ଆନଦା’ ଏହି ଉପନ୍ୟାସର ନାୟିକା ଯିଏ କି ଲେଖକଙ୍କର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସର ନାୟିକା ଠାରୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ । ନିମ୍ନମଧ୍ୟବିତ୍ତ ପରିବାରର ରୂପ ଓ ଚାକଡ଼ଙ୍କ ବିହୀନ ଝିଅଟିଏ ଗୋଟିଏ ପାରିବାରିକ ସମସ୍ୟାର କାରଣ ହୋଇଛି । ଲେଖକଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ୟ ନଥିଲା ଆନଦା, ଲକ୍ଷ୍ୟଥିଲା ସେହି ହୃଦୟହୀନ ସ୍ତ୍ରୀମ୍ୟ ସମାଜ । ଆନଦାକୁ ଲେଖକ ସମାଜର ବହୁ ଅପମାନ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଶୁଣାନରେ ମା’ର ଚିତା ସାମନାରେ ଶେଷ ଅପମାନରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଶରତଚନ୍ଦ୍ର ଚଟ୍ଟୋପାଧ୍ୟାୟ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ଅଗ୍ରଗଣ୍ୟ, ସୁନାମଧନ୍ୟ ଲେଖକ । ତାଙ୍କର ବହୁ ଚର୍ଚ୍ଚିତ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉପନ୍ୟାସ ହେଲା ଶେଷ ପ୍ରଶ୍ନ, ବିପ୍ରଦାସ, ଦରା, ଶ୍ରୀବାତ୍ ଇତ୍ୟାଦି । ତାଙ୍କର ସଫଳ ସାହିତ୍ୟକୃତି ଯୋଗୁଁ ସେ ଆଜି ସମଗ୍ର ଭାରତୀୟ ପାଠକଙ୍କର ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ପାତ୍ର ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି ।

ଟ 15.00

ନ୍ୟାସ୍ନାଲ୍ ବୁକ୍ ଟ୍ରଷ୍ଟ, ଇଣ୍ଡିଆ